

ВЕРХОВНОГО *Вісник* Суду України

Про стан здійснення правосуддя
у 2006 р. та завдання на 2007 р.

Судові рішення у цивільних,
господарських і кримінальних
справах

Практика розгляду судами
справ про адміністративні
правопорушення, що посягають
на встановлений порядок
управління
(статті 185—185² КпАП)

2007

№ 4(80)

Офіційне науково-практичне видання

Офіційне
науково-практичне видання.

Виходить дванадцять разів на рік.
Засноване 22 липня 1994 р.
Свідectво про державну
реєстрацію серія КВ № 7710
від 12 серпня 2003 р.

Засновник —
Верховний Суд України

Журнал включено до переліку
наукових фахових видань
постановою Президії ВАК України
від 9 лютого 2000 р. № 2-02/2

Голова редакційної колегії —
П.П. Пилипчук

Редакційна колегія:

В.П. Барбара, В.В. Городовенко (к.ю.н.),
О.Ф. Волков, Н.О. Кіреєва (к.ю.н.),
Л.М. Козаченко (відповідальний секретар),
Н.С. Кузнєцова (д.ю.н.), В.П. Лакизюк,
Ф.М. Марчук, М.І. Мельник (д.ю.н.),
С.М. Міщенко, В.П. Потапенко, З.В. Ромовська
(д.ю.н.), І.Л. Самсін, Ю.Л. Сенін,
А.О. Селіванов (д.ю.н.), В.В. Сердюк (к.ю.н.),
О.О. Терлецький, М.І. Хавронюк (к.ю.н.),
В.І. Шакун (д.ю.н.), М.Є. Шумило (д.ю.н.),
А.Г. Ярема (заступник голови редколегії)

Редакція не завжди поділяє думку
авторів статей. За точність наведе-
них у статтях даних, посилянь на
нормативні акти й інші джерела
відповідають автори

Передрук опублікованих
у журналі матеріалів здійснюється
за письмовим дозволом голови
редакційної колегії з обов'язковим
посиланням на джерело

Анотована інформація про черговий
номер журналу ще до виходу
його у світ подається на web-сайті
Верховного Суду України

<http://www.scourt.gov.ua>

1 У Президії Верховного Суду України

At the Presidium of the Supreme Court of Ukraine

У Раді суддів України

At the Council of Judges of Ukraine

1 Інформаційне повідомлення про розширене спільне засідання Президії Верховного Суду України, президії Ради суддів України та колегії Державної судової адміністрації України 16 березня 2007 р.

Information on enlarged joint meeting of the Presidium of the Supreme Court of Ukraine, Presidium of the Council of Judges of Ukraine and Board of the State Judicial Administration of Ukraine of March 16, 2007

18 Про стан здійснення правосуддя у 2006 р. та завдання на 2007 р.

Постанова розширеного спільного засідання Президії Верховного Суду України, президії Ради суддів України та колегії Державної судової адміністрації України від 16 березня 2007 р. № 13

On the state of justice delivering in 2006 and tasks for 2007
Resolution of the enlarged joint meeting of the Presidium of the Supreme Court of Ukraine, Presidium of the Council of Judges of Ukraine and Board of the State Judicial Administration of Ukraine of March 16, 2007, No. 13

24 Судова практика

Judicial Practice

24 Рішення у цивільних справах

Decisions in civil cases

28 Рішення у господарських справах

Decisions in commercial cases

29 Рішення у кримінальних справах

Decisions in criminal cases

34 У судових палатах

At the Judicial Chambers

34 Практика розгляду судами справ про адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління (статті 185—185² КпАП)

Courts practice in dealing with cases on administrative offences that infringe established order of administration (art. 185—185², Code of Administrative Offences)

45 Точка зору

Opinion

45 Зейкан Я.П. Редакція ст. 56 Кодексу адміністративного судочинства України потребує удосконалення

Zeikan Y.P. Wording of article 56 of the Code of Administrative Proceeding of Ukraine needs to be improved.

Міжнародні зв'язки

International Co-operation

Адреса редакції:
01024 Київ 24,
вул. П.Орлика, 4^а,
кімн. 231, 516.

Телефони:
голова редакційної колегії
(044) 253-3502,
відповідальний секретар
(044) 253-1683,
редактори
(044) 253-7081,
253-1683,
група технічного
забезпечення
(044) 253-0687.

E-mail:
editor@scourt.gov.ua

Редактори
А.В. Гончарук,
П.О. Мусякно,
К.С. Мусякно,
Н.М. Федоровська

Комп'ютерний набір
І.П. Рябенко

Верстка
С.І. Самкової,
В.М. Горобченка

Фото
П.О. Мусякно

Оформлення
обкладинки
В.С. Жиборовського

Переклад
англійською
О.В. Гунько

Видавець:
ТОВ «Видавництво
«Істина»
04136 Київ 136,
вул. Маршала Гречка, 13.
Телефони:
(044) 434-8406, 449-9455.
E-mail:
istina_bk@ukr.net,
istina_book@rambler.ru

Віддруковано:
ТОВ «Друкарня «Літера»
03038 Київ 38,
вул. Нововокзальна, 41.
Тел.: (044) 502-6808.

Підписано до друку
19.04.2006.
Формат 60×90/8.
Друк офсетний.
Обл.-вид. арк. 6,62.
Умовн. друк. арк. 5,58.
Зам. 02031і.
Наклад 5800 прим.
Ціна договірна.

У Президії Верховного Суду України У Раді суддів України

16 березня 2007 р. відбулося розширене спільне засідання Президії Верховного Суду України, президії Ради суддів України та колегії Державної судової адміністрації України. Участь у ньому взяли також судді Верховного Суду України, голови рад суддів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, адміністративних, господарських, військових судів України, голови вищих спеціалізованих судів, апеляційних загальних судів, адміністративних, господарських, військових судів, голови місцевих господарських судів.

Відкрив засідання та виступив із доповіддю «Про здійснення судочинства у 2006 р. і завдання на 2007 р.» Голова Верховного Суду України **Василь Онопенко**¹.

— Дозволю собі розпочати виступ з

двох тез, що, так би мовити, не підлягають запереченню.

Перша — суд відіграє особливу роль у суспільстві та державі. Він може вирішити долю окремої людини, а може змінити напрям розвитку всієї держави.

Друга — за нинішніх умов вітчизняний суд належним чином і повною мірою не виконує і не може виконувати властиві йому правові та соціальні функції. Він через об'єктивні причини позбавлений можливості функціонувати як справедливий, незалежний та неупереджений судовий орган. А це означає, що на сьогодні в нашій країні не існує притаманної правовій державі надійної та дієвої системи захисту прав людини — однієї з основних гарантій стабільного і прогресивного суспільного розвитку країни.

Зараз до органів судової влади прикута увага всього суспільства. До діяльності судів пред'являється багато претензій, а іноді висловлюються й прямі звинувачення, констатується низький рівень довіри населення до суду. Проте судді як ніхто інший знають реальний стан справ у сфері здійснення правосуддя. Нам відомо, що ситуація в ній дуже тривожна — у багатьох аспектах навіть кризова або наближається до такої.

Перед тим, як коротко проаналізувати діяльність судової влади у минулому році, хотів би звернути увагу на ті загальні тенденції, які безпосередньо та істотно позначаються на здійсненні правосуддя, значною мірою визначають його зміст. Вони були помітні упродовж кількох останніх років, а в 2006 р. не тільки збереглися, а й у певних моментах посилювалися.

Перша — це зростання ролі суду в суспільному та державному житті. Нині суд своїми рішеннями може істотно впливати на політичні, економічні, правові, соціальні та інші процеси. Така тенденція є об'єктивною і закономірною для держави, яка претендує на статус правової та демократичної. Підтвердженням цього є, зокрема, постійне збільшення кількості справ, які надходять на розгляд до суду. Так, торік суди загальної юрисдикції у першій інстанції розглянули 7,4 млн справ та матеріалів, що на 1 млн більше, ніж у 2005 р., і більш як на 3 млн, ніж у 2001 р.

З одного боку, це може свідчити про зростання довіри громадян до суду, в якому вони вбачають ефективний механізм захисту своїх прав і свобод. З іншого — про негативні процеси, для яких властиве постійне збільшення кількості проблем системного характеру в різних сферах суспільних відносин. Такі проблеми розв'язують не ті суб'єкти і не тими засобами, якими вони мали б їх розв'язувати (наприклад, політичні — шляхом політичного компромісу, економічні — економічними засобами). Таким чином, це навантаження падає на суди. При цьому суди опиняються в дуже

складному становищі, оскільки далеко не у всіх випадках чинне законодавство надає їм належні правові засоби для вирішення таких спорів.

Вочевидь, над подоланням цієї тенденції має задуматися керівництво країни, усі державні й політичні діячі. Самим судам системні суспільні проблеми не розв'язати. Зрештою, це не їх завдання. Змінити таке становище можна лише шляхом кардинального поліпшення загальної ситуації в країні, усунення фундаментальних політичних, економічних та інших причин, які породжують різного роду конфлікти.

Інша тенденція має переважно суб'єктивний характер і полягає у посиленні неправомірного впливу на суд. Сфера правосуддя об'єктивно політизується, комерціалізується, простежується намагання «приватизувати» суд. Робляться спроби втягнути його у політичне протистояння та боротьбу за власність.

Мета тих, хто всіяко стимулює ці процеси, очевидна і зрозуміла — отримати контроль над судами, використовувати їх як засіб задоволення політичних, бізнесових, приватних інтересів. Адже за допомогою «ручного» суду чи «свого» судді, рішенням від імені України можна вирішити будь-яке питання меркантильного характеру.

Результатом цієї тенденції є прийняття відверто неправосудних судових рішень на кшталт тих, що забороняють літакам певних авіакомпаній літати у повітряному просторі України та здійснювати посадку в її аеропортах, місцевим радам області вирішувати будь-які земельні питання, а політичним партіям — здійснювати внутрішньостатутну діяльність. При цьому предмет таких рішень змінюється залежно від ситуації. Якщо колись певні суди і судді спеціалізувалися на справах щодо розмитнення автомобілів чи спільних підприємств, то зараз вони обрали вузьку спеціалізацію у так званих справах про рейдерство, у тому числі політичне.

Крім форм стороннього впливу на суди (різні звернення, запити, прохання, погрози, підкуп, використання можливості поставити судову владу в залежність від інших органів влади) сьогодні використовується ще одна цілком легальна форма, з допомогою якої можна загалом паралізувати процес утвердження в Україні незалежного і справедливого суду. Йдеться про творення законів, що стосуються судоустрою, судочинства та статусу суддів.

Взяти хоча б пропозицію щодо формування складу кваліфікаційних комісій без участі суддів або віднесення призначення суддів на адміністративні посади до компетенції парламенту.

Особливе місце у цьому загрозовому переліку посідає законодавча ініціатива, що подається під благим наміром визначення засад парламентського контролю — встановити тотальний контроль профільного комітету Верховної Ради над судами і суддями шляхом: витребування із судів справ; прийняття обов'язкових для розгляду (у тому числі судами) рекомендацій з питань ефективності системи правосуддя та притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, у тому числі голів судів та їх заступників за допущені недоліки в організації та керівництві судами.

Ми не маємо права це допустити!

Третя тенденція виявляється у відомій всім залежності суду від органів виконавчої влади. Така залежність фактично узаконена. Її породжує установлений порядок організаційного, фінансового, матеріально-технічного забезпечен-

¹ Ця та інші доповіді і виступи публікуються з незначними скороченнями.

ня діяльності судів, соціально-побутового забезпечення суддів, що робить вітчизняне правосуддя дуже вразливим.

Неалежне фінансове та матеріально-технічне забезпечення діяльності судів давно стало хронічною проблемою для судової системи. Так, у минулому році рівень видатків на безпосереднє здійснення правосуддя становив близько 60% від реальної потреби. Приблизно такий самий рівень фінансування заплановано і на поточний рік.

Переважає більшість судів розміщується в приміщеннях, в яких немає можливості створити нормальні умови для їх діяльності. Лише кожний десятий суд загальної юрисдикції розташований в приміщеннях, які повністю відповідають вимогам щодо здійснення судочинства. Решта потребують реконструкції або нового будівництва. Державною програмою забезпечення судів належними приміщеннями на 2007 р. заплановано бюджетні асигнування на зазначені цілі у сумі 464,4 млн грн. Однак Законом «Про Державний бюджет України на 2007 рік» передбачено лише 30 млн грн, тобто 6% від необхідного.

Ці проблеми загальновідомі. Багато хто — передусім парламент, уряд, певною мірою й самі судді, а також суспільство загалом — до них уже звикають як до чогось для правосуддя другорядного. Насправді ці проблеми є кричущими і значною мірою визначальними у здійсненні справді неупередженого правосуддя. Бо наведені обставини закладають об'єктивні передумови для вимушеного порушення суддями закону, унеможливають належний судовий захист прав людини.

Що означає недофінансування судової системи на 50%? А не що інше, як виникнення недопустимої для судочинства ситуації, за якої його процесуальні потреби можуть бути задоволені наполовину. Тобто таким чином держава вважає за можливе обмежити здійснення передбачених законом процесуальних дій. Закон зобов'язує суд чи суддю їх здійснити, а наявні ресурси не дають змоги цього зробити.

Це істотно впливає на якість здійснення правосуддя, строки розгляду справ. Як наслідок, у багатьох випадках таке правосуддя перетворюється на пародію. Із заручників таких умов судді об'єктивно перетворюються у порушників закону. А отже, вони потрапляють у «підвішений стан», стаючи залежними від суб'єктів ініціювання дисциплінарної чи іншої відповідальності. З іншого боку, і в людей, які звернулися до суду за захистом своїх прав, виникають обґрунтовані нарікання на діяльність судового органу, претензії з приводу його рішень, негативне ставлення людей до судової влади загалом.

Виділення на поточний рік для забезпечення судів системами фіксування судового засідання всього 930 тис. грн. (що становить 4,4% від потреби) взагалі загрожує зупиненню з 1 січня 2008 р. судового процесу.

Здійснення правосуддя у минулому році ускладнювала ще одна тенденція — продовження розбалансування судової системи, її розпорошення та руйнація. Маємо всі підстави констатувати, що на сьогодні в Україні відсутня цілісна судова система, що функціонувала б як єдиний механізм судового вирішення спорів, в якій забезпечувалися б єдність судової практики та однакове застосування судами законів.

Відсутність організаційної та процесуальної цілісності судової системи України вважаю ключовою навіть серед

найактуальніших проблем в її діяльності. Це призводить до деструктивних процесів у сфері правосуддя, підриває його правові основи. Автономізація судів певного виду створює підґрунтя для прийняття замовних судових рішень, посилення політичного та іншого протиправного тиску на суд. Це негативно позначається на судовому захисті прав людини, оскільки унеможливується забезпечення єдності судової практики та однакового застосування судами законів. Зрештою, відбувається руйнація судової системи, а з нею — державної влади загалом.

Цілком реальною є загроза того, що руйнація єдності судової системи України триватиме. Йдеться про відповідні законодавчі ініціативи щодо проведення судової реформи, на яких зауважу далі.

Всупереч наведеним та ряду інших негативних загальних тенденцій у розвитку нашого суспільства та держави, правосуддя в Україні у 2006 р. здійснювалося, суди загалом виконували покладені на них функції.

Збільшення кількості звернень до суду призвело до зростання навантаження на суддів. Кількість справ і матеріалів, які щомісяця надходили на розгляд до одного судді місцевого загального суду, збільшилася із 118 (у 2005 р.) до 138 у 2006 р., а в деяких судах — сягнула 250 і більше; на розгляд до кожного судді Верховного Суду України надходило 67 справ та матеріалів (до суддів Судової палати у цивільних справах — до 150). Разом з тим цей показник в апеляційному суді становив 9,7 справ на одного суддю².

Навіть ці кількісні показники свідчать, з одного боку, про складність суддівської діяльності, з іншого — про певні «перекося» в організаційних та процесуальних засадах діяльності судів різних рівнів.

Перевантаження місцевих судів виникло значною мірою через віднесення до їхньої компетенції розгляду адміністративних справ про порушення Правил дорожнього руху. Так, у минулому році суди розглянули 4 млн 85 тис. таких справ. Тому перше, що потрібно зробити для виправлення цієї ситуації, — розвантажити місцеві суди за рахунок зміни підвідомчості справ. За участю Верховного Суду розроблено відповідний законопроект, який знаходиться на розгляді парламенту. Необхідно терміново визначитися, яким чином ще можна зменшити навантаження на суди. Адже тільки це дасть можливість створити умови для якісного, справедливого, оперативного та доступного правосуддя.

У зв'язку із цим хочу особливо наголосити на тому, що попри збільшення кількості розглянутих справ, завдяки вжитим судами заходам кількість та питома вага справ, призначених та розглянутих судами понад встановлені процесуальні строки, зменшилася вдвічі. Хоча проблема щодо розгляду судами справ у встановлений законом строк залишається не розв'язаною.

У багатьох випадках справи не розглядаються роками. Так, у минулому році нерозглянутими понад 1 рік залишалося більше 9 тис. цивільних і 2 тис. кримінальних справ, понад 2 роки — 2,7 тис. цивільних справ. Найбільша кількість таких справ у судах Харківської, Одеської, Луганської областей, міста Севастополя. Натомість зменшилася кількість кримінальних справ зі строком розгляду понад 2 роки

² Про кількість розглянутих судами України справ та матеріалів усіх категорій (з урахуванням повернутих та відкликаних) у 2002—2006 рр. див. табл. на с. 4.

Розглянуто справ та матеріалів		Роки				
		2002	2003	2004	2005	2006
Судами по першій інстанції, усього		4 903 734	5 885 691	6 381 475	6 352 842	7 411 138
У тому числі	кримінальних	607 101	610 680	518 464	604 539	529 565
	цивільних	1 457 321	1 607 927	1 896 866	1 652 521	1 500 324
	адміністративних, усього	—	—	—	21 292 *	229 248
	у тому числі розглянуто місцевими судами	—	—	—	21 292 *	133 420
	загальними господарськими	—	—	—	—	95 828
	про адміністративні правопорушення	2 662 538	3 421 930	3 656 192	3 749 481	4 927 793
	у тому числі розглянуто справ з винесенням постанов про порушення Правил дорожнього руху	2 197 929	2 854 850	3 016 014	3 035 663	4 085 029
господарських	227 210	218 164	276 956	295 491	218 415 **	
Апеляційними судами за апеляціями, усього		136 647	158 151	193 799	198 008	212 633
У тому числі	кримінальних	34 457	36 869	40 278	42 769	41 999
	цивільних	68 953	79 289	109 142	102 650	89 205
	адміністративних	—	—	—	4 417 *	48 082
	у тому числі розглянуто судами	—	—	—	4 417 *	31 405
	загальними господарськими	—	—	—	—	16 677
	про адміністративні правопорушення	4 316	4 627	5 564	6 736	7 133
	господарських	28 921	37 366	38 815	41 436	26 214 **
Вищим господарським судом України, усього		16 988	23 549	25 937	25 698	17 973
Вищим адміністративним судом України *		—	—	—	1 025 *	12 955
у тому числі за касаційними скаргами, поданнями		—	—	—	1 024	12 730
Верховним Судом України, усього		31 812	39 694	51 289	52 493	66 932
У тому числі	кримінальних	14 626	24 408	28 506	24 331	26 586
	про адміністративні правопорушення	дані відсутні	дані відсутні	246	314	500
	цивільних	15 375	12 018	15 760	20 023	33 500
	адміністративних *	—	—	—	171	1 438
	господарських	1 811	3 268	6 777	7 654	4 908

* Кодекс адміністративного судочинства України набрав чинності з 1 вересня 2005 р.

** Без урахування розглянутих господарськими судами адміністративних справ.

у судах Донецької області — із 132 у 2005 р. до 22 у 2006 р. Для порівняння: у значно меншій територіально Рівненській області таких справ було також майже стільки ж — 21.

До речі, більшість рішень Європейського суду з прав людини, в яких констатується порушення українськими судами Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, стосуються порушення розумного терміну розгляду справи в суді. Таких рішень Європейський суд у 2005 р. ухвалив 6, а в 2006 р. — 8.

З правової точки зору, з позиції судового захисту прав людини — це є недопустимим. Тому в кожному такому випадку ми повинні аналізувати причини несвоєчасного розгляду справи і вживати відповідних процесуальних та інших правових заходів. Повторюю — я добре розумію, що для такого стану справ є об'єктивні причини, що можуть бути наведені обґрунтовані пояснення, але факт порушення залишається фактом. Скажімо, не можна покладати вину на суд, коли розгляд справи відкладається на невизначений час через невиконання органами внутрішніх справ судового рішення про привід свідка чи потерпілого. Так, торік із 40 тис. таких рішень було виконано лише 16,8 тис. Але ж суд не може просто споглядати на невиконання його рішень. Є процесуальні заходи впливу, є міра відповідальності — їх судді зобов'язані застосовувати.

Однак практика свідчить про те, що суди недостатньо вживають заходів процесуального впливу до тих, хто не виконує їх рішень та перешкоджає здійсненню правосуддя. Так, у минулому році вдвічі зменшилася кількість справ, в яких на осіб за неявку в судове засідання накладено штраф.

Звідки такий необґрунтований лібералізм, таке, даруйте, судове безсилля? І це на тлі того, що коли комусь дуже потрібно, то з'являються судові рішення навіть про заборону підписувати закони.

Правове реагування на будь-яке порушення має бути адекватним. А тим більше — на невиконання судового рішення, неповагу до суду, втручання у здійснення правосуддя. Від кого б воно не виходило. Бо якщо це виявляється стосовно суду, то про повагу до інших суб'єктів владних повноважень, до звичайних громадян марно вести мову.

Ситуація ж із виконанням судових рішень в країні критична. За даними Державної виконавчої служби України у 2006 р. примусовому виконанню підлягали 5,7 млн виконавчих документів, виданих на підставі судових рішень загальних судів, з них більш як 2 млн залишилися невиконаними — це кожне третє рішення, яке фактично підлягало примусовому виконанню. За цих обставин право на захист у суді стає ілюзорним.

Ми зобов'язані змінити ставлення до судів і суддів. Усі, насамперед ті, хто уособлює державну владу, мають навчитися поважати суд та його рішення. Це зробити непросто з урахуванням стереотипу, який склався за багато років у ставленні до суду.

Натомість судді не завжди це роблять, не завжди належним чином забезпечують дотримання всіх процедур розгляду справи.

Взяти хоча б скасування апеляційною інстанцією рішень місцевих судів через відсутність під час розгляду справи будь-кого з осіб, що беруть у ній участь, яких належним

чином не було повідомлено про час та місце судового розгляду. З усіх рішень, скасованих із направленням справи на новий судовий розгляд, кожне третє скасоване саме з цієї причини, адже суди вирішували питання про права й обов'язки осіб, які не брали участі в розгляді справи. Ця проблема була предметом спеціального розгляду Президії Верховного Суду. Її розв'язання залежить не тільки від суддів, але багато можуть зробити і вони.

Аналіз судової практики свідчить про те, що апеляційні та касаційні суди, у тому числі Верховний Суд України, з метою забезпечення законності та обґрунтованості судових рішень вимогливіше і прискіпливіше ставилися до їх перевірки. Про це свідчить збільшення у минулому році кількості скасованих і змінених рішень в апеляційному та касаційному порядку.

Але й тут є проблема, яка полягає у тому, що апеляційні суди не завжди виконують покладені на них процесуальні повноваження щодо постановлення нових судових рішень у передбачених законом випадках при скасуванні рішень та вироків судів першої інстанції. Незважаючи на певне збільшення у минулому році (порівняно з попереднім) кількості ухвалених апеляційними судами нових рішень у цивільних справах, їх частка від кількості усіх скасованих в апеляційному порядку не перевищує половини таких рішень. При цьому показники такої діяльності у багатьох випадках істотно відрізняються.

Візьмемо для прикладу два сусідніх регіони — Автономну Республіку Крим та Одеську область. Апеляційні суди цих регіонів скасували майже однакову кількість судових рішень у цивільних справах, відповідно 1897 і 1839. Але при цьому нових рішень Апеляційним судом Криму постановлено 916 (48,3%), тоді як Апеляційним судом Одеської області — 584 (31,8%).

У кримінальних справах частка нових вироків, постановлених апеляційними судами після скасування вироків місцевих судів, взагалі зменшилася з 13,8 % до 11,3 %. Це схоже на ухилення від прийняття рішення по суті, на відсутність в апеляційних судів чіткої правової позиції.

Найменший відсоток нових вироків ухвалено апеляційними судами таких областей: Львівської — 1,3 % (у 2005 р. було 13,9 %), Закарпатської — 1,7 % (5,8 %), Запорізької — 2,3 % (4,2 %), Одеської — 2,3 % (10,6 %). Так, Апеляційний суд Львівської області скасував 78 вироків місцевих судів і постановив лише 1 новий. У той же час Апеляційний суд Волинської області із 77 скасованих постановив 13 нових вироків (16,9 %), Апеляційний суд Житомирської області із 131 — 40 (30 %).

Мабуть такий результат роботи судової палати у кримінальних справах Апеляційного суду Львівської області пояснюється не лише категорією розглянутих кримінальних справ, у яких були скасовані вирокі, але й організацією роботи. Тому потрібно її досконально проаналізувати.

Така ж ситуація із тривалим нерозглядом місцевими судами кримінальних справ стосовно неповнолітніх, які тримаються під вартою, грубим порушенням судом права неповнолітнього підсудного на захист — розгляд кримінальної справи без участі захисника, що допустили, зокрема, Світловодський районний суд Кіровоградської області та Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області.

Я вже не кажу про хоча й поодинокі, але такі, що мають місце, випадки засудження осіб, які не вчиняли злочинів. Так, Апеляційним судом м. Києва було скасовано вирок Святошинського районного суду, яким за незаконне придбання та зберігання без мети збуту наркотичного засобу було засуджено особу, яка не мала жодного відношення до вчинення цього злочину. Це було встановлено при апеляційному розгляді цієї справи. Таку ж помилку допустив Ленінський районний суд міста Миколаєва, постановивши обвинувальний вирок у вчиненні крадіжки стосовно не причетної до цього злочину особи. Апеляційний суд Миколаївської області виправив цю правову ситуацію. Головне — не допустити подібного у майбутньому.

Через надмірне навантаження на суддів Верховного Суду України вони вимушені спрямувати свої зусилля переважно на розгляд справ (часто — у конвеєрному порядку) і не мають можливості більш ефективно виконувати інші не менш важливі функції — здійснювати підготовку і прийняття постанов Пленуму Верховного Суду з найактуальніших проблем судочинства, аналізувати стан організації здійснення правосуддя у місцевих та апеляційних судах, надавати їм методичну допомогу, проводити навчання суддів. Але очевидним є те, що Верховний Суд має інтенсифікувати свою діяльність щодо забезпечення єдності судової практики та однакового застосування судами законодавства, посилити аналітичну діяльність.

Заради справедливості слід зазначити, що за останні місяці Верховний Суд ініціював багато законодавчих пропозицій щодо розв'язання актуальних проблем правосуддя.

Проте не можу зрозуміти позиції деяких голів апеляційних судів, які або формально підходять до цих питань, або уникають висловлення власної позиції щодо пропонованих змін у сфері правосуддя. Для прикладу, ми направили до апеляційних судів законопроекти про реформування і статус суддів та попросили висловитися з приводу їх змісту і доцільності прийняття. Надходить відповідь від Апеляційного суду Рівненської області: «Зауважень і пропозицій немає». Два базові для судової влади проекти, які кардинальним чином змінюють систему судоустрою, судочинства і статус суддів, а в суддів цього суду немає жодного зауваження чи пропозиції! Як це розуміти? Натомість апеляційні суди м. Києва, Одеської, Львівської, Полтавської, Івано-Франківської та деяких інших областей надали ґрунтовний аналіз цих законопроектів.

Крім вироблення пропозицій законодавчого характеру, Верховний Суд посилив експертну діяльність з оцінки законопроектів, які надходять на розгляд парламенту і стосуються правосуддя. Ми маємо намір продовжувати цю роботу, хоча дехто вважає, що це не наша функція і цим не потрібно займатися. Переконали, що потрібно. Краще запобігти виникненню багатьох проблем на етапі законотворення, ніж потім їх розв'язувати на практиці упродовж років, звертаючись за допомогою до всіх інстанцій.

На моє переконання, голови судів, органи суддівського самоврядування, кваліфікаційні комісії суддів не повною мірою і не завжди з належною ефективністю використовують свої повноваження.

Деякі голови судів вжилися у свої посади, перетворилися у бюрократів від правосуддя, особисто справ не розглядають, втрачають професійні навички. У кращому разі

займаються виключно організаційними питаннями, у гіршому — концентрують свої зусилля на розподілі справ між суддями, наданням, м'яко кажучи, порад суддям щодо розгляду тих чи інших справ. Стали такими собі «князьками» у районі чи місті.

Цим князькам і кандидатам у них хочу сьогодні нагадати: по-перше, посада голови суду не звільняє суддю від обов'язків здійснювати правосуддя; по-друге, реалізація повноважень голови суду має спрямовуватися виключно на організаційне керівництво діяльністю суду, яке за своїм змістом не може перерости у втручання у правосуддя.

Навіть при нинішньому обсязі повноважень роль голови місцевого та апеляційного суду в організації здійснення правосуддя дуже велика. Інша справа, що повноваженнями голови можна розпорядитися по-різному, а також по-різному вплинути на організацію діяльності суду. Суди щодо забезпечення їх діяльності по всій Україні стикаються приблизно з однаковими проблемами. Разом з тим, в одному і тому ж регіоні організаційно діяльність судів може істотно відрізнятися. Взяти хоча б м. Київ. Одні районні суди, наприклад Деснянський та Оболонський, працюють без особливих проблем. Інші ж, наприклад Печерський чи Шевченківський, навпаки — набувають усе більшої одіозності.

Мені заперечать, що ці суди не можна порівняти за важливістю категорій розглядуваних справ тощо. Але у зв'язку з цим виникає закономірне запитання: а яке це відношення має до організації діяльності суду, зрештою, до правосуддя? Закон один, порядок судового розгляду справ також однаковий для всіх судів, статус голови суду та статус судді також однаковий.

Усе справді виглядатиме по-іншому, якщо дивитися на посаду голови суду як на додаткову можливість впливу на правосуддя і вирішення певних справ. І судячи з усього, дехто в судовій системі та поза нею розглядає посаду голови суду саме з такої точки зору. Це помилковий погляд та декому у «високих кабінетах» на це вже доводиться вказувати.

Зміст правосуддя визначають два моменти: процес і кадри. Ми повинні визнати, що добір суддівських кадрів на сьогодні далекий від ефективного. На посаду судді не завжди потрапляють найбільш підготовлені та достойні кандидати. Можна критикувати недосконалий порядок формування суддівського корпусу (він справді потребує змін), але навіть за наявного порядку при відповідальному підході можна забезпечити і реальний конкурс на посаду судді, і надання переваги кандидату виключно за об'єктивними критеріями.

У правосудді все починається із судді. Проблеми також. Не змінивши принципів і підходів до добору суддівських кадрів, ми ніколи не зможемо кардинальним чином поліпшити ситуацію у судах. Більшість із присутніх на цьому заході так чи інакше причетна до втілення у життя кадрової політики. Я закликаю вас перейнятися важливістю цієї проблеми. Перспектива судової системи залежить від того, кому ми довіряємо вперше одягнути мантию судді.

Слід відверто визнати: кадрова робота в судовій системі пущена на самоплив. З кадрами ніхто серйозно не працює. Ефективної системи підвищення кваліфікації суддів не існує. Немає дієвого процесуального контролю за рішеннями судді. Відсутній ефективний механізм відповідальності за порушення суддею закону.

Повною мірою має бути забезпечено незалежність судді, його недоторканність, правовий та соціальний статус, у тому числі самими суддями. Але незалежність судді і його недоторканність не можуть мати нічого спільного з його безвідповідальністю і незалежністю від закону. Відверто неправосудні рішення, умисні зловживання суддями своїми повноваженнями — це посягання на права людини, на правопорядок і законність. Якщо такі прояви набувають значного поширення і системного характеру, то вони створюють загрозу національній безпеці України. Тому на порушення закону з боку суддів має бути адекватна правова реакція.

У 2006 р. до дисциплінарної відповідальності було притягнуто 106 суддів. Це багато чи мало? Можна це оцінювати по-різному. Однак, якщо навіть зважати на ту лавину скарг на суддів, які надходять до Верховного Суду, Вищої ради юстиції, Ради суддів України, парламенту, Президента, оприлюднюються в засобах масової інформації, то стає очевидним, що голови апеляційних судів, голови рад суддів та кваліфікаційних комісій суддів, члени Ради суддів України далеко не повною мірою використовують своє право ініціювати питання про дисциплінарну відповідальність судді, а ради суддів і кваліфікаційні комісії далеко не завжди займають принципову позицію з цих питань.

Наведена вище цифра щодо кількості притягнутих до дисциплінарної відповідальності суддів не зовсім збігається з даними про винесення апеляційними судами окремих ухвал стосовно порушень та помилок, допущених суддями місцевих судів. Так, у минулому році за результатами розгляду апеляційних скарг на судові рішення в цивільних справах місцевих судів було винесено 440 окремих ухвал, в яких констатовалися вказані порушення та помилки. За виявленими фактами порушення закону, допущеного суддями місцевих судів під час розгляду кримінальних справ, апеляційні суди постановили 731 окрему ухвалу.

Поза всяким сумнівом зловживання правом ініціювати питання про відповідальність судді неприпустиме. Разом з тим, неприпустимим з правової точки зору є невикористання такого права тоді, коли є всі підстави для порушення питання про відповідальність судді. Наведення ладу в судовій системі ми повинні починати із себе. Передусім, незважаючи на всі негаразди і проблеми, з якими щоденно стикаються суди, маємо забезпечити належну організацію здійснення правосуддя, запровадити дієвий механізм самоочищення суддівського корпусу від тих, хто випадково потрапив на посаду судді, тих, хто зловживає повноваженнями судді — порушує присягу, виносить неправосудні рішення, стає на шлях хабарництва. Ми маємо ставити на місце тих, хто виявляє хамство до людей, недбало ставиться до виконання обов'язків судді. У будь-якому разі очищення від таких суддів, притягнення їх до відповідальності все одно відбудеться. Але це зроблять інші суб'єкти з іншими правовими наслідками.

Усі, особливо судді, чудово розуміють, що кримінальні справи «народжуються» не одразу. Як правило, криміналу передують дисциплінарні проступки судді, порушення ним присяги. На цьому етапі необхідно припиняти протиправну діяльність судді. Це краще для всіх, у тому числі й для судді-порушника. Я думаю, що ті 16 суддів, стосовно яких торік порушено кримінальні справи, були б вдячні своїм колегам,

які б їх вчасно зупинили перед тим, як порушники стали на слизьку дорогу. Не було б заподіяно такої шкоди й правосуддю та правам громадян.

Наприкінці минулого року як Голова Верховного Суду я підтримав ініціативу Генеральної прокуратури України про надання згоди на арешт голови Арбузинського районного суду Миколаївської області і вніс відповідне подання до парламенту. У лютому Верховна Рада дала згоду на його затримання та арешт. Досудове слідство інкримінує цьому судді приблизно 20 епізодів отримання хабара. У зв'язку із цим у мене виникає логічне запитання до керівництва Миколаївського апеляційного суду, ради суддів цієї області, відповідної окружної кваліфікаційної комісії: невже ніхто не бачив жодних порушень у діяльності цього судді, чи не було сигналів про його протиправну поведінку, хіба все було гаразд у його роботі?

На мій погляд, попри пильну увагу засобів масової інформації до судів, у суспільстві існує великий дефіцит належної (повної та об'єктивної) інформації про діяльність судів. Стан речей у сфері правосуддя у багатьох випадках висвітлюється однобоко, поверхнево, з наданням переваги резонансності справ над правовою суттю рішень. Скажемо відверто — у суспільній свідомості переважає думка обивателя, а не фахівця-правника. Суспільство отримує переважно негативну інформацію про суди. Натомість воно не знає про прийняття багатьох важливих судових рішень, про реальні проблеми судової влади, про позитивні процеси, які в ній відбуваються. Я вбачаю у цьому, передусім, нашу з вами вину. Це наслідки нашої багаторічної закритості від «очей» і «вух» суспільства, надмірної корпоративної замкнутості. Паритетне інформування про наші проблеми, недоліки й успіхи мають забезпечити суди всіх інстанцій. Зрозуміло, у спосіб та в межах, визначених законом. Тому, користуючись нагодою, я звертаюся з проханням, у першу чергу, до голів апеляційних судів — серйозно поставтеся до цього питання. Те, що вчасно не скажемо про себе ми, за нас зроблять інші, і, як правило, ставлячи при цьому свої наголоси.

При здійсненні правосуддя виникає багато інших організаційних та процесуальних проблем. Вони загальновідомі.

Скажу лише ще про одну, вирішення якої стає актуальним. Це проблема діяльності третейських судів та прийняття ними рішень. З початком функціонування цих судів, які можуть істотно вплинути на вирішення суспільних конфліктів і певною мірою розвантажити державні суди, виникло кілька моментів, що насторожують. По-перше, надходить інформація, що третейські суди беруться за розгляд справ, вирішення яких не належить до їх компетенції. По-друге, виникають проблеми з виконанням рішень таких судів з огляду на їх законність. По-третє, є певні побоювання, що комерційна складова діяльності цих судів може переважати правову. Крім того, обґрунтовані побоювання, що у цій сфері ми можемо отримати нові види рейдерства. Тому вже найближчим часом варто зосередити зусилля на розв'язанні цієї проблеми.

На завершення хочу звернути увагу на найважливіше на сьогодні — на те, що кардинально може вплинути на вітчизняне правосуддя, від чого, зрештою, залежатиме про які результати суддівської діяльності ми говоритимемо наступного року. Йдеться про розпочатий черговий етап судової

реформи. Зокрема, хочу звернути увагу на законопроекти «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України» та «Про внесення змін до Закону України «Про статус суддів», розроблені Національною комісією із зміцнення демократії та утвердження верховенства права і внесені на розгляд парламенту Президентом України.

Спіраючись на відомі звернення Ради суддів України, позицію апеляційних судів та конференцій суддів областей щодо цих законопроектів, висловлю, сподіваюсь, загальну думку суддівського корпусу — реалізація запропонованих законодавчих пропозицій є неприпустимою. Проектом Закону «Про судоустрій України» пропонується складна, громіздка, історично не виправдана для України і юридично не обґрунтована система судів. За умови її запровадження відбудеться остаточна руйнація єдиної судової системи, її розпорошення. А роз'єднання судової системи — це роз'єднання держави. Автономізація окремих судових систем призведе до посилення процесів політизації судів, їх залежності. Запропонована проектом суцільна спеціалізація судів порушує конституційні приписи щодо побудови судової системи. Створення Вищого кримінального та Вищого цивільного судів — це створення даху без фундаменту, бо неспеціалізованими залишатимуться базові для будь-якої системи місцеві дільничні суди. Зрештою, це суперечить Конституції України.

Утворення окружних та апеляційних спеціалізованих судів погіршить доступ людей для правосуддя. Та й сама по собі доцільність їх існування викликає великі сумніви. Скажіть, будь-ласка, для чого утворювати окружний кримінальний суд у Вінницькій області, якщо в минулому році Вінницький апеляційний суд у першій інстанції розглянув 37 кримінальних справ? А в Рівненській області, де апеляційним судом було розглянуто усього 5 таких справ?

Я вже не кажу про великі фінансові витрати, яких Держбюджет України просто не витримає. Так, орієнтовні розрахунки, зроблені Державною судовою адміністрацією України, свідчать про те, що лише забезпечення функціонування тільки одного елемента запропонованої проектом судової системи — утворених нещодавно адміністративних судів — потрібно близько 1 млрд грн, а витрати на створення двох вищих спеціалізованих судів (Вищого кримінального суду та Вищого цивільного суду), окружних кримінальних судів та утворення постійно діючих комісій, зокрема Дисциплінарної комісії суддів України, становитимуть приблизно 1,1 млрд грн.

Неоптимальною для нашої країни вбачається концепція запровадження у судочинство адміністративної юрисдикції. Дивлячись на намагання за будь-яку ціну, всупереч здоровому глузду та очевидним правовим аргументам утворити вертикаль адміністративних судів, починаєш схилятися до думки, що дійсно хтось наполегливо хоче створити цю судову вертикаль під себе, створити не спеціалізований, а спеціальний суд. Іншого пояснення навіть за великого бажання знайти складно.

Ми не проти реформування судової системи, ми не проти запровадження нових спеціалізованих юрисдикцій, у тому числі адміністративної. Але реформування має бути продуманим, науково обґрунтованим, прийнятним для нашої країни.

Поліпшенню ситуації у сфері правосуддя сприятимуть не поспішні та необґрунтовані зміни судоустрою,

а вдосконалення процедури розгляду судових справ, ефективно, європейське не за формою, а за суттю реформування судочинства. Воно має відбуватися за активної участі суддів, науковців, громадськості, а не таємно від них, як це намагалися зробити ідеологи останньої спроби судової реформи.

Справедливий суд — це велике суспільне благо і суспільна необхідність. Його утвердження — складний і тривалий процес. Переконали, що ми пройдемо цей шлях успішно. У нас просто немає іншого виходу.

Про роботу Ради суддів України минулого року та завдання на поточний розповів її голова **Петро Пилипчук**. Він звернув увагу учасників засідання на такий негативний фактор, як наявність у багатьох

політичних сил несприйняття ідеї щодо розбудови незалежного суду, намагання принизити авторитет судової влади, фінансувати її в ручному режимі, не давати можливості зайняти їй достойне місце у системі органів державної влади.

— На моє переконання, саме судді та органи суддівського самоврядування мають зробити все для подолання цих стереотипів, підняття авторитету судової влади, своєю діяльністю, насамперед, з розгляду судових справ, посилення у суспільстві відчуття справедливості та гуманізму, віри людей в закон і правопорядок, невідворотного захисту прав та інтересів людей, — наголосив П. Пилипчук.

Далі він зазначив:

— Рада суддів України у 2006 р. спрямовувала свою діяльність, виходячи саме з такого розуміння сьогоденної ситуації в країні. Для кожного члена Ради суддів минулий рік характеризується як час напружених пошуків подальших шляхів розвитку та вирішення проблем удосконалення організаційного та матеріально-технічного забезпечення судів і діяльності суддів, зміцнення організаційної єдності функціонування органів судової влади, незалежності судочинства, соціального захисту суддів і членів їх сімей, підвищення ефективності роботи з кадрами у системі судів.

Назву декілька цифр. У 2006 р. було проведено 6 засідань Ради суддів України, на яких розглянуто 113 питань, 4 засідання її президії, на яких розглянуто 26 питань. Радою суддів України розглянуто 5 тис. 917 скарг і звернень, а радами суддів регіонів — 12 тис. 41.

За цими сухими цифрами стоять конкретні справи, про які я і хочу повідомити, звертаючи увагу не стільки на тому, що зроблено, але, передусім, на тому, що необхідно зробити найближчим часом.

Питання правового та соціального захисту суддів, поліпшення стану організаційного забезпечення діяльності судів, побудови та зміцнення судового устрою для утвердження справедливої судочинства в Україні були й лишаться пріоритетними завданнями Ради суддів, їх предметно обговорювали на кожному нашому засіданні.

Хочу ще раз підкреслити, що особливий порядок фінансування судів — одна з конституційних гарантій їх незалежності. Важливим механізмом забезпечення такої гарантії є встановлений статтею 130 Конституції України обов'язок держави забезпечувати фінансування та належні умови для функціонування органів судової системи шляхом окремого визначення у Державному бюджеті України видатків на утримання судів. Централізований порядок фінансування судових органів в обсягах, що забезпечували б належні економічні умови для повного і незалежного здійснення правосуддя, має обмежити будь-який вплив на суд та бути спрямованим тільки на гарантування судової діяльності на основі приписів Конституції.

Завдяки зусиллям усіх органів влади, зокрема Ради суддів України і Верховного Суду України, створення гідних матеріальних умов для роботи суддів в останні роки не залишалося поза увагою держави. Поступово, але все ж таки збільшувалися асигнування на здійснення судочинства, поліпшувалося фінансове, матеріально-технічне, інформаційне, організаційне забезпечення судової діяльності та забезпечення судів приміщеннями. Проте, попри певну позитивну динаміку у вирішенні цього питання, ми не можемо констатувати, що ці зміни мають принциповий характер і настільки значимі, що істотно позначилися на стані забезпечення державою судів і справді гарантують незалежність судової влади.

Упродовж багатьох років наявне систематичне недофінансування судів. На утримання судових органів станом на 1 січня 2007 р. недофінансовано 87,4 млн. грн, а рівень видатків на безпосереднє здійснення правосуддя становив лише 60 % від реальної потреби.

Видатки загального фонду Державного бюджету України на суди загальної юрисдикції зросли на 123,4 млн. грн (7,6 %), але це складає лише 48,9 % від потреби.

Рада суддів України, а за її дорученням голова Ради суддів, неодноразово зверталися до Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України із заявами і листами щодо критичного становища судів і суддів внаслідок хронічного недофінансування, вимагали принципового поліпшення у забезпеченні діяльності судів. Проте органи законодавчої та виконавчої влади не відреагували належним чином на ці звернення суддівського корпусу.

Особливе занепокоєння викликає те, що належно не фінансуються навіть процесуальні потреби судів, тобто ті, без задоволення яких здійснення правосуддя на належному рівні неможливе і неодмінно призводить до ущемлення та порушення законних прав людей, які звертаються до суду. За офіційними даними, протягом останніх років за цим показником суди недофінансовуються на третину. Саме цим фактором, а не якимись корупційними примхами, породжене таке ганебне явище, як адресовані до учасників судових процесів вимоги з боку працівників судів надати суду папір, конверти, авторучки, картриджі та ін. Як у таких умовах ми можемо гарантувати, що незабаром суди не будуть фінансуватися комерційними, а то й кримінальними структурами та залежати від них?

Рада суддів України неодноразово наполягала на запровадженні такого порядку фінансування процесуальних потреб судів, яке б здійснювалося на підставі єдиних нормативів, що затверджуються Радою суддів України

за погодженням з Міністерством фінансів України, за участі Ради суддів на всіх стадіях бюджетного процесу.

Понад рік тому Верховна Рада України в першому читанні прийняла законопроект «Про порядок фінансування судової влади та органів системи судоустрою в Україні», ініційований Василем Онопенком. Цим законопроектом пропонується змінити процедуру формування Державного бюджету України щодо фінансування судів та встановити, що фінансування органів судової влади здійснюється з Державного бюджету України і воно має бути повним та не може бути нижчим, ніж у попередньому фінансовому році. На жаль, на друге читання проект поки що не було винесено.

Я певен, що назріла нагальна потреба звернутися до Верховної Ради зі зверненням про підтримку цього законопроекту, а також підтримати бачення Ради суддів щодо особливостей формування суддівського бюджету. При цьому слід наголосити, що ситуація, яка склалася з матеріально-технічним та організаційним забезпеченням судової діяльності, є загрозовою для засад демократичного устрою, забезпечення прав і свобод людини і громадянина у зв'язку із загрозою зниження рівня їх захисту незалежним і неупередженим судом.

Не менше уваги у своїй роботі Ради суддів України приділяла кадровому забезпеченню діяльності судів. Усім відомо, що правосуддя мають здійснювати мудрі, вольові, високоморальні та високопрофесійні люди. На жаль, цього ідеалу ми ще не досягнули. Станом на 1 січня 2007 р. залишилося вакантними 946 посад суддів, тобто кожна сьома посада — вакантна. Майже третина працюючих суддів (30,3 %) мають стаж суддівської роботи до п'яти років, що не можна визнати нормальним.

Багато причин, через які склалося таке становище, насамперед — неналежні умови праці, низький рівень матеріального забезпечення, декларативність соціальних гарантій, непрестижність суддівської професії, підвищені професійні ризики.

Ситуація ускладнюється ще й тим, що припиняються повноваження суддів, які досягли 65-річного віку. Ідуть у відставку і значно молодші судді, що, як правило, викликає невпевненість у завтрашньому дні, постійними посяганнями з боку законодавчої та виконавчої влади на фінансову незалежність суддів та їх соціальну захищеність. Останній приклад. Законом України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» Верховна Рада України істотно погіршила фінансове забезпечення суддів та працівників апаратів судів, що одразу ж спричинило відтік із суддівського корпусу висококваліфікованих і досвідчених суддів.

Багато суддів не мають житла. У 2006 р. бюджетні програми придбання житла для суддів було недофінансовано на 17,2 млн грн, або на 30,7 %.

Заробітна плата суддів місцевих судів, а також працівників апарату судів усіх рівнів залишається на неприйнятно низькому рівні.

Суддя завжди перебуває у центрі конфлікту, але при цьому сам він майже не захищений від зазіхань на його честь, гідність, майнові права. Про яку захищеність можна вести мову, якщо зараз порушити кримінальну справу стосовно судді може будь-який слідчий орган або орган дізнання, а щодо, скажімо, адвоката — тільки Генеральний прокурор України, його заступники або прокурори обласного рівня,

що передбачено Законом України «Про адвокатуру». Таке положення цього Закону можна використати (і використують) для впливу на суддів, їх службову діяльність. Навіть за радянських часів для притягнення судді до кримінальної відповідальності з урахуванням його особливого статусу необхідно було одержати згоду Президії Верховної Ради УРСР.

Про яку захищеність судді та суду можна вести мову, якщо у зв'язку з недостатністю коштів не всі приміщення судів охороняються належним чином, а деякі навіть не обладнані сигналізацією.

Недоторканність судді та особливий його статус — це не спроба звільнити суддю від відповідальності за свої вчинки, зокрема такі, що мають ознаки злочину. Рівність перед законом та судом поширюється і на суддів, і на народних депутатів, і на інших посадових осіб держави. Але саме суддя має бути захищеним додатково, що зумовлено особливостями його роботи.

Перераховані проблеми були й будуть надалі в полі зору Ради суддів та її президії. Наприклад, на засіданні президії Ради суддів України було обговорено Закон «Про Державний бюджет України на 2007 рік». Ми дійшли висновку, що окремі положення цього Закону, які істотно погіршують фінансове забезпечення суддів, в тому числі суддів у відставці та працівників апарату судів, є неконституційними. Це питання було предметом обговорення на засіданні Пленуму Верховного Суду України, який зважаючи й на ініціативу президії Ради суддів, звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням про визнання цих положень неконституційними.

Кадрові проблеми судів можуть бути вирішені шляхом внесення істотних змін до законодавства щодо процедур добору кандидатів на посади суддів, призначення та обрання їх на посади, навчання та підвищення кваліфікації, їх заохочення та притягнення до відповідальності.

Одночасно необхідно вживати заходів організаційного характеру. Заслугує на вивчення пропозиція про створення в судах чи органах суддівського самоврядування відповідних інспекцій або служби власної безпеки. Судова система в Україні в цілому здорова і вона повинна, передусім, сама виробити механізми, які не дозволяють проникати на суддівські посади випадковим людям.

Назріла потреба удосконалити законодавство про дисциплінарну відповідальність суддів, конкретизувати перелік підстав і порядок притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Слід зазначити, що суддя може бути покараний у дисциплінарному порядку за істотні порушення законодавства під час здійснення судочинства, службової дисципліни і правил трудового розпорядку, а також порушення норм суддівської етики і присяги, які ставлять під сумнів його незалежність і неупередженість чи негативно впливають на авторитет суду.

Необхідно розробити програму щодо зміцнення судової системи кваліфікованими кадрами, істотно підвищити статус Академії суддів України.

У Законі «Про статус суддів» (статті 8, 9) конкурсна процедура добору кандидатів на конкретну вакантну посаду судді врегульована в гранично лаконічній формі і в практиці кваліфікаційних комісій має переважно «формально-анкетний» характер. У більшості випадків такий «добір» залежить від згоди і позиції лише голови суду. А тому запро-

вадження справжнього конкурсного порядку зайняття судової посади і розроблення відповідних нормативних актів з цього питання є виправданим та нагальним.

Весь комплекс питань, пов'язаних з проблемами кадрового забезпечення судів, потребує обговорення на одному з найближчих засідань Ради суддів та вироблення конкретних пропозицій і рекомендацій.

Рада суддів України відповідно до Закону «Про судоустрій України» постійно приділяла увагу здійсненню контролю за організацією діяльності судів і діяльністю Державної судової адміністрації України (ДСА). Були заслухані звіти голів територіальних управлінь ДСА Одеської та Донецької областей.

Хочу наголосити, що аналіз стану забезпечення судової діяльності в Одеській області відбувався в м. Одесі за участю голів судів. Безпосереднє спілкування з приводу існуючих проблем на місці має безліч позитивних моментів і, вважаю, що такі виїзні засідання ми практикуватимемо й надалі.

Ради суддів регіонів там, де це ще не зроблено, за підсумками року повинні заслухати інформацію місцевих управлінь ДСА про забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції і прийняти відповідні рішення. Ради суддів мають активізувати такий контроль, активно впливати на процеси, що перешкоджають подальшому становленню судової системи, ускладнюють роботу.

Серед проблем, які необхідно розв'язати найближчим часом — належна організація розгляду судових справ судами, уважний розгляд скарг і звернень громадян на порушення суддівської етики деякими суддями, забезпечення судів належними приміщеннями, їх ремонт та охорону, створення суддям належних умов праці, придбання оргтехніки, виконання Державної програми організаційного забезпечення діяльності судів на 2003—2005 рр.

За висновками Рахункової палати Верховної Ради України, ця програма не виконана, хоча на її виконання протягом цих років спрямовано 283 млн грн державних асигнувань.

Невирішеним залишається питання збільшення штатної чисельності працівників системи органів ДСА із забезпечення діяльності органів суддівського самоврядування.

Майже в усіх регіонах існує проблема щодо визначення підпорядкованості працівників підрозділу із організаційного забезпечення органів суддівського самоврядування начальника територіального управління ДСА та голові ради суддів, розміщення цих працівників в одному й тому ж приміщенні та щодо недостатньої кількості працівників підрозділу. Така ж проблема і в центральному апараті ДСА — відповідно до наказів Міністерства праці та соціальної політики України до наявної штатної чисельності працівників там необхідно додатково ввести сім штатних одиниць.

Користуючись нагодою, хочу ще раз звернутися до Голови ДСА з проханням створити в цій установі управління із забезпечення діяльності органів суддівського самоврядування, збільшити кадровий склад існуючих відділів, забезпечити їх необхідними приміщеннями та оргтехнікою.

Невирішена проблема ДСА — у подвійному підпорядкуванні.

Не залишалось осторонь Ради суддів питання здійснення судової реформи. Відомо, що ця реформа почалася і здійснюється фактично без урахування позиції суддів, за мінімальної участі науковців і зацікавлених юридичних та

правозахисних організацій. Не були взяті до уваги принципові положення щодо судоустрою та статусу суддів, вироблені Радою суддів України.

Ще раз хочу заявити: судді не проти реформи. Ми проти непродуманих кроків, деструктивних і руйнівних пропозицій. Судді проти створення абстрактних моделей судового устрою, що начебто відповідають якимсь-то світовим стандартам, але є функціонально непридатними для України. Судді проти реформи, яка не узгоджується з Конституцією і яка надто дорого може обійтися державі.

Рада суддів України обстоює думку про те, що судова реформа буде тільки тоді ефективною, коли вона здійснюватиметься одночасно з більш широкою правовою реформою. Вона також дотримується чіткої позиції — причини наявних кризових явищ у правосудді лише в останню чергу зумовлені особливостями побудови судової системи. Насамперед, вони існують внаслідок недосконалості процесуального законодавства, кадрового і фінансового забезпечення судів. Саме тут треба шукати ті важелі, які можуть позитивно вплинути на стан правосуддя в державі. Зокрема, необхідно зробити рішучий крок щодо перегляду процесуальних норм, повернути судочинство обличчям до людини, спростити його, зробити доступним для громадянина, доступною систему оскарження судових рішень та правову допомогу для малозабезпечених прошарків населення.

Конкретні пропозиції щодо Концепції здійснення судової реформи, проектів законів України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України» і «Про внесення змін до Закону України «Про статус суддів» були висловлені у заяві Ради суддів України від 26 травня 2006 р. і в зверненні Ради суддів України до Президента України та Верховної Ради України від 9 лютого 2007 р.

На жаль, незважаючи на широку підтримку позиції суддів з боку науковців, ці ідеї поки що не знаходять підтримки у Президента і парламенту.

Узагальнюючи висловлене, хочу наголосити на тому, що всі нинішні проблеми у сфері правосуддя в Україні тісно пов'язані з іншою проблемою — незалежності судової влади. У нашій країні досі немає розуміння того, що незалежність суду — це не система пільг для суддів, а гарантія об'єктивного і неупередженого правосуддя, а тому й гарантія належної захищеності громадянина та його прав.

Не можна стверджувати, що таке поверхове ставлення до принципу незалежності суду виникло без участі самих суддів. Винесення деякими суддями сумнівних рішень, відверте порушення ними в окремих випадках правил підсудності та підвідомчості, причетність їх до так званого рейдерства, вчинення ними корупційних діянь, в тому числі злочинів, звісно, не підвищує авторитету суду.

І все ж фактори, що не дають змоги судовій владі стати незалежною, знаходяться за межами судового корпусу. Я хочу ще раз назвати основні з них:

— це хронічне недофінансування судової діяльності та намагання розподіляти кошти в ручному режимі;

— постійні намагання обмежити або ліквідувати ті невеликі матеріальні та соціальні гарантії незалежності, які передбачені Конституцією і Законом «Про статус суддів», шляхом прийняття інших законів, насамперед, законів про Державний бюджет України;

— систематичні заяви з боку посадовців про суцільну корупцію в судах, непрофесіоналізм суддів, їх низькі моральні якості, безвідповідальність, безконтрольність, кланову корпоративність, тобто заяви, які дискредитують суди і підривають їх авторитет;

— намагання змінити судовий устрій за принципом «чим гірше, тим краще», фактично зруйнувати Верховний Суд України;

— намагання прийняти закони, в яких ревізується статус суддів стосовно безстрокового їх обрання, обмеження фінансової забезпеченості суддів при виході їх у відставку, встановлення жорстокого контролю за діяльністю судів, обмеження повноважень органів суддівського самоврядування.

Виникає небезпідставне враження, що дії виконавчої і законодавчої влади, які призводять до втрати навіть раніше визначеного рівня незалежності суду, мають системний характер і становлять загрозу цьому конституційному принципу.

На мою думку, Рада суддів України використала усі можливі для неї заходи для виправлення становища.

Особисто я не бачу тих ефективних засобів, крім уже використаних, з допомогою яких ми змогли б переконати парламент в тому, що ряд положень вказаного нового законопроекту «Про судоустрій України» є деструктивними, руйнівними, що їх запровадження надто дороге коштуватиме суспільству. Зважаючи на викладене, вважаю за доцільне запропонувати високому суддівському зібранню обговорити питання про необхідність скликання позачергового з'їзду суддів з порядком денним «Про стан реалізації в Україні конституційного принципу щодо незалежності судової влади» та «Про бачення суддями України майбутнього судового устрою держави». Лише спільними зусиллями ми можемо добитися утвердження суду, який на високому професійному рівні спроможний захищати права і свободи людини.

Діяльність Вищої кваліфікаційної комісії суддів України минулого року окреслив її голова **Igor Самсін**.

— Чинним законодавством визначено, що завданнями кваліфікаційних комісій суддів є забезпечення форму-

вання корпусу професійних суддів, здатних кваліфіковано, сумлінно і неупереджено здійснювати правосуддя шляхом добору і рекомендування осіб для зайняття посади для професійного судді та визначення рівня фахової підготовки професійних суддів, а також розгляд питань про дисциплінарну відповідальність суддів та подання висновків про звільнення судді з посади.

Сьогодні функціонують десять кваліфікаційних комісій суддів відповідних апеляційних округів, кваліфікаційна комісія суддів військових судів України, кваліфікаційна комісія суддів господарських судів України, кваліфікаційна комісія суддів адміністративних судів України та Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

Слід зазначити, що кваліфікаційні комісії суддів, працюючи на громадських засадах, в цілому з поставленими перед ними завданнями в межах нинішнього правового поля успішно справляються.

11 березня 2006 р. закінчилися повноваження новоутвореного складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України першої після прийняття Закону «Про судоустрій України» каденції (2003—2006 рр.). Згідно зі ст. 76 вказаного Закону сформовано новий склад Вищої кваліфікаційної комісії суддів України другої каденції, який вже рік працює в неповному складі — 12 членів. Поки ще залишається вакантним представництво від Верховної Ради України.

30 березня 2006 р. відбулося організаційне засідання Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, на якому обрано керівний склад Комісії — голову Самсіна І.І., заступника голови Колесника П.І. і секретаря Фадєєву Н.М.

Виконуючи покладені на неї завдання, Вища кваліфікаційна комісія суддів України другої каденції за 2006 р. провела 14 засідань, на яких розглянула 734 матеріали. За результатами розгляду подань Голови Верховного Суду України атестовано щодо присвоєння кваліфікаційних класів 123 судді, відмовлено в присвоєнні чергового кваліфікаційного класу 3 суддям та щодо 8 суддів кваліфікаційну атестацію відкладено згідно з п. 4 ст. 94 Закону «Про судоустрій України».

У зв'язку зі збільшенням кількості подань від голів судів щодо присвоєння відповідного кваліфікаційного класу судді, якого призначено (обрано) на посаду в суді вищого рівня, Вища кваліфікаційна комісія суддів України вивчила і розглянула питання про порядок розгляду таких подань. З метою забезпечення однакового і правильного застосування законодавства кваліфікаційними комісіями суддів Вища кваліфікаційна комісія суддів України 9 червня 2006 р. прийняла таке рішення — кваліфікаційні комісії суддів розглядають подання голів судів щодо присвоєння кваліфікаційного класу судді, якого призначено (обрано) на посаду в суді вищого рівня, без дотримання мінімального для присвоєння наступного кваліфікаційного класу строку перебування судді у кваліфікаційному класі, і це має відбуватися шляхом проведення позачергової кваліфікаційної атестації.

За звітний період Вища кваліфікаційна комісія суддів України надала рекомендації щодо обрання на посаду безстроково 503 суддів, в тому числі 52 суддям до суду вищого рівня. Відмовлено у такій рекомендації 17 суддям, в тому числі 4 суддям до суду вищого рівня.

У зв'язку із відсутністю законодавчого врегулювання виникла нагальна потреба в додатковому вивченні та розгляді питання про терміни внесення повторного подання головами відповідних судів стосовно суддів, обраних безстроково, яким окремим рішенням відмовлено в рекомендації на обрання на посаду судді вищого рівня. Вища кваліфікаційна комісія суддів України, вивчивши та розглянувши на своєму засіданні 9 червня 2006 р. це питання, вирішила, що повторне подання голови відповідних судів можуть вносити до кваліфікаційної комісії суддів не раніше, як через рік з дати прийняття рішення про відмову.

У звітному періоді Вища кваліфікаційна комісія суддів України розглянула 8 дисциплінарних проваджень. До одного судді застосовано дисциплінарне стягнення у вигляді пониження кваліфікаційного класу на один рівень — з дру-

гого до третього. В інших випадках у задоволенні ініційованих подань щодо притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності відмовлено за відсутністю підстав.

У порядку ст. 95 Закону «Про судоустрій України» Вища кваліфікаційна комісія суддів України розглянула 10 скарг кандидатів на посаду судді вперше на рішення кваліфікаційних комісій суддів апеляційних округів, кваліфікаційних комісій суддів господарських судів про визнання кандидатів на посаду судді вперше не підготовленими до судової роботи та про відмову в наданні рекомендації кандидату на посаду судді вперше для зайняття посади судді в конкретному суді. Окрім того, керуючись ст. 93 цього Закону розглянула дві скарги суддів, яким Вищою кваліфікаційною комісією суддів України відмовлено в наданні рекомендації для обрання на посаду судді безстроково в зв'язку з закінченням п'ятирічного терміну перебування на посаді судді, а також розглянуто скарги на рішення цієї кваліфікаційної комісії про призначення повторного (додаткового) кваліфікаційного іспиту.

Під час розгляду скарг кандидатів на посаду судді вперше виявлено, що підходи до формування корпусу професійних суддів є складними, довготривалими, багатоетапними і непрозорими. Крім процедури визначення фахової придатності кандидата, яка часто є формальною і в кожній кваліфікаційній комісії суддів визначається прийнятними тільки для цієї комісії («своїми») критеріями, інші стандарти та вимоги щодо оцінювання та добору кандидата відсутні. З огляду на відсутність єдиної процедури складання кваліфікаційного іспиту, критеріїв оцінювання результатів кваліфікаційного іспиту, наявність суб'єктивізму оцінювання результатів іспиту, а також на потребу запровадження європейських стандартів в Україні щодо добору кандидатів на посаду судді, Вища кваліфікаційна комісія суддів України розглянула звернення ректора Академії суддів України про перевірку знань, рівня професійної підготовки кандидата на посаду судді, ступеня його готовності здійснювати правосуддя з питань юрисдикції відповідного суду шляхом тестування та виконання кандидатом на посаду судді ситуативних завдань.

Вища кваліфікаційна комісія суддів України 7 грудня 2006 р. розглянула питання щодо вимог ст. 91 Закону «Про судоустрій України» до кваліфікаційного іспиту в частині виконання письмового завдання кандидатом на посаду судді шляхом складення кандидатом тестів і виконання ситуативних завдань і вирішила визнати за доцільне здійснити апробацію тестових завдань для перевірки рівня складності та подальшого удосконалення розробленого матеріалу Академією суддів України.

Разом з тим, для голів кваліфікаційних комісій суддів апеляційних округів, кваліфікаційній комісії суддів спеціалізованих судів, кваліфікаційної комісії суддів військових судів та начальників територіальних управлінь ДСА Вища кваліфікаційна комісія суддів України 22—23 червня 2006 р. провела семінар на тему «Актуальні питання організації роботи кваліфікаційних комісій суддів, добору кадрів та шляхи їх вирішення в світлі судової реформи». Це зроблено за підтримки Організації з безпеки та співробітництва в Європі та за участю Верховного Суду України, Ради суддів України, Державної судової адміністрації України та Вищої ради юстиції. Предметом обговорення на семінарі були такі теми, як: «Роль Академії суддів України у процесі добору та підготовки суддівських

кадрів», «Проблемні питання роботи кваліфікаційних комісій суддів: Типовий регламент роботи кваліфікаційної комісії суддів». Вирішення зазначених питань відіграє важливу роль у формуванні та поновленні корпусу професійних суддів, періодичному підвищенні їх фахового рівня, вирішенні питань щодо відповідальності суддів за порушення професійних обов'язків, їх відповідності займаним посадам, визначенні порядку прийняття рішень безпосередньо кваліфікаційними комісіями суддів. Одним із вагомих результатів роботи семінару стало постатейне обговорення його учасниками спільно з представниками Вищої ради юстиції та доопрацювання проекту Типового регламенту роботи кваліфікаційної комісії суддів, який погоджено рішенням Ради суддів України 7 липня 2006 р.

Значною подією у роботі Вищої кваліфікаційної комісії суддів України у 2006 р. став випуск за підтримки проекту Агентства США з міжнародного розвитку «Україна: верховенство права» видання «Інформаційного вісника Вищої кваліфікаційної комісії суддів України», презентацію якого було приурочено до Дня працівників суду. На сторінках цього видання, яке з 2007 р. виходитиме раз у квартал, публікуватимуться не лише рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а й рішення кваліфікаційних комісій суддів загальних судів апеляційних округів, спеціалізованих судів, аналітичні та статистичні матеріали, що стосуються їх діяльності, узагальнення дисциплінарної практики, законодавчі та нормативні акти, що регулюють діяльність цих комісій, а також наукові дослідження з проблемних питань застосування законодавства щодо роботи кваліфікаційних комісій суддів.

Водночас є невирішені проблеми — це, насамперед, кадрове та матеріально-технічне забезпечення діяльності кваліфікаційних комісій суддів та секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Чисельність структурних підрозділів, які забезпечують діяльність цих комісій вкрай мала, структурні підрозділи не забезпечено належним обладнанням, кваліфікаційні комісії суддів не мають приміщень для проведення засідань. На сьогодні також не передбачено фінансування кваліфікаційних комісій суддів за окремою бюджетною програмою витрат щодо матеріально-технічного забезпечення їх діяльності у кошторисі ДСА.

Голова Державної судової адміністрації України **Іван Балахуцький** проаналізував діяльність цієї інституції щодо організаційного та фінансового забезпечення належного функціонування судів загальної юрисдикції. З цього приводу він, зокрема, зауважив:

— Без належного організаційного забезпечення, фінансування судів неможливо вирішити повною мірою питання щодо гарантій самостійності та незалежності правосуддя, роботи судової влади із забезпечення у повному обсязі захисту законних прав громадян України і юридичних осіб, оскільки це визначальні фактори для здійснення правосуддя.

Незважаючи на всю складність ситуації та недоліки, що мають місце в роботі, ДСА наполегливо й цілеспрямовано працювала над вирішенням комплексу питань щодо забезпечення належних умов роботи судових органів.

Далі І. Балаклицький навів конкретні дані, що відображають основні моменти в діяльності ДСА.

— Щодо фінансового стану, то у 2006 р. ДСА спільно з керівництвом Верховного Суду України, Радою суддів України здійснено ряд заходів, що сприяли збільшенню фінансування судової системи України. За останні роки видатки Державного бюджету України на потреби судових установ збільшено з 344,8 млн грн до 1376,6 млн грн, тобто майже в чотири рази. Починаючи з 2003 р. намітилася стійка тенденція до збільшення видатків на утримання судової влади за всіма бюджетними програмами, що дало змогу в цілому поліпшити стан фінансового забезпечення судів загальної юрисдикції.

Важливою подією в цій сфері у 2006 р. стала зміна системи нарахування заробітної плати суддям згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2005 р. № 865 «Про оплату праці суддів» та працівників апарату згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 9 березня 2006 р. № 268 «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів». У 2003 р. фонд оплати праці порівняно з 2002 зріс на 41 %, у 2004 р. порівняно з 2003 — на 27 %, у 2005 р. порівняно з 2004 — на 36 %, а у 2006 р. порівняно з 2005 — майже на 60 %.

Ще однією складною проблемою, що постає перед ДСА та судовою системою, І. Балаклицький назвав неповне фінансування видатків, запланованих на утримання судів, яке станом на 1 січня 2007 р. становить 87,4 млн грн. Рівень забезпечення видатків за бюджетним запитом на безпосереднє здійснення правосуддя у бюджеті 2006 р. становив 59,7 % від потреби, що відповідним чином вплинуло на організацію роботи судів.

Негативним явищем у діяльності ДСА в 2006 році було, за визначенням її Голови, значне збільшення розміру кредиторської заборгованості у зв'язку з недофінансуванням видатків держбюджету в розмірі 87,9 млн грн. Наявність такої заборгованості на початку 2007 р. значно ускладнює роботу судів й нині. Для вирішення цієї проблеми ДСА при формуванні кошторисів судів та територіальних управлінь збільшила асигнування на суму зареєстрованої (в органах Державного казначейства України) кредиторської заборгованості. А для остаточного вирішення цієї проблеми ДСА звернулася до Кабінету Міністрів України та Міністерства фінансів щодо внесення змін до Закону «Про Державний бюджет України на 2007 рік» в частині збільшення видатків на утримання судової влади.

Голова ДСА назвав ще одну фінансову проблему — цього року Міністерством фінансів України під час помісячного розподілу обсягів видатків розвитку Державного бюджету України на утримання судової влади не враховано рівень, який забезпечував би рівномірне фінансування загальних та господарських судів протягом року. Схожа ситуація і за бюджетною програмою «Забезпечення судів належними приміщеннями». На вересень—грудень припадає 81 % від річних обсягів, у тому числі на грудень — третина передбачених бюджетних асигнувань.

ДСА, враховуючи вкрай незадовільний стан із забезпеченням судів належними приміщеннями, пріоритетними напрямками використання капітальних видатків, передбачених на утримання судів, визнала доцільним спрямувати їх саме на зазначену потребу. За останні роки майже третина судів отримали приміщення, в яких можна створити належні умови для здійснення судочинства, проте надані приміщення потребують ремонту та реконструкції для пристосування їх до потреб судів.

У 2006 р. ДСА на розв'язання цієї гострої проблеми для судової влади передбачалося спрямувати 132,9 млн грн, але Державним казначейством профінансовано лише 61 % від запланованого. У зв'язку з цим, зважаючи на запланований на 2007 р. обсяг видатків, ДСА змушена передбачати кошти лише на об'єкти будівництва (реконструкції) та капітального ремонту приміщень судів, розпочаті в попередні роки.

За словами І. Балаклицького, ДСА та її територіальні управління докладають максимум зусиль для якнайшвидшого створення належних умов для функціонування судів, однак ефективність цих зусиль залежить, насамперед, від обсягів капітальних видатків, які передбачаються щорічно в Державному бюджеті на зазначені потреби. Проте у 2006 р. завдяки співпраці територіальних управлінь судової адміністрації з органами місцевої влади судам надано 15 приміщень. Проводилися також роботи з капітального ремонту або реконструкції у 8 приміщеннях апеляційних загальних судів, 12 приміщеннях місцевих та апеляційних господарських судів. Практично завершено реконструкцію будівель господарських судів АР Крим та Чернівецької області. Продовжувалось будівництво нових будинків апеляційних судів Донецької області та м. Києва. Крім цього, минулого року в 239 приміщеннях судів проведено поточні ремонти різного обсягу на загальну суму 4,9 млн грн.

ДСА та місцевим органам виконавчої влади необхідно було вирішити ще одну проблему — забезпечити належними приміщеннями суди, які розташовані в аварійних приміщеннях. За результатами проведеної роботи на сьогодні лише 5 (Воловецький та Рахівський районні суди на Закарпатті, Мурованокуріловецький районний Вінницької області, Ічнянський районний Чернігівської області та Тетіївський районний суд на Київщині) із 83 судів, що розміщувалися в аварійних приміщеннях, продовжують працювати в неналежних умовах.

Минулого року особливу увагу було приділено забезпеченню службовими приміщеннями новоутворених адміністративних судів, проте результат цієї роботи не можна назвати задовільним. На сьогодні повною мірою вирішено організаційні питання щодо забезпечення приміщеннями 12 із 27 окружних адміністративних судів та трьох із семи апеляційних адміністративних судів. Щодо решти апеляційних і чотирьох окружних адміністративних судів вирішене питання щодо їх тимчасового розміщення.

Головним негативним чинником у становищі, яке нині склалося в деяких областях із забезпеченням адміністративних судів приміщеннями, є інертно-відсторонене ставлення облдержадміністрацій, персонально їх голів до завдань, поставлених перед ними Указом Президента України від 16 листопада 2004 р. № 1417 «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів».

Загалом у забезпеченні судів приміщеннями за останні роки відбулися певні позитивні зрушення. Це очевидно. Протягом 2003—2006 рр. майже третина судів отримали приміщення (у тому числі приміщення колишнього банку «Україна»), в яких є можливість створити належні умови для їх функціонування або значно їх поліпшити. А з метою системного підходу до розв'язання проблеми забезпечення судів приміщеннями, контролю за використанням державних коштів ДСА розробила Державну програму забезпечення судів належними приміщеннями на 2006—2010 рр., яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2006 р. № 918.

За словами І. Балаклицького, залишається не розв'язаною належним чином проблема щодо реалізації суддями права на отримання житла. Проте, незважаючи на постійне недофінансування цих потреб, останнім часом спостерігається позитивна тенденція щодо збільшення кількості суддів, які поліпшили свої житлові умови, а кількість тих, які потребують поліпшення умов, постійно зменшується. Так, у 2003 р. отримали нові квартири 121 суддя, у 2004 — 176, у 2005 — 109, у 2006 — 186 суддів.

Впорядковано процедуру придбання суддями житла за рахунок коштів Державного бюджету України, удосконалено моніторинг осіб, які потребують поліпшення житлових умов; також спеціалістами ДСА розробляється проект Положення про кредитування індивідуального та кооперативного житлового будівництва для суддів.

Державним бюджетом України на 2006 р. на придбання житла суддям було передбачено 75 млн грн, з них 10 млн грн зі спецфонду. Це дало б можливість забезпечити 331 суддю житлом. Однак фактично Державним казначейством України профінансовано лише 38,7 млн грн, що дало змогу придбати квартири для 186 суддів, а це становить 19 % від загальної потреби, хоча судами здійснено всі тендерні процедури, за умовами яких суддями особисто внесені авансові платежі.

Існує також специфічна проблема щодо забезпечення судів автомобільним транспортом, яку ДСА нині намагається вирішити якнайшвидше. У цілому суди забезпечені автомобілями на 50 % від потреби, однак наявний парк автомобілів є застарілим. У 2006 р. ДСА вперше за окремою програмою придбала централізовано автотранспортних засобів для місцевих загальних судів на суму 4 млн грн (90 автомобілів, або 13 % від загальної потреби).

Щодо інформаційно-технічного забезпечення судів, то починаючи з 2003 р. загальна кількість комп'ютерів в апеляційних та місцевих судах загальної юрисдикції збільшилася майже на 6 тис. одиниць, з них більше 60 % — придбано за кошти ДСА. Але, незважаючи на вжиті заходи щодо придбання комп'ютерів, рівень забезпеченості ними загальних судів становить 60%, господарських — 80%.

З метою розв'язання проблем, пов'язаних із недостатнім комп'ютерним забезпеченням судів, розроблено Програму впровадження в апеляційних і місцевих судах системи електронного документообігу. У ній передбачено поетапне створення та модернізацію в судах локальних комп'ютерних мереж та забезпечення додатковою комп'ютерною технікою. Створення локальних

комп'ютерних мереж та встановлення спеціального комп'ютерного обладнання в місцевих загальних судах планується завершити до кінця 2007 року.

Крім того, ДСА здійснює додаткові заходи щодо пошуку джерел фінансування інформаційно-технічного забезпечення місцевих загальних судів. Підготовлено пропозиції щодо ініціювання спільного зі Світовим банком проекту «Підтримка судової реформи», згідно з яким за рахунок коштів позики вказаного банку здійснюватиметься закупівля обладнання для суддів та працівників апарату судів.

ДСА запланувала протягом 2007 р. забезпечити повне фіксування судового засідання технічними засобами, а саме: здійснити закупівлю додаткових комплексів звукозапису «Оберіг» для поетапної заміни ними застарілих і недосконалих комплексів звукозапису «Тритон», принтерів для комплексів звукозапису «Оберіг»; забезпечити суди додатковими комп'ютерами для можливості ознайомлення сторін процесу з результатами звукозапису, прослуховування судового засідання в нарадчих кімнатах, а також забезпечити спеціальним обладнанням приміщення електронних архівів.

Ведення Єдиного державного реєстру судових рішень сьогодні здійснюється технічним адміністратором — державним підприємством «Судовий інформаційний центр». Забезпечено відкритий та безоплатний доступ кожного громадянина до цього реєстру. Щодо поліпшення роботи у цьому напрямі, то найближчим часом необхідно організувати для всіх судів програмне та комп'ютерне забезпечення з метою надання кожному суду можливості надсилати копії судових рішень до Єдиного державного реєстру судових рішень в електронному вигляді, що потребує фінансування у розмірі близько 30 млн грн, а також внесення відповідних змін та доповнень до Закону «Про доступ до судових рішень».

На завершення Голова ДСА вказав на необхідність конкретизації місця цієї інституції в системі судової влади. На його переконання, ДСА повинна мати спеціальний статус в системі органів судової влади. Актуальним також залишається питання про збільшення чисельності працівників центрального апарату ДСА та її територіальних управлінь у зв'язку зі зростаючими обсягами роботи та покладенням на адміністрацію нових завдань і функцій, що раніше нею не виконувалися. Потребує вирішення й питання щодо збільшення чисельності працівників апарату апеляційних і місцевих судів, яке неодноразово ініціювалось ДСА перед Кабінетом Міністрів України, а також про чітке визначення функцій судової міліції щодо здійснення особливих заходів державного захисту суддів та підтримання громадського порядку в судах під час здійснення судочинства та охорони приміщень судів. Потрібно визначити кількість працівників судової міліції, яку необхідно залучити до охорони приміщень судів та охорони громадського порядку під час здійснення правосуддя з подальшим вирішенням питання про їх підпорядкування ДСА, функції щодо здійснення особливих заходів державного захисту суддів та членів їхніх сімей залишити за органами Міністерства внутрішніх справ. Усі вони мають вирішуватися комплексно — разом з іншими питаннями здійснення судово-правової реформи в державі.

У перерві засідання Голова Верховного Суду України Василь Онопенко відповів на запитання журналістів, що стосувалися, зокрема, діяльності третейських судів. Він в цілому позитивно оцінив їх роботу, проте зауважив, що іноді третейські суди виходять за межі своєї юрисдикції. Для узгодження деяких важливих позицій найближчим часом відбудеться зустріч Голови Верховного Суду України із головою Всеукраїнської організації «Спілка третейських судів України». Василь Онопенко також висловив позицію суддівського корпусу щодо нової системи судів, запропонованої у проекті Закону «Про судоустрій України», розробленого Національною комісією з питань верховенства права — новостворені суди спеціальної юрисдикції стануть «спец-судами» для певної політичної чи бізнесової структури, які отримують можливість впливати на ці суди та прийняття ними рішень. Голова Верховного Суду зауважив, що не виключає вирішення складних питань судоустрою шляхом широких політичних консультацій.

Після перерви учасники розширеного спільного засідання продовжили заслуховувати виступи та обговорювати питання, зазначені в порядку денному.

Так, голова Вищого адміністративного суду України **Олександр Пасенюк** назвав умови, в яких довелося працювати цьому новоствореному вищому спеціалізованому суду, екстремальними.

— Разом з безпосереднім захистом конституційних прав, свобод та інтересів громадян і юридичних осіб ми продовжували розбудовувати Вищий адміністративний суд України, вдосконалювати процесуальні засади адміністративної юстиції, брали активну участь у створенні організаційних умов для започаткування діяльності системи адміністративних судів України, — зазначив він.

— Минулого року судді Вищого адміністративного суду України розглянули 17,7 тис. касаційних скарг, при цьому майже 83 % (14,6 тис.) з них прийнято до провадження, у 888 випадках у відкритті касаційного провадження відмовлено, 913 касаційних скарги залишено без розгляду, ще 1,2 тис. повернено особам, які їх подали. Здійснено касаційний розгляд 9,7 тис. справ. За результатами касаційного перегляду 1,7 тис. судових рішень скасовано, з яких 937 ухвалено судами першої інстанції і 808 — судами апеляційної інстанції.

З урахуванням ролі адміністративної юстиції в політичному житті суспільства до компетенції адміністративних судів віднесено врегулювання спорів, пов'язаних із виборчим процесом та референдумом. Загалом Вищим адміністративним судом України як судом першої інстанції в межах одного провадження розглянуто 6 позовів, заявлених учасниками виборчої кампанії. В апеляційному порядку переглянуто 51 судові рішення у справах, пов'язаних з виборчим процесом.

З метою забезпечення єдності правозастосовної практики під час вирішення виборчих спорів узагальнено практику розгляду справ цієї категорії та підготовлено проект постанови пленуму Вищого адміністративного суду України «Про практику застосування адміністративними судами положень Кодексу адміністративного судочинства України при розгляді спорів щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму». 28 грудня 2006 р. проект зазначеної постанови прийнято в першому читанні.

Минулого року до Верховного Суду України оскаржено 1 тис. 598 рішень Вищого адміністративного суду України, або лише 9 % від загальної кількості ухвалених ним судових актів. Результати перегляду цих процесуальних документів за винятковими обставинами засвідчили, що лише 0,4 % (або 77) таких рішень у звітному році скасовано Верховним Судом України. Наведені статистичні дані дають підстави для висновку, що переважна більшість рішень Вищого адміністративного суду України визнана сторонами та іншими особами, які брали участь у справах, правосудними та справедливими.

Щодо якості розгляду справ Вищим адміністративним судом України, то повинен сказати, що всі факти скасування наших рішень Верховним Судом України ретельно проаналізовані. Підставою для перегляду за винятковими обставинами всіх скасованих рішень, ухвалених Вищим адміністративним судом України, є неоднакове застосування судом однієї і тієї ж норми права.

Результати аналізу судових рішень Вищого адміністративного суду України засвідчують, що на практиці продовжують виникати труднощі із визначенням компетенції адміністративних судів. Це, зокрема, стосується справ зі спорів про виконання адміністративних договорів, визнання угод недійсними, за позовами органів Державної податкової служби, справ за участю управлінь Пенсійного фонду України, відділень Фонду соціального захисту інвалідів та органів державної виконавчої служби. Ми провадимо активний пошук прийнятних шляхів урегулювання цього питання — проведено не одну конференцію й семінар, завершується робота над проектами постанов пленуму Вищого адміністративного суду України «Про критерії відмежування адміністративної юрисдикції від інших видів судових юрисдикцій» та «Про практику застосування судами окремих положень застосування Кодексу адміністративного судочинства України при розгляді адміністративних справ». Їх планується винести на розгляд найближчого засідання пленуму Вищого адміністративного суду України, що відбудеться наприкінці березня. У процесі роботи над проектами постанов ми врахували позицію Верховного Суду України, пропозиції науковців і висновки наукових установ.

Важливим напрямом нашої роботи є пошук шляхів удосконалення адміністративного процесу. Ми були не лише ініціаторами, а й розробниками законопроектів щодо внесення змін та доповнень до Кодексу адміністративного судочинства України. Робота із удосконалення цього Кодексу триває. Саме з цією метою створено спільну робочу групу, до складу якої увійшли судді Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України та судді та працівники апарату Вищого адміністративного суду України.

Вищий адміністративний суд України в 2006 р. опрацював також законопроекти з питань діяльності адвокатури, податкового, бюджетного законодавства, виконавчого провадження та ін.

Як зазначив О. Пасенюк, основними завданнями Вищого адміністративного суду України на 2007 р. він вбачає у тому, щоб у процесі плідної і конструктивної співпраці із Судовою палатою в адміністративних справах Верховного Суду України забезпечити належний захист конституційних прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб-учасників тих правовідносин, врегулювання яких віднесено до компетенції адміністративних судів; завершити формування системи адміністративних судів.

Важливим питанням реформування судової системи та діяльності військових судів був присвячений виступ голови Військового апеляційного суду Центрального регіону України **Валентина Шевченка**.

За його словами, хто тільки не намагався давати рекомендації як правильно проводити реформи, але, на жаль, реформування не закінчується. Суддівський корпус як ніхто інший зацікавлений у тому, щоб реформи проводили не заради реформ, а для того, аби кожна особа в державі відчувала верховенство права і справедливості, уособленням яких має стати доступний, чесний і неупереджений суд.

— У зв'язку з цим потрібно зауважити, що та роль і місце, які займає Верховний Суду України, який згідно з положенням ч. 2 ст. 125 Конституції є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, потребує посилення його ролі, надання дієвих інструментів, з допомогою яких можна було б оперативніше та ефективно впливати на правозастосовну діяльність судів з метою забезпечення однакового застосування ними законодавства. Тобто для суддівського корпусу є очевидною необхідність посилення ролі Верховного Суду. Однак у названому вже проекті Закону «Про судоустрій України» роль Верховного Суду навпаки знижується — з органу правосуддя пропонується перетворити його на статистичний та науково-аналітичний центр з питань правосуддя. У цьому проекті визначено чотири спеціалізовані

суди як вищі суди і наділено їх повноваженнями суду касаційної інстанції. Це, фактично, перетворить їх, всупереч вимогам Конституції, на найвищі судові органи у системі судів загальної юрисдикції, а для Верховного Суду України у сфері судочинства проект залишає тільки перегляд справ за винятковими обставинами, які, до речі, можуть переглядати і вищі спеціалізовані суди, та перегляд справ в інших випадках, передбачених законом. А це означає, що практика Верховного Суду буде вкрай обмежена.

Досі не зрозумілим і зовсім не виправданим є позбавлення Верховного Суду України права на законодавчу ініціативу, відсутність чітко визначеного механізму ініціювання перед Верховною Радою України питань про внесення змін і доповнень до чинного законодавства. У той же час саме до Верховного Суду надходять усі дані про недоліки та колізії в чинному законодавстві.

Що ж стосується військових судів, то вже більше 10 років постійно порушується питання про їх діяльність. Увесь цей час йде боротьба, яка забирає багато сил, а не вирішеність цього питання створює серед суддів атмосферу пригніченості та невпевненості, — наголосив В. Шевченко. А це підриває авторитет самої судової влади. У названому проекті Закону «Про судоустрій України» взагалі нічого не сказано про військові суди. І це тоді, коли вони, входячи в систему судів загальної юрисдикції, здійснюють правосуддя у Збройних Силах України та інших військових формуваннях — Службі безпеки України, Державній прикордонній службі України, Внутрішніх військах Міністерства внутрішніх справ України та інших формуваннях. Саме військові суди на підставі Закону «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією..» забезпечують ефективний цивільний контроль за діяльністю військових формувань шляхом здійснення судочинства і реагуючи у процесуальній формі на виявлені порушення закону. Державна значимість цього аспекту здійснення правосуддя підтверджена життям і є беззаперечною.

Звичайно, реформування усієї судової системи і військових судів зокрема, потрібне, однак при цьому необхідно вирішувати всі питання комплексно.

Для ліквідації військових судів наводився аргумент недостатнього навантаження на суддів цих судів. Хоча, якщо взяти офіційну статистику за I півріччя 2005 р., коли військові суди ще розглядали адміністративні справи, то суддя військового суду в середньому розглядав на місяць приблизно 50 справ. Однак з прийняттям Кодексу адміністративного судочинства військові суди втратили право розглядати такі справи. І це в період, коли у зв'язку з реформуванням армії спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості справ адміністративної юрисдикції у військовій сфері (так звані скарги на дії чи бездіяльність військового командування).

Тепер всі ці справи передані до загальних судів, які до них не готові перш за все у зв'язку з перевантаженням.

Чому, незважаючи на те, що адміністративні суди ще не були створені, у військових судів уже забрали право розглядати адміністративні справи?

Хоча ще зараз не пізно повернути військовим судам право розглядати справи адміністративної юрисдикції у сфері

військового управління хоча б тимчасово — до створення і початку повноцінного функціонування адміністративних судів. Для цього необхідно внести зміни до Прикінцевих та перехідних положень Кодексу адміністративного судочинства України, в яких зазначити, що військові суди продовжують розглядати справи адміністративної юрисдикції в сфері військового управління до створення адміністративних судів.

Далі слово для виступу було надано голові Донецького апеляційного господарського суду **Віктору Татькову**, який звернув увагу учасників засідання на одну з проблем судочинства — відсутність чіткого розмежування між адміністративними та господарськими судами.

межування між адміністративними та господарськими судами.

— З введенням в дію Кодексу адміністративного судочинства України відбулось розірвання єдиних за своєю правовою природою господарських спорів. Замість одного суду, який протягом останніх 16 років розв'язував всі конфлікти у сфері господарювання, зараз такі справи розглядаються у двох судах — господарських та адміністративних. Я не коментуватиму доцільність такого реформування — така воля законодавця. Однак зауважу на тому, що від авторів цього Кодексу, керівництва вищих судових інстанцій ми мали тверді обіцянки чітко визначити, які справи підвідомчі господарським судам, а які — адміністративним. Роз'яснень суди не дочекались. Відповідні законопроекти Верховною Радою України не розглянуті. Висловлюється думка, що проблема розмежування компетенції вже вирішена судовою практикою. Впевнено заявляю, що це не так. Десятки судових рішень скасовуються з мотивів розгляду справ за неналежною процедурою. Судді як не мали, так і не мають чіткого уявлення, що слід розуміти публічно-правовим спором і чим він відрізняється від господарського, у цьому навіть вчені не можуть розібратися. На це питання також немає відповіді як у законодавстві, так і в судовій практиці.

Невизначеність питань щодо підсудності справ, які виникають з господарських правовідносин, вже призвела до надмірного завантаження Вищого адміністративного суду України. На черзі — адміністративні суди окружної апеляційної інстанції. Як правило, до їх складу призначено не більш 7—8 суддів і вони не в змозі будуть розглянути ту кількість справ з цих правовідносин, яка розглядається у господарських судах. Це призведе до дуже небезпечної для економіки країни ситуації, коли рішення у справах, пов'язаних зі сплатою податків, інших надходжень до держбюджету і державних цільових фондів тривалий час не будуть розглядатися і набирати законної сили.

Ситуація, в якій компетенція судів чітко не визначена, не має нічого спільного з доступністю правосуддя. Адже суб'єкти господарювання в багатьох випадках не можуть

зорієнтуватися, за правилами якого з двох кодексів слід захищати свої права, якщо їх порушує державний орган. У цьому легко переконатись, вивчивши практику повернення заяв і скарг з мотивів неправильного визначення заявниками процесуального закону.

Я впевнений, що через деякий час ми зіткнемося з такою ж самою ситуацією, що до недавнього часу існувала у корпоративних справах. Зокрема, невдосконалість процесуального закону неминуче призведе до так званих «процесуальних диверсій», коли, по суті, один і той же спір буде розглядатись судами різних юрисдикцій і вирішуватися неоднаково.

Головну причину спорів з приводу юрисдикції господарських та адміністративних судів вбачаю в одному. Адміністративну юстицію намагаються втягнути у невласливу для неї сферу господарських відносин, а точніше, у розгляд відносин між суб'єктом господарювання та органами влади. На наш погляд, це робити недоцільно, оскільки є суди, які так і називаються — господарські, і є матеріальний закон — Господарський кодекс. Тому самим логічним виходом вбачається залишити всі правовідносини, які виникають з господарських спорів в юрисдикції господарських судів.

Що ж стосується адміністративних судів, то, на мою думку, вони повинні зосередити свої зусилля на розгляді справ, які мають чітко виражений публічно-правовий характер і зміст та не пов'язані з майновими правовідносинами в економічній сфері. Я маю на увазі спори, пов'язані з проходженням публічної служби, між суб'єктами владних повноважень тощо. Тільки таким шляхом можна чітко визначити юрисдикцію адміністративних і господарських судів та уникнути всіх суперечок щодо підсудності справ.

На мою думку, Верховному Суду України спільно з Вищим адміністративним судом України і Вищим господарським судом України необхідно вивчити проблему і внести відповідні законодавчі пропозиції.

За будь-яких умов, необхідно прискорити підготовку роз'яснень щодо розмежування компетенції між адміністративними і господарськими судами.

Ще однією нагальною необхідністю є узгодження судової практики Верховного Суду України і Вищого господарського суду України. Судді господарських судів вимушені користуватись роз'ясненнями які були ще уже пройшов час і змінилось законодавство, тому треба з'ясувати ці позиції та узгодити у постановках Судової палати у господарських справах Верховного Суду України.

Фахівцям обох судів доцільно провести ревізію цих документів, узгодити правові позиції і внести до них необхідні зміни. Перспективним напрямом співпраці могла б бути підготовка Верховним Судом України та Вищим господарським судом України спільних роз'яснень, інформаційних листів, оглядів судової практики.

За результатами доповідей, виступів та обговорень відкритим голосуванням одноголосно було схвалено звернення і прийнята постанова розширеного спільного засідання Президії Верховного Суду України, президії Ради суддів України та колегії Державної судової адміністрації України.

Про стан здійснення правосуддя у 2006 році та завдання на 2007 рік

*Постанова розширеного спільного засідання Президії Верховного Суду України,
президії Ради суддів України та колегії Державної судової адміністрації України
від 16 березня 2007 р. № 13*

За результатами обговорення стану здійснення правосуддя в державі Президія Верховного Суду України, президія Ради суддів України та колегія Державної судової адміністрації України зазначають, що діяльність судів була направлена на реалізацію конституційних гарантій забезпечення захисту прав і свобод громадян, зміцнення судової влади, підвищення її авторитету.

У 2006 р. суди загальної юрисдикції в першій інстанції розглянули **7,4 млн справ та матеріалів** (що у 2,4 раза більше, ніж у 2001 р.), зокрема: цивільних справ та матеріалів — 1,5 млн, кримінальних — 529,6 тис., господарських (без адміністративних) — 218,4 тис., адміністративних — 229,2 тис., справ про адміністративні правопорушення — 4, 93 млн.

Надходження на розгляд судів великої кількості справ та матеріалів значно збільшило навантаження на суддів, передусім, місцевих судів. Середня кількість справ, що надходять до судді місцевого суду щомісяця, збільшилася зі 118 у 2005 р. до 138 у 2006 р., а в окремих судах — понад 250 справ.

Перевантаження місцевих судів пов'язане значною мірою з віднесенням до їхньої компетенції розгляду адміністративних справ про порушення Правил дорожнього руху, які раніше розглядалися органами міліції. З року в рік кількість таких справ у судах постійно збільшується. Якщо у 2001 р. судами було розглянуто 770 тис. таких справ, то у 2006 р. — 4,85 млн., що у 5,3 раза більше.

Крім того, до перевантаження судів призвела велика кількість вакантних посад суддів загальних і господарських місцевих та апеляційних судів (крім адміністративних). Станом на 1 січня 2007 р. їх було 946.

Верховний Суд України у 2006 р., як і в попередні роки, здійснював свої повноваження в умовах надмірного навантаження. У середньому щомісяця на розгляд одного судді Верховного Суду України надходило 67 справ та матеріалів. Цей показник в апеляційних судах становив лише 9,7 справи на одного суддю.

Незважаючи на значне навантаження та надзвичайно складні умови, в яких працюють суди, було забезпечено якісний розгляд переважної більшості справ у розумні строки. Майже вдвічі зменшилася кількість цивільних і кримінальних справ, розглянутих з порушенням встановлених законом строків.

Значно ширшою стала практика застосування судами альтернативних (не пов'язаних з ув'язненням) видів кримінального покарання щодо засуджених, які вчинили злочини невеликої та середньої тяжкості. Питома вага осіб, засуджених до позбавлення волі, скоротилася з 34,9 % (у 2001 р.) до 24 % (у 2006 р.).

З метою забезпечення однакового та правильного застосування судами чинного законодавства, належної організації їхньої роботи Верховним Судом України систематично аналізується та узагальнюється судова практика, надається методична допомога судам нижчого рівня.

Водночас перевантаженість суддів справами, неуплектованість судів, недостатній професіоналізм частини суддівського корпусу та відсутність досвіду роботи у багатьох суддів (30,3 % працюючих суддів мають стаж роботи до 5 років) призводять до судових помилок. Так, скасовано чи змінено в апеляційному та касаційному порядку 27,3 тис. судових рішень у цивільних справах, або 3 % від ухвалених місцевими судами (у 2005 р. — 2,6 %), а в кримінальних справах скасовано чи змінено вироки щодо 11,1 тис. засуджених осіб, або 6,2 % від кількості осіб, стосовно яких постановлено обвинувальні та виправдувальні вироки судами у першій інстанції (у 2005 р. — 5,5 %).

Проте апеляційні суди не завжди виконують покладені на них процесуальні повноваження щодо постановлення нових судових рішень у передбачених законом випадках при скасуванні рішень судів першої інстанції. Найменше нових рішень у цивільних справах було ухвалено апеляційними судами таких областей: Одеської — 31,8 % (у 2005 р. — 29,2 %), Луганської — 35,2 % (32,9 %), Харківської — 35,8 % (29,2 %).

У кримінальних справах частка нових вироків, постановлених апеляційними судами після скасування вироків місцевих судів, зменшилася з 13,8 % у 2005 р. до 11,3 %. Найменшу кількість нових вироків було ухвалено апеляційними судами таких областей: Львівської — 1,3 % (у 2005 р. — 13,9 %), Закарпатської — 1,7 % (5,8 %), Запорізької — 2,3 % (4,2 %), Одеської — 2,3 % (10,6 %).

Поширеними у минулому році залишалися факти порушення судами строків розгляду справ і тяганини під час їх вирішення. Місцевими загальними судами з порушенням строків, установлених Цивільним процесуальним кодексом України, було видано судових наказів та розглянуто 131,9 тис. цивільних справ, або 9,9 % від усіх розглянутих (у 2005 р. — 18,2 %). З порушенням строків, передбачених статтями 241, 256 Кримінально-процесуального кодексу України, судами по першій інстанції призначено до розгляду 7 тис. кримінальних справ, або 3,7 % від загальної кількості розглянутих (у 2005 р. — 6,5 %).

Нерозглянутими на кінець 2006 р. (без урахування справ, провадження в яких зупинено) залишилися 174,2 тис. цивільних справ, або 13,0 % від загальної кількості справ, що перебували в провадженні судів (у 2005 р. — 10,3 %), та 29,2 тисячі кримінальних справ, або 12,6 % (11,9 %). Зокрема, суди не розглянули 1,7 тис. кримінальних справ стосовно 2,5 тис. осіб, які трималися під вартою понад 6 місяців, що на 3,8 % менше, ніж у 2005 р.

На оперативність правосуддя впливали непоодинокі факти несумлінного використання процесуальних прав та невиконання процесуальних обов'язків учасниками процесу. Станом на 1 січня 2007 р. через неявку підсудних, свідків, захисників, прокурорів та інших учасників процесу було відкладено розгляд понад 12 тис. справ, із них 6,2 тис. (або 50,9 %) — через неявку свідків чи потерпі-

лих, а 3,7 тис. (або 30,3 %) — через неявку підсудного. Таким чином, судам необхідно посилити процесуальні заходи впливу та відповідальність учасників процесу.

Ефективному вирішенню завдань щодо кадрового забезпечення судів перешкоджає недосконалість нормативної бази з питань кадрового комплектування суддівського корпусу. Через громіздку процедуру призначення багато судів у 2006 р. тривалий час залишалися без голів та їх заступників.

Причини кризових явищ у судовій системі значною мірою криються також у недосконалості та суперечливості процесуального законодавства. На сьогодні так і не прийнято нових Кримінально-процесуального та Господарського процесуального кодексів. А прийняті кодекси часто відразу потребують внесення змін. Окремі судові процедури взагалі не врегульовані процесуальним законодавством.

Недосконалість процесуального законодавства з питань перегляду в касаційному порядку судових рішень у цивільних справах призвела до накопичення великої кількості нерозглянутих справ і матеріалів за попередні роки. Станом на 1 січня 2007 р. у Верховному Суді України залишилися нерозглянутими понад 39 тис. цивільних справ, касаційних скарг, заяв.

Разом з тим, суддями не сприймається ідея, визначена Концепцією вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, щодо утворення Вищого цивільного і Вищого кримінального судів. Утворення додаткових судових ланок не вирішить проблему перевантаженості суду касаційної інстанції, а навпаки, роз'єднає суди і судову практику, позбавить Верховний Суд України як найвищий судовий орган у системі судів загальної юрисдикції можливості забезпечити однакове застосування законодавства.

Передбачена законом організація адміністративної юстиції потребує вдосконалення.

Актуальним питанням судочинства на даному етапі є принцип розподілу між суддями справ після їх надходження до суду. Його важливість зумовлена наявністю в зазначеному процесі суб'єктивного фактора, пов'язаного з можливістю втручання у здійснення правосуддя з боку інших суддів, у тому числі тих, що займають адміністративні посади. У зв'язку з цим доцільно запровадити у судах розподіл справ між суддями без участі голів суду чи їх заступників, з урахуванням складності справ, спеціалізації суддів з розгляду окремих категорій справ та інших чинників.

Стан справ з кадровим забезпеченням потребує прийняття рішень щодо запровадження єдиної системи підготовки кадрів суддів та працівників апарату судів усіх рівнів. Для організації належного функціонування та забезпечення якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації суддів закладом суддівської освіти європейського зразка повинна стати Академія судів України.

Заслугує на увагу питання матеріального забезпечення працівників апарату судів. Із 15,5 тис. державних службовців, що працюють в апараті загальних місцевих та апеляційних судів, стаж роботи понад 5 років мають 49,3 %. Кваліфіковані спеціалісти апарату судів працюють з вели-

ким навантаженням, проте їх заробітна плата не відповідає рівню їх кваліфікації, складності, напруженості та обсягу виконуваної роботи.

Важливим є забезпечення реалізації принципів публічності та гласності правосуддя, у тому числі шляхом взаємодії судів із засобами масової інформації.

Не розв'язаною для судової системи залишається проблема неповного фінансування видатків, запланованих на утримання судів. Урядом України недостатньо виконуються вимоги статті 130 Конституції України про те, що держава повинна забезпечити фінансування та належні умови функціонування і діяльності судів. Недофінансування видатків на утримання судових органів станом на 1 січня 2007 р. становило **87,4 млн грн**. Рівень видатків на безпосереднє здійснення правосуддя у бюджеті 2006 р. становив 59,7 % від потреби, що відповідно вплинуло на організацію роботи судів.

У багатьох судах організувати роботу належним чином неможливо через відсутність коштів на оплату участі свідків і потерпілих у розгляді справ, на оплату витрат, пов'язаних з направленням повісток рекомендованими листами з повідомленням, з направленням справ відповідно до процесуального закону для перевірки у вищі інстанції, не вистачає коштів навіть на папір, оргтехніку тощо.

Переважає більшість судів розміщується у приміщеннях, у яких через тісноту неможливо створити належні умови для здійснення правосуддя. У судах загальної юрисдикції немає достатньої кількості залів судових засідань (станом на 1 січня 2007 р. їх кількість становила 2368, або 48 % від потреби), нарадчих кімнат, приміщень для конвою та підсудних (лише 351 місцевий суд, не враховуючи військових, має камери для підсудних, або 52 % від загальної кількості), кімнат для судових розпорядників тощо, що унеможливорює розгляд справ належним чином. З об'єктивних причин у багатьох випадках розгляд справ відкладається, що призводить до тяганини та порушення прав і законних інтересів громадян. Суд, покликаний здійснювати правосуддя, сам змушений порушувати закон.

Результати проведеного Державною судовою адміністрацією України моніторингу приміщень судів засвідчили, що станом на 1 січня 2007 р. із 766 судів загальної юрисдикції (крім військових) лише 80 (10 %) розташовано в приміщеннях, які повністю відповідають вимогам щодо здійснення судочинства.

Для забезпечення системного підходу до розв'язання проблеми забезпечення судів приміщеннями Державною судовою адміністрацією України розроблено Державну програму забезпечення судів належними приміщеннями на 2006—2010 рр., яку затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2006 р. № 918. Згідно з цією Програмою обсяг бюджетних асигнувань у 2007 р. визначено в сумі **464,4 млн грн**. Однак у Законі України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» на реалізацію заходів, визначених Програмою, передбачено лише **30 млн грн**, тобто 6 % від необхідного. Такий рівень фінансування не дасть змоги не тільки приступити до спорудження нових будинків судів (відповідно до Програми необхідно побудувати 151 будівлю), а й продовжувати на об'єктах роботи, розпочаті в попередні роки.

Особливе занепокоєння викликає фінансування бюджетної програми придбання житла для суддів. У 2006 р. на цю мету передбачалося виділити **56 млн грн** за загальним фондом державного бюджету та **10 млн грн** за спеціальним фондом. На жаль, зазначені видатки недофінансовано на **17,2 млн грн**, або на 30,7 %.

Істотно порушено гарантії незалежності суддів, народних засідателів і присяжних, значно знижено соціальне забезпечення судів та працівників апарату судів Законом України «Про Державний бюджет України на 2007 рік».

Гарантією ефективності правосуддя є своєчасне і повне виконання постановлених судами рішень. Разом з тим, за статистичними даними Державної виконавчої служби України, у 2006 р. із 5,7 млн виконавчих документів, виданих на підставі судових рішень загальних судів, що підлягали примусовому виконанню, або 36,4 % (у 2005 р. — 36,1 %), понад 2 млн залишилися невиконаними. Зазначені факти дискредитують судову владу, негативно позначаються на іміджі держави і породжують у громадян зневіру в правосуддя.

Враховуючи викладене, Президія Верховного Суду України, президія Ради суддів України та колегія Державної судової адміністрації України **постановляють:**

1. Рекомендувати Верховному Суду України ініціювати розгляд Верховною Радою України відповідних проектів законів, передусім про внесення змін і доповнень до процесуальних законів, які сприятимуть ефективному, якісному та оперативному здійсненню правосуддя.

2. Головам судів усіх рівнів вжити заходів, спрямованих на покращення організації розгляду судових справ, підвищення якості судових рішень, здійснювати постійний контроль за дотриманням судами строків розгляду справ. Розробити план невідкладних заходів, направлених на прискорення розгляду судових справ, які перебувають у провадженні судів більше одного року.

3. Звернути увагу голів місцевих судів на їх відповідальність за стан здійснення організаційного керівництва діяльністю суду згідно із Законом України «Про судоустрій України».

4. Головам апеляційних судів з метою сприяння виконанню місцевими судами покладених на них обов'язків забезпечити систематичне вивчення організації їх роботи, результати якого обговорювати на засіданнях апеляційних судів, а також надання судам нижчого рівня методичної допомоги.

5. Рекомендувати апеляційним судам проаналізувати причини скасування і зміни судових рішень місцевих судів. За результатами аналізу провести із суддями семінарські заняття. З метою недопущення помилок щокварталу готувати і направляти в місцеві суди інформацію про причини (підстави) скасування та зміни судових рішень.

6. Рекомендувати членам Ради суддів України, головам рад суддів за наявності достатніх даних щодо недотримання суддями вимог матеріального чи процесуального закону, недбалості, порушення присяги судді невідкладно ініціювати притягнення до дисциплінарної відповідальності винних осіб.

7. Звернути увагу апеляційних судів на те, що рішення про повернення справи на новий судовий розгляд у суд першої інстанції ними може ухвалюватися лише з підстав, передбачених процесуальним законодавством.

8. Рекомендувати головам апеляційних і місцевих судів та їх заступникам забезпечити прозорість роботи судів шляхом інформування громадськості щодо захисту прав громадян через засоби масової інформації.

9. Кваліфікаційним комісіям суддів підвищити вимоги до ділових і моральних якостей кандидатів на посади суддів. Давати принципову оцінку діяльності суддів, які допускають порушення закону, тяганину при розгляді справ або своєю поведінкою компрометують звання судді.

10. Державній судовій адміністрації України розробити та вжити заходів щодо поліпшення роботи з добору кандидатів на посади суддів.

11. Державній судовій адміністрації України, Академії суддів України, головам судів усіх рівнів забезпечити навчання суддів, залучивши до цього висококваліфікованих фахівців з питань права, зокрема суддів Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, апеляційних судів.

12. Державній судовій адміністрації України та її територіальним управлінням вжити заходів щодо належного матеріально-технічного забезпечення місцевих та апеляційних судів. Розпочати роботу зі створення Єдиної судової інформаційної системи, яка забезпечить автоматичний розподіл справ між суддями шляхом випадкової вибірки, та визначити терміни її запровадження в судах.

13. Раді суддів України розглянути питання щодо встановлення доплат суддям та працівникам апарату судів за виконання обов'язків відсутніх працівників, а також стану, що виник у зв'язку з унесенням змін до Указу Президента України про порядок призначення суддів на адміністративні посади.

14. Раді суддів України на найближчому засіданні обговорити необхідність скликання позачергового з'їзду суддів України, на якому розглянути питання щодо стану реалізації конституційного принципу незалежності судової влади, подальшого здійснення судової реформи, законодавчого та організаційного забезпечення розв'язання кадрових проблем.

15. Схвалити звернення до Президента України, Прем'єр-міністра України та народних депутатів України щодо розгляду парламентом законопроектів про судоустрій та статус суддів, стан кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення органів судової влади.

16. З метою інформування про стан здійснення правосуддя в державі копію цієї постанови направити Президенту України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України.

17. Копію цієї постанови направити Вищій кваліфікаційній комісії, Раді суддів України, Вищому господарському суду України, Вищому адміністративному суду України та апеляційним судам, яким довести її до відома місцевих судів загальної юрисдикції.

18. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на Президію Верховного Суду України та президію Ради суддів України.

Голова Верховного Суду України

В. Онопенко

Голова Ради суддів України

П. Пилипчук

Голова Державної судової адміністрації України

І. Балаклицький

ЗВЕРНЕННЯ президії Ради суддів України і Президії Верховного Суду України до Президента України та народних депутатів України

16 березня 2007 р.

м. Київ

Справедливе і доступне правосуддя є однією з основних гарантій конституційних прав і свобод та рівності усіх людей перед законом. Утвердження та забезпечення зазначених прав і свобод є головним обов'язком і водночас ознакою демократичної правової держави.

Тому гарантування доступного і справедливого правосуддя ніким не може розглядатися ні як примха представників судової влади, ні як поступка з боку законодавчої та виконавчої влади.

Ситуація, що склалася сьогодні у сфері правосуддя, потребує змін у законодавчому регулюванні судоустрою, судочинства та статусу суддів. Однак такі зміни не можуть здійснюватися поспіхом на основі суб'єктивного бачення однієї групи осіб. До них необхідно підходити надзвичайно виважено, відповідально і прагматично. Судова реформа має бути системною, науково обґрунтованою, забезпечити найбільш оптимальну та історично виправдану для України побудову системи судів, простий, ефективний та оперативний судовий процес, доступність людей до правосуддя. При цьому вона має базуватися на реальних фінансових можливостях держави.

Виходячи з того, що судова реформа безпосередньо стосується кожного громадянина, її підготовка та проведення повинні відбуватися демократично з обговоренням пропонуванних змін, у тому числі професійними суддями, науковцями, іншими фахівцями.

За цих обставин суддівський корпус України стурбований тим, що чергова судова реформа у державі почалась і здійснюється фактично з ігноруванням його позицій з ключових питань здійснення правосуддя, без широкої участі науковців, представників юридичної громадськості.

Розпочатий новий етап реформування вітчизняного правосуддя характеризується багатьма непродуманими,

юридично хибними, у деяких випадках — такими, що суперечать Конституції України, законодавчими пропозиціями. Їх реалізація, зокрема в частині зміни судоустрою України, призведе до утворення складної, громіздкої, надмірно витратної системи судів, яка зумовить руйнацію цілісної судової системи, погіршить доступність громадян до правосуддя, унеможливить забезпечення єдності судової практики та однакового застосування судами законів.

Фактично пропонується провести економічно обтяжливий для нашої країни експеримент з непередбачуваними правовими та іншими наслідками. Пропонується додаткове утворення великої кількості судів та істотне збільшення кількості суддів за ситуації, коли впродовж багатьох років процесуальні та інші потреби судів фінансуються лише наполовину.

Президія Ради суддів України і Президія Верховного Суду України повторно звертаються до Вас, шановний пане Президенте України, та до вас, шановні народні депутати України, з проханням зупинити процес небезпечного для правосуддя та всієї України експериментування з реформуванням судової системи і приступити до спільного вироблення стратегії судової реформи та підготовки відповідних законопроектів, які б ураховували реальні потреби та передбачали соціально, економічно, юридично обґрунтовані заходи щодо поліпшення ситуації у сфері правосуддя.

Потрібно пам'ятати, що будь-яка поспішність і найменша похибка можуть повністю зруйнувати правосуддя.

**Президія Ради суддів України
 Президія Верховного Суду України**

16 березня 2007 р.

**Президентові України
 Ющенку В.А.**

Щодо внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік»

Вельмишановний Вікторе Андрійовичу!

Спільне звернення Президії Верховного Суду України, президії Ради суддів України та колегії Державної судової адміністрації України продиктовано надзвичайно гострою та актуальною проблемою, яку можна розв'язати тільки загальними зусиллями і солідарним розумінням ситуації стосовно фінансування судової гілки влади в нашій державі.

Обсяг видатків, передбачений Державній судовій адміністрації України Законом України «Про Державний бю-

джет України на 2007 рік», становлять 1508,7 млн грн, у тому числі поточні — 1428,4 млн грн, капітальні — 80,3 млн грн (відповідно 61,4 і 10 відсотків від потреби).

Передбачені асигнування всупереч вимогам частини першої статті 130 Конституції України не забезпечують належним чином діяльності судів загальної юрисдикції, органів суддівського самоврядування, кваліфікаційних комісій суддів і територіальних управлінь державної судової адміністрації, що ставить під загрозу виконання ними завдань у визначеній сфері діяльності.

Недофінансування у 2006 р. видатків на утримання судових органів у сумі 87,9 млн грн призвело до вкрай негативних наслідків: утворення кредиторської заборгованості з поточних видатків — 8,3 млн грн, видатків розвитку — 15 млн грн, а також невиконання Державної програми забезпечення судів належними приміщеннями на 2006—2010 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 4 липня 2006 р. № 918 (далі — Програма). Оскільки обсяг видатків на безпосереднє здійснення правосуддя у Державному бюджеті України 2006 р. становив 65 відсотків від потреби, а капітальних видатків — 29 відсотків, ускладнилася робота багатьох судів у січні—лютому 2007 р. Через необхідність погашення кредиторської заборгованості минулого року унеможливилось здійснення розрахунків за надані послуги та придбання матеріалів у 2007 р. в належних обсягах.

Для забезпечення належного функціонування судових установ просимо, перш за все, збільшити видатки на безпосереднє здійснення судочинства, передбачені в Державному бюджеті України (відправлення кореспонденції, забезпечення папером, канцелярським приладдям, бланками, охорона приміщень, поточний ремонт обладнання судів, відшкодування витрат свідків і потерпілих, винагорода народним засідателям тощо), на 8,3 млн грн.

Програмою обсяг бюджетних асигнувань на 2007 р. визначено в сумі 464,4 млн грн. Однак Законом України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» на реалізацію заходів, визначених Програмою, передбачено лише 30 млн грн, тобто 6 відсотків від необхідного.

Такий рівень фінансування не дає можливості Державній судовій адміністрації України не тільки розпочати передбачене Програмою спорудження 151 нового будинку судів, але й належно фінансувати роботи на об'єктах, розпочаті у попередні роки, а отже, не дозволить в оптимальні строки розв'язати одну з найгостріших проблем судової влади.

Недостатнє фінансування 101 незавершеного об'єкта, 59 з яких передбачалося згідно з Програмою ввести в експлуатацію у 2007 р., призведе до припинення робіт на більшості об'єктів та зняття з них підрядниками охорони, що матиме для будов, у які вже вкладено значні бюджетні кошти, вкрай негативні наслідки (ймовірно розкрадання будівельних матеріалів, руйнування споруджених конструкцій тощо). Лише на фінансування нагальних завдань додатково потрібні кошти в сумі 186 млн грн, у тому числі 88,3 млн грн — на завершення будівництва приміщення Апеляційного суду м. Києва.

16 березня 2007 р.

Шановний Вікторе Федоровичу!

Спільне звернення Президії Верховного Суду України, президії Ради суддів України та колегії Державної судової адміністрації України продиктовано надзвичайно гострою та актуальною проблемою, яку можна розв'язати тільки

Рішенням Ради суддів України від 8 грудня 2006 р. № 120 погоджено Програму забезпечення безпеки працівників суду, охорони приміщень судів та покращення їх технічного укріплення на 2007—2009 рр. Цією Програмою передбачено встановлення стаціонарних металодетекторів, для чого у 2007 р. необхідні додатково 9,8 млн грн.

Не менш важливою проблемою є гостра нестача бюджетних асигнувань (майже за всіма кодами економічної класифікації) центрального апарату Державної судової адміністрації України та її територіальних управлінь, що не дає можливості належним чином виконувати покладені на неї обов'язки.

Низький рівень оплати праці призводить до плінності кваліфікованих кадрів. Стимулюючі виплати, передбачені чинним законодавством, не може бути здійснено через брак наявних асигнувань.

З метою належного виконання Державною судовою адміністрацією України передбачених законодавством повноважень просимо розглянути можливість ініціювання внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік», збільшивши асигнування за КПКВ 0501010 «Організаційне забезпечення діяльності судів та установ судової системи» на 16,6 млн грн, насамперед на оплату праці — на 5,7 млн грн.

Зважаючи на викладене та беручи до уваги соціально-економічну значимість фінансового забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, важливість становлення неупередженої судової влади, просимо під час ініціювання внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» розглянути питання про збільшення видатків на утримання судової влади на 220,7 млн грн.

За дорученням розширеного спільного засідання Президії Верховного суду України, президії Ради суддів України та колегії Державної судової адміністрації України, що відбулося 16 березня 2007 р.:

Голова Верховного Суду України	В. Онопенко
Голова Ради суддів України	П. Пилипчук
Голова Державної судової адміністрації України	І. Балаклицький

**Прем'єр-міністру України
Януковичу В.Ф.**

спільними зусиллями і солідарним розумінням ситуації стосовно функціонування судової гілки влади в нашій державі.

Державною судовою адміністрацією України розроблено і спільно з Радою суддів України внесено на розгляд Кабінету Міністрів України проект постанови «Про внесення змін у до-

даток 1 до постанови Кабінету Міністрів України від 26 лютого 2000 року № 403» щодо затвердження граничної чисельності працівників Державної судової адміністрації України.

Зазначеним проектом постанови пропонується збільшити граничну чисельність працівників центрального апарату Державної судової адміністрації України на 43, а територіальних управлінь державної судової адміністрації — на 108 одиниць, що об'єктивно зумовлено і вкрай необхідно у зв'язку з прийняттям законів України, якими визначено нові напрями у діяльності Державної судової адміністрації України, покладено на неї ряд додаткових функцій та завдань з питань організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, а також рад суддів і кваліфікаційних комісій суддів.

Відповідно до доручення Кабінету Міністрів України від 1 березня 2007 р. № 10423/0/1-07 з Мін'юстом, Мінекономіки та Мінфіном пропозиції узгоджуються.

Враховуючи викладене, просимо Вас, шановний Вікторе Федоровичу, сприяти у вирішенні вказаного кадрового питання, що дозволить уникнути загострення ситуації та появи додаткових проблем у судової гілці влади.

За дорученням розширеного спільного засідання Президії Верховного Суду України, президії Ради суддів України та колегії Державної судової адміністрації України, що відбулося 16 березня 2007 р.:

Голова Верховного Суду України	В. Онопенко
Голова Ради суддів України	П. Пилипчук
Голова Державної судової адміністрації України	І. Балаклицький

У Пленумі Верховного Суду України

Про призначення суддів Верховного Суду України на адміністративні посади

*Постанова
 Пленуму Верховного Суду України
 від 30 березня 2007 р. № 4*

Розглянувши подання Голови Верховного Суду України від 21 березня 2007 р. щодо призначення суддів на адміністративні посади у Верховному Суді України та протоколи лічильної комісії від 30 березня 2007 р. № 2, № 3, № 4, № 5 по організації та проведенню виборів суддів на адміністративні посади, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 50, ч. 4, 5 ст. 53, п. 2 ч. 2 ст. 55 Закону України «Про судоустрій України», ст. 7 Регламенту Пленуму Верховного Суду України, затвердженого постановою Пленуму Верховного Суду України від 10 червня 2002 р. № 7, Пленум Верховного Суду України **п о с т а н о в л я є**:

Призначити строком на п'ять років:

головою Судової палати у цивільних справах	—	ГНАТЕНКА Андрія Васильовича ,
суддю Верховного Суду України;
головою Судової палати у кримінальних справах	—	КОРОТКЕВИЧА Миколу Євгеновича ,
звільнивши його з посади заступника голови
Судової палати у кримінальних справах;
головою Військової судової колегії	—	ВОЛКОВА Олександра Федоровича ,
суддю Верховного Суду України;
заступником голови
Судової палати у цивільних справах	—	ПАТРЮКА Миколу Васильовича ,
суддю Верховного Суду України.

Рішення у цивільних справах

Відповідно до ч. 11 ст. 40 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» належні суми страхових виплат, що з вини Фонду соціального страхування від нещасних випадків не були своєчасно виплачені особам, які мають на них право, у разі смерті цих осіб виплачуються членам їх сімей, а в разі їх відсутності — включаються до складу спадщини.

Якщо особі за життя страхові виплати призначені не були і між сторонами з цього приводу виник спір, то суд не повинен робити висновку про те, що померла особа мала право на страхові виплати і що належні їй суми цих виплат не були своєчасно виплачені з вини Фонду соціального страхування від нещасних випадків, і допускати процесуальне правонаступництво

*Ухвала колегії суддів Судової палати
у цивільних справах Верховного Суду України
від 20 квітня 2006 р.
(в и т я г)*

У січні 2003 р. Г.А. звернувся до суду з позовом до відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в Калінінському районі м. Горлівки (далі — Фонд) та Горлівського казенного хімічного заводу про відшкодування шкоди, завданої в результаті нещасного випадку на виробництві, який спричинив втрату працездатності. 26 січня 2003 р. позивач помер, у зв'язку з чим у справу вступила як правонаступник його дружина Г.О.

Калінінський районний суд м. Горлівки рішенням від 7 серпня 2003 р. позов задовольнив частково. Апеляційний суд Донецької області ухвалою від 8 грудня 2003 р. рішення суду першої інстанції скасував і провадження в справі закрит.

У касаційній скарзі Г.О. просила скасувати ухвалу апеляційного суду, посилаючись на її необґрунтованість та порушення судом норм матеріального та процесуального права.

Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України ухвалила, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції та закриваючи провадження в справі на підставі п. 8 ст. 227 ЦПК 1963 р. *, апеляційний суд пра-

вильно виходив з того, що спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

Так, відповідно до ч. 11 ст. 40 Закону від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» належні суми страхових виплат, що з вини Фонду соціального страхування від нещасних випадків не були своєчасно виплачені особам, які мають на них право, у разі смерті цих осіб виплачуються членам їх сімей, а в разі їх відсутності — включаються до складу спадщини.

З матеріалів справи вбачається, що страхових виплат Г.А. за життя не призначено, з приводу чого між сторонами виник спір. Отже, у суду першої інстанції не було підстав для висновку про те, що позивач мав право на страхові виплати і що належні йому суми цих виплат не виплачено з вини Фонду та, відповідно, для допуску процесуального правонаступництва.

Таким чином, апеляційний суд оскаржувану ухвалу прийняв з дотриманням вимог закону, тому касаційну скаргу слід відхилити.

Керуючись п. 1 ч. 1 ст. 336, п. 1 ст. 342, п. 5 ч. 1 ст. 344 ЦПК 2004 р., колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Г.О. відхилила, ухвалу Апеляційного суду Донецької області від 8 грудня 2003 р. залишила без змін.

Статтею 230 ЦК України 2003 р. врегульовано правовідносини сторін, що виникають внаслідок укладення договору під впливом обману. Виходячи зі змісту цієї статті, право вимагати визнання договору недійсним надано лише стороні договору, яка діяла під впливом обману

*Ухвала колегії суддів Судової палати
у цивільних справах Верховного Суду України
від 6 вересня 2006 р.
(в и т я г)*

Позивачі Г.Є., Г.Л., Г.Б. звернулися до суду з позовом до Т.Ф., Т.С., Д.З., відділу паспортної і міграційної служби Суворовського РВ ОМУ УМВС України в Одеській області про визнання правомірною укладеної 28 квітня 2004 р. між ними і Т.С. та Д.З. угоди купівлі-продажу квартири, визнання права власності, усунення перешкод у здійсненні права власності, зняття з реєстрації за адресою спірної квартири.

* Кодекс втратив чинність, але був чинний на момент виникнення спірних правовідносин.

У зустрічному позові Т.Ф. просив визнати недійсним зазначений договір купівлі-продажу квартири, поновити його права на цю квартиру та усунути перешкоди в користуванні нею, посиляючись на порушення його прав власника при відчуженні цієї квартири.

Суворовський районний суд м. Одеси рішенням від 31 березня 2005 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Одеської області від 25 жовтня 2005 р., Г.Є., Г.Л., Г.Б. у задоволенні позову відмовив. Позов Т.Ф. задоволено частково: визнано недійсним договір купівлі-продажу квартири від 28 квітня 2004 р. та виселено Г.Л., Г.Є., Г.Б. із цієї квартири.

У касаційній скарзі Г.Б. просив скасувати судові рішення, справу передати на новий розгляд, посиляючись на порушення норм матеріального й процесуального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіrivши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Суди встановили, що 5 серпня 1996 р. Т.Ф. під час шлюбу з Т.С. за біржовим договором купівлі-продажу придбав спірну квартиру. Суворовський районний суд м. Одеси рішенням від 14 липня 2003 р. зазначений договір купівлі-продажу за позовом Т.С. визнав дійсним.

Рішенням від 14 жовтня 2003 р. Суворовський районний суд м. Одеси провів поділ спільного майна подружжя, за яким визнав право власності Т.С. та її неповнолітньої дочки Д.З. на спірну квартиру з виплатою Т.Ф. вартості $\frac{1}{3}$ частки квартири. Це рішення набуло законної сили 15 листопада 2003 р.

Строк на апеляційне оскарження зазначеного рішення поновлено 10 березня 2004 р., однак 24 травня 2004 р. за заявою Т.Ф. апеляційну скаргу йому повернено без розгляду.

11 червня 2004 р. це рішення скасовано в порядку гл. 42 ЦПК 1963 р., а при новому розгляді позов Т.С. до Т.Ф. про поділ спірної квартири залишено без розгляду згідно з п. 4 ст. 229 ЦПК 1963 р.

Т.С. і Д.З. (за згодою батьків) 28 квітня 2004 р. продали спірну квартиру Г.Є., Г.Л., Г.Б. як власну на підставі рішення суду від 14 жовтня 2003 р., скасованого в порядку гл. 42 ЦПК 1963 р., оскільки власність на цю квартиру за нею було зареєстровано в Одеському бюро технічної інвентаризації та реєстрації об'єктів нерухомості 21 січня 2001 р. при відсутності заборон на зазначене майно.

Задовольняючи позов Т.Ф. про визнання зазначеного договору купівлі-продажу недійсним на підставі ст. 230 ЦК 2003 р., статей 12, 48, 50 Закону від 7 лютого 1991 р. № 697-ХІІ «Про власність», суди виходили з того, що в період з 10 березня до 24 травня 2004 р. (з ча-

су поновлення апеляційного строку до відкриття апеляційної скарги) рішення суду від 14 жовтня 2003 р. було нечинним, про що знала Т.С., а тому, не маючи прав на відчуження майна, умисно обманула покупців при укладенні ними договору купівлі-продажу.

Зазначених обставин сторони не заперечували.

Виходячи зі змісту ст. 230 ЦК 2003 р., в якій врегульовано правовідносини сторін договору, укладеного під впливом обману, право вимагати визнання його недійсним має сторона, яка діяла під впливом обману.

Однак Т.Ф. стороною в зазначеному договорі не був, а суд, застосовуючи до договору від 28 квітня 2004 р. за його позовом наслідки, передбачені ч. 1 ст. 230 ЦК 2003 р. щодо недійсності договору, всупереч нормам статей 202, 203 ЦПК 1963 р. в редакції, яка діяла на час вирішення справи, не встановив підстави для вимог позивача за цією нормою і наявності чи відсутності факту обману щодо нього в угоді, стороною якої Т.Ф. не був, або інших підстав для визнання оспорюваної ним угоди недійсною.

Покупці, які за зазначеною угодою проживають у спірній квартирі, вимоги про визнання угоди недійсною з підстав їх обману продавцем не заявляли.

Установивши, що Г.Л., Г.Є., Г.Б. є добросовісними набувачами, і вирішуючи спір на підставі ч. 1 ст. 230 ЦК 2003 р. за позовом особи, що не є стороною угоди, суд, визнаючи угоду недійсною й вистребуючи в них спірну квартиру шляхом виселення, не звернув уваги на положення статей 330, 388, ч. 2 ст. 230 ЦК 2003 р. та не обговорив питання застосування зазначених норм до спірних правовідносин.

Поза увагою суду залишилися й доводи набувачів майна та надані ними докази щодо припинення права власності Т.Ф. на спірну квартиру у зв'язку з отриманням ним на підставі рішення суду від 14 жовтня 2003 р. (про поділ спірної квартири подружжя) 32 777 грн (частки від вартості квартири), які 26 грудня 2003 р. йому були перераховані.

Оскільки позовні вимоги сторін взаємопов'язані та стосуються одного й того ж предмета спору, судові рішення підлягають скасуванню в повному обсязі.

Ураховуючи, що суди допустили порушення норм матеріальних і процесуальних норм закону, яке спричинило неправильне вирішення справи, судові рішення відповідно до ч. 2 ст. 338 ЦПК 2004 р. підлягали скасуванню з передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК 2004 р., колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу Г.Б. задовольнила: рішення Суворовського районного суду м. Одеси від 31 березня 2005 р. та ухвалу Апеляційного суду Одеської області від 25 жовтня 2005 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

Відповідно до ст. 135¹ КЗпП України договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність може бути укладено за наявності одночасно двох умов: посада, яку працівник займає, або робота, яку він виконує, має бути зазначена в Переліку посад і робіт, що заміщаються або виконуються робітниками, з якими підприємством, установою, організацією можуть укладатися письмові договори про повну матеріальну відповідальність за незабезпечення збереження цінностей, які були передані їм для збереження, обробки, продажу (відпуску), перевезення або застосування в процесі виробництва; виконання обов'язків за посадою, виконання роботи відповідно до професії має бути безпосередньо пов'язане із зберіганням, обробкою, продажем (відпуском), перевезенням або застосуванням у процесі виробництва переданих працівникові цінностей

Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 27 грудня 2006 р. (в и т я г)

Закрите акціонерне товариство «Юніор-Стар» (далі — ЗАТ) звернулося до суду з позовом до П. про відшкодування матеріальної шкоди, обґрунтовуючи позовні вимоги тим, що наказом ЗАТ від 1 листопада 1997 р. № 28-К П. прийнято на роботу на посаду водія. Відповідно до наказу від 26 лютого 1999 р. № 10-К його переведено на посаду начальника транспортного відділу. З ним укладено договір від 4 квітня 2002 р. № 10-03 про повну матеріальну відповідальність.

У результаті ревізії у транспортному відділі ЗАТ було виявлено недостачу паливно-мастильних матеріалів, комплектуючих і запасних частин до автомобілів на суму 21 тис. 739 грн, що зазначено в наказі ЗАТ від 20 січня 2004 р. № 7.

Ялтинський міський суд Автономної Республіки Крим рішенням від 23 серпня 2005 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 19 грудня 2005 р., позов ЗАТ про відшкодування матеріальної шкоди задовольнив. На користь ЗАТ із П. стягнуто 21 тис. 739 грн на відшкодування матеріальної шкоди та судові витрати.

У касаційній скарзі П. просив скасувати ухвалені в справі рішення, а справу передати на новий розгляд до суду першої інстанції, посилаючись на порушення судовими інстанціями норм процесуального права та неправильне застосування норм матеріального права.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги та перевіrivши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга підлягає задоволенню з таких підстав.

Постановляючи рішення, суд першої інстанції, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, виходив з того, що відповідач як працівник ЗАТ повинен нести повну матеріальну відповідальність, оскільки шкоди заподіяно з його вини.

Проте з цими висновками судів погодитися не можна, зважаючи на таке.

При вирішенні спору суди виходили з того, що договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність був укладений між виконавчим директором ЗАТ, з одного боку, та начальником його транспортного відділу П. — з другого.

Відповідно до ст. 135¹ КЗпП договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність може бути укладено за наявності одночасно двох умов: посада, яку працівник займає, або робота, яку він виконує, має бути зазначена в Переліку посад і робіт, що заміщаються або виконуються робітниками, з якими підприємством, установою, організацією можуть укладатися письмові договори про повну матеріальну відповідальність за незабезпечення збереження цінностей, які були передані їм для збереження, обробки, продажу (відпуску), перевезення або застосування в процесі виробництва (затверджений постановою Держкомпраці СРСР і Секретаріату ВЦРПС від 28 грудня 1977 р. № 447/24); виконання обов'язків за посадою, виконання роботи відповідно до професії має бути безпосередньо пов'язане із зберіганням, обробкою, продажем (відпуском), перевезенням або застосуванням у процесі виробництва переданих працівникові цінностей.

Суди як першої, так і апеляційної інстанцій на цю обставину уваги не звернули та стягнули з відповідача на користь ЗАТ весь розмір нестачі коштів у транспортному відділі, хоча в тексті договору зазначено, що працівник П. призначений на посаду водія автомобіля і виконує роботи, безпосередньо пов'язані з водінням транспортного засобу, перевезенням людей та вантажів, бере на себе повну матеріальну відповідальність за забезпечення ввіреного йому транспортного засобу і вантажів, а також інших матеріальних цінностей і грошових коштів.

З викладеного вбачається, що судові рішення ухвалено без повного з'ясування всіх обставин, які мають значення для справи, тому вони не можуть залишатися без зміни і підлягають скасуванню, а справа — передачі на новий розгляд до суду першої інстанції, у ході якого необхідно врахувати наведене, зібраним доказам дати належну правову оцінку та залежно від установленого вирішити спір.

Керуючись статтями 336, 338 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційну скаргу П. задовольнила: рішення Ялтинського міського суду Автономної Республіки Крим від 23 серпня 2005 р. та ухвалу колегії суддів судової палати у цивільних справах

Апеляційного суду Автономної Республіки Крим від 19 грудня 2005 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

Вирішуючи спір про відшкодування громадянину моральної шкоди у зв'язку з порушенням вимог Закону України «Про звернення громадян», суд повинен встановити і зазначити у рішенні категорію звернення громадянина; визначити, чи поширюються норми вказаного Закону, зокрема ст. 25, на ці звернення; проаналізувати результати і наслідки розгляду органами державної влади, місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами або організаціями кожного звернення; встановити, якими конкретно діями або рішеннями вказаних органів заподіяно шкоду громадянину, в чому полягає неправомірність таких дій та рішень, які права, законні інтереси чи свободи громадянина було порушено

Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 13 грудня 2006 р. (в и т я г)

У жовтні 2005 р. Р. звернувся до суду із позовом до прокуратури Дніпропетровської області (далі — Прокуратура) про відшкодування моральної шкоди, посилаючись на те, що він протягом тривалого часу неодноразово звертався до відповідача із заявами і скаргами, які не були належним чином розглянуті, на деякі взагалі не надано відповіді; незаконними діями Прокуратури йому заподіяно моральної шкоди. Позивач просив стягнути з відповідача на відшкодування моральної шкоди 25 тис. грн.

Жовтневий районний суд м. Дніпропетровська рішенням від 29 листопада 2005 р., залишеним без змін ухвалою Апеляційного суду Дніпропетровської області від 17 травня 2006 р., зазначений позов задовольнив частково, постановивши стягнути із Прокуратури на користь позивача 8 тис. грн на відшкодування моральної шкоди.

У касаційній скарзі Прокуратура просила скасувати ухвалені в справі судові рішення, посилаючись на порушення судами норм матеріального та процесуального права.

Р. у касаційній скарзі просив змінити ухвалу апеляційного суду та задовольнити його позов у повному обсязі, посилаючись на незаконність та необґрунтованість судових рішень.

Заслухавши доповідача, обговоривши доводи скарги і перевіrivши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційні скарги підлягають задоволенню частково з таких підстав.

Задовольняючи частково позов, суд виходив із того, що при розгляді заяв та скарг Р., які він направляв з лютого 2004 р., Прокуратура порушувала Закон від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР «Про звернення громадян» (далі — Закон), належним чином не розглянувши жодного звернення, і що неправомірними діями відповідача позивачеві заподіяно моральної шкоди.

Проте з висновками суду погодитись не можна, зважаючи на таке.

У ст. 3 Закону звернення громадян визначено як викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги.

Заява — звернення громадян із проханням про сприяння реалізації закріплених Конституцією та чинним законодавством їх прав та інтересів або повідомлення про порушення чинного законодавства чи недоліки в діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, народних депутатів України, депутатів місцевих рад, посадових осіб, а також висловлення думки щодо поліпшення їх діяльності.

Клопотання — письмове звернення з проханням про визнання за особою відповідного статусу, прав чи свобод тощо.

Скарга — звернення з вимогою про поновлення прав і захист законних інтересів громадян, порушених діями (бездіяльністю), рішеннями державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян, посадових осіб.

Згідно зі статтями 4, 12 Закону до рішень, дій (бездіяльності), які можуть бути оскаржені, належать у сфері управлінської діяльності такі, внаслідок яких: порушено права і законні інтереси чи свободи громадянина (групи громадян); створено перешкоди для здійснення громадянином його прав і законних інтересів чи свобод; незаконно покладено на громадянина які-небудь обов'язки або його незаконно притягнуто до відповідальності. Дія цього Закону не поширюється на порядок розгляду заяв і скарг громадян, встановлений кримінально-процесуальним, цивільно-процесуальним, трудовим законодавством і законодавством про захист економічної конкуренції.

Відповідно до ч. 2 ст. 25 цього Закону громадянину на його вимогу і в порядку, встановленому чинним законодавством, можуть бути відшкодовані моральні збитки, завдані неправомірними діями або рішеннями органу чи посадової особи при розгляді скарги. Розмір відшкодування моральних (немайнових) збитків у грошовому виразі визначається судом.

На порушення вимог статей 213, 214, 215 ЦПК суд на зазначені вимоги Закону уваги не звернув, не встановив і не зазначив у рішенні ознак та категорій звернень Р., не визначив, чи поширюються

норми Закону, зокрема ст. 25, на всі його звернення, не проаналізував результатів і відповідних наслідків розгляду Прокуратурою кожного звернення, не встановив, якими конкретно її діями або рішеннями заподіяно шкоду позивачу, в чому полягає неправомірність таких дій та рішень, які права, законні інтереси чи свободи Р. було порушено.

Визначаючи суму, що підлягає стягненню на відшкодування моральної шкоди, суд у достатньому обсязі не визначився та не зазначив у рішенні, з яких міркувань суд першої інстанції виходив при визначенні її розміру, та доказів, що підтверджують наявність цієї шкоди.

Апеляційний суд на зазначене уваги не звернув, на порушення вимог статей 303, 315 ЦПК належним чином не перевірів доводів апеляційної

скарги Прокуратури, в ухвалі не зазначив конкретних обставин і фактів, що спростовують такі доводи, і залишив рішення суду першої інстанції без змін.

За таких обставин ухвалені в справі судові рішення підлягають скасуванню із передачею справи на новий розгляд до суду першої інстанції з підстав, передбачених у ч. 2 ст. 338 ЦПК.

Керуючись ст. 336 ЦПК, колегія суддів Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України касаційні скарги Р. та Прокуратури задовольнила частково: рішення Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 29 листопада 2005 р. та ухвалу Апеляційного суду Дніпропетровської області від 17 травня 2006 р. скасувала, справу передала на новий розгляд до суду першої інстанції.

Рішення у господарських справах

Суди обґрунтовано відмовили в задоволенні позову, оскільки Порт надав послуги за липень–серпень 2005 р. і виставив рахунки для оплати за їх здійснення щодо вантажу, який експортується після набрання чинності новою редакцією Закону України «Про податок на додану вартість», згідно з п. 6.2 ст. 6 якого при експорті товарів та супутніх такому експорту послуг ставка податку становить 0 % від бази оподаткування

Постанова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України від 12 вересня 2006 р. (в и т я г)

У жовтні 2005 р. державне підприємство «Іллічівський морський торгівельний порт» (далі — Порт) звернулося до Господарського суду Одеської області з позовом до спільного підприємства — товариства з обмеженою відповідальністю «Транс-БалкТермінал» (далі — СП ТОВ) про стягнення заборгованості.

Позивач обґрунтував позовні вимоги тим, що відповідач при оплаті виставлених Портом рахунків за надані відповідно до договору від 8 вересня 1997 р. № 127 послуги з організації навантажувально-розвантажувальних робіт, транспортно-експедиторського обслуговування та оформлення коносаментів з обробки експортного зерна не сплатив суми податку на додану вартість (далі — ПДВ) у розмірі 365 тис. 191 грн, посилаючись на неправомірне його нарахування за ставкою 20% згідно з п. 6.1 ст. 6 Закону від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР «Про податок на додану вартість» (далі — Закон від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР). Під час розгляду справи позивач уточнив свої позовні вимоги і просив стягнути 840 тис. 85 грн заборгованості за надані послуги.

Відповідач проти позову заперечував, посилаючись на неправомірне нарахування позивачем ПДВ,

оскільки послуги, надані позивачем відповідно до договору від 8 вересня 1997 р. № 127, належать до «супутніх послуг» і відповідно до п. 6.2 ст. 6 Закону підлягають оподаткуванню за ставкою 0 % до бази оподаткування.

Господарський суд Одеської області рішенням від 17 листопада 2005 р., залишеним без змін постановою Одеського апеляційного господарського суду від 19 січня 2006 р. та постановою Вищого господарського суду України від 6 квітня 2006 р., у задоволенні позову відмовив, обґрунтовуючи це тим, що витрати з оплати навантаження, розвантаження, перевантаження входять у митну вартість товарів і є послугами, супутніми експорту товарів, та оподатковуються ПДВ за ставкою 0 %.

8 червня 2006 р. Верховний Суд України за касаційною скаргою Порту порушив касаційне провадження з перегляду постанови Вищого господарського суду України від 6 квітня 2006 р. у зв'язку з виявленням факту різного застосування цим судом одного й того ж положення Закону в аналогічних справах та невідповідністю його постанови рішенням Верховного Суду України з питань застосування норм матеріального права.

Заслухавши суддю-доповідача, представників сторін, обговоривши наведені в касаційній скарзі доводи, перевіrivши матеріали справи, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України визнала, що скарга не підлягає задоволенню.

Залишаючи судові рішення без змін, Вищий господарський суд України констатував, що згідно з п. 6.2 ст. 6 Закону від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР у новій редакції господарські суди дійшли обґрунтованого висновку, що послуги, надані з навантаження, розвантаження зернових культур, є супутніми експорту, їх вартість вхо-

дять у митну вартість товарів, вони є складовою здійснення експорту, а тому обкладаються ПДВ за ставкою 0 %, і правильно відмовили у задоволенні позову Порту.

Із такими висновками слід погодитися з таких підстав.

31 березня 2005 р. набрав чинності Закон від 25 березня 2005 р. № 2505-IV «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2005 рік» та деяких інших законодавчих актів України», яким внесено зміни до Закону від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР.

Пунктами 3.1.2 та 3.1.3 ст. 3 Закону від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР у новій редакції передбачено ввезення товарів (супутніх послуг) у митному режимі імпорту або реімпорту і вивезення товарів (супутніх послуг) у режимі експорту або реекспорту.

Пунктом 1.14 ст. 1 зазначеного Закону супутні послуги визначені як послуги, вартість яких включається відповідно до норм митного законодавства до митної вартості товарів, що експортуються або імпортуються.

У ст. 274 МК встановлено, що до митної вартості товарів, що вивозяться (експортуються), також включаються фактичні витрати, якщо вони не були до неї включені, а саме на навантаження цих товарів, вивантаження, перевантаження, транспортування та страхування до пункту перетинання митного кордону України.

Господарські суди встановили, що після набрання чинності новою редакцією Закону від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР Порт надав послуги за липень–серпень 2005 р. і виставив рахунки для оплати за їх здійснення щодо вантажу, який експортуються. Згідно з п. 6.2 ст. 6 зазначеного Закону (у новій редакції) при експорті товарів та супутніх такому експорту послуг ставка податку становить 0 % від бази оподаткування, тому суди обґрунтовано відмовили у задоволенні позову.

Враховуючи наведене та керуючись статтями 111¹⁷–111¹⁹ ГПК, Судова палата у господарських справах Верховного Суду України касаційну скаргу залишила без задоволення, постанову Вищого господарського суду України від 6 квітня 2006 р. — без змін.

Рішення у кримінальних справах

Відповідно до ст. 34 КК України рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 12 грудня 2006 р. (в и т я г)

Уманський міськрайонний суд Черкаської області вироком від 28 листопада 2005 р. засудив: У. — за ч. 3 ст. 185 КК на п'ять років позбавлення волі, за ч. 1 ст. 296 КК — на три роки шість місяців обмеження волі, а на підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів йому визначено остаточне покарання у виді п'яти років позбавлення волі; Р. — за ч. 4 ст. 296 КК на п'ять років позбавлення волі, а відповідно до ст. 79 КК її звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком три роки та покладенням на неї обов'язків, передбачених пунктами 3, 4 ч. 1 ст. 76 КК; Д. — за ч. 1 ст. 122 КК на три роки позбавлення волі, за ч. 3 ст. 101 КК 1960 р. — на п'ять років позбавлення волі, за ч. 1 ст. 190 КК — на три роки обмеження волі, а на підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів йому визначено остаточне покарання у виді шести років позбавлення волі; Б. — за ч. 3 ст. 185 КК на п'ять років позбавлення волі, за ч. 4 ст. 296 КК — на п'ять років позбавлення волі, а на підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів йому визначено остаточне покарання у виді п'яти років п'яти місяців позбавлення волі.

Постановлено стягнути на користь потерпілого Т.Г. на відшкодування матеріальної шкоди 8 тис. 779 грн солідарно з Д., У., Б. і Р. та моральної — по 5 тис. грн з Д., Б. і Р., а також 4 тис. грн — з У.

Згідно з вироком суду цих осіб визнано винними у вчиненні злочинів за таких обставин.

У., Б. і Р. 3 травня 2001 р. перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, у присутності малолітньої дочки Р. грубо порушили громадський порядок та, діючи з винятковим цинізмом і особливою зухвалістю, заподіяли ударів Т. руками й ногами в різні частини тіла, а Б. і Р. побили його ще й шкіряними ремнями. Внаслідок цих дій потерпілий отримав легкі тілесні ушкодження з короткочасним розладом здоров'я у виді численних синців, саден, забійних ран. Б. і Р. також зняли з Т. одяг і вкинули в туалет, супроводжуючи свої дії нецензурною лайкою.

Коли до туалету підійшов Д., Р. повідомила йому про те, що Т. займався там непристойними діями сексуального характеру. Д. на ґрунті неприязні умисно заподіяв потерпілому ударів ногами у верхню частину тіла, в тому числі й по голові, спричинивши перелом кісток носа з носовою кровотечею. Після цього він ударив Т. ногою по голові, від чого той відхилився назад і, вдарившись потилицею об цегляну стіну, знепритомнів, отримавши закриту черепно-мозкову травму, що є тяжким тілесним ушкодженням. Ці травми призвели до смерті Т.

Д. 26 березня 2001 р., перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, на ґрунті неприязних стосунків, що виникли раптово, заподіяв Ш. ножем

різану рану коліна, спричинивши їй середньої тяжкості тілесне ушкодження. Крім того, 3 червня 2005 р. він з метою заволодіння чужим майном шляхом обману взяв в У.О. і привласнив мобільний телефон, заподіявши потерпілому шкоду в розмірі 800 грн.

У 7 лютого 2004 р., зламавши ґрати, проник у приміщення магазину, звідки таємно викрав майно на суму 785 грн.

Б. 11 січня 2004 р., зламавши замок, проник у гараж домоволодіння М. і вчинив крадіжку майна на суму 661 грн.

Апеляційний суд Черкаської області ухвалою від 21 березня 2006 р. вирок міськрайонного суду щодо засуджених залишив без зміни.

На зазначений вирок було подано касаційні скарги.

У стверджував, що суд, недостатньо врахувавши пом'якшуючі обставини, призначив йому надмірно суворе покарання, і тому просив пом'якшити останнє за ч. 3 ст. 185 КК та за сукупністю злочинів.

Б. зазначив, що суд неправильно застосував кримінальний закон, оскільки шкіряний ремінь, яким він бив Т., не є спеціально пристосованим предметом для заподіяння тілесних ушкоджень, а також вказав на те, що суд необґрунтовано врахував обставини, що обтяжують покарання (рецидив злочину), та безпідставно не взяв до уваги пом'якшуючих покарання обставин — щирого каєття, активного сприяння розкриттю злочинів, позитивні характеристики, наявність у нього неповнолітньої дитини та батьків-інвалідів. У зв'язку з цим він просив перекваліфікувати його дії з ч. 4 на ч. 1 ст. 296 КК і призначити покарання в межах санкції цієї статті та пом'якшити покарання за ч. 3 ст. 185 КК.

Потерпілий Т.Г. у касаційній скарзі доводив, що суд неправильно застосував кримінальний закон, оскільки, на його думку, дії всіх засуджених щодо його сина Т. необхідно кваліфікувати за пунктами 4, 7 ч. 2 ст. 115 КК, а Р. — ще й за ст. 27 цього Кодексу як організатора і підбурювача вбивства. Він також зазначив, що суд призначив їм надто м'яке покарання у зв'язку з помилковою кваліфікацією їхніх дій і недостатнім урахуванням рецидиву злочинів.

Перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга потерпілого Т.Г. не підлягає задоволенню, а касаційні скарги засуджених У. і Б. необхідно задовольнити частково з таких підстав.

Доведеність винуватості засуджених у вчиненні злочинів і правильність кваліфікації дій: Б. — за ч. 3 ст. 185 КК, У. — за ч. 3 ст. 185 і ч. 1 ст. 296 КК, Д. — за ст. 122 та ч. 1 ст. 190 КК, у касаційних скаргах не оспорюються.

Висновок суду про те, що У., Б. і Р. із хуліганських мотивів заподіяли Т. ударів руками й ногами в різні частини тіла, а Б. і Р. били його ще й шкіряними ремнями, у касаційних скаргах не заперечується, як і той факт, що Д. з мотивів неприязні ударив ногою потерпілого, внаслідок чого останній отримав перелом кісток носа з кровотечею та закриту черепно-мозкову травму.

Із урахуванням цього суд обґрунтовано кваліфікував дії Б. і Р. за зазначеною кваліфікуючою ознакою за ч. 4 ст. 296 КК.

Доводи потерпілого Т.Г. про те, що дії всіх засуджених необхідно кваліфікувати як убивство з особливою жорстокістю з хуліганських мотивів, не відповідають матеріалам справи.

Із показань У., Б., Д. і Р., зокрема, убачалося, що вони не мали умислу на вбивство Т., а тільки намір його побити, коли ж зрозуміли, що потерпілому погано, то хотіли викликати швидку допомогу.

Відповідно до висновку комісійної судово-медичної експертизи виявлені в Т. тілесні ушкодження могли утворитися від дій, на які посилалися засуджені під час відтворення за їхньої участі обстановки й обставин події. Причиною смерті Т. стала механічна асфіксія внаслідок аспірації (вдихання) крові під час кровотечі, спричиненої переломом кісток носа, а також травма голови.

За таких обставин суд, дослідивши зазначені та інші докази і давши їм належну оцінку у вирок, правильно кваліфікував дії У. за ч. 1 ст. 296 КК, Б. і Р. — за ч. 4 ст. 296 КК, а Д. — за ч. 3 ст. 101 КК 1960 р.

Підстав вважати, що в діях засуджених наявний склад більш тяжкого злочину, немає.

Посилання потерпілого Т.Г. на те, що дії Р. необхідно додатково кваліфікувати за ст. 27 КК як організатора й підбурювача злочину, необґрунтовані, оскільки за встановлених обставин справи дії засудженої (повідомлення іншим про непристойну поведінку чоловіка в туалеті і безпосередня участь у його побитті) не містять ознак підбурювання та організації вчинення злочину.

Істотних порушень вимог кримінально-процесуального закону, які тягнуть скасування судових рішень, у справі не встановлено.

Покарання засудженим призначено відповідно до вимог ст. 65 КК з урахуванням ступеня тяжкості вчинених ними злочинів, даних про їхні особи, обставин, що обтяжують та пом'якшують покарання, в тому числі й тих, на які посилались у касаційних скаргах У. і Б.

Разом з тим суд при призначенні У., Б. і Д. покарання безпідставно визнав як обтяжуючу покарання обставину рецидив злочинів.

Згідно із ст. 34 КК рецидивом злочинів визнається вчинення нового умисного злочину особою, яка має судимість за умисний злочин.

Із матеріалів справи вбачається, що У., Б. і Д. раніше не засуджувалися, тому визнання судом як обтяжуючої покарання обставини рецидиву злочинів є неправильним та підлягає виключенню з вироку суду.

Внесення зазначених змін до вироку не тягне пом'якшення цим засудженням покарання.

Враховуючи наведене, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України касаційну скаргу потерпілого Т.Г. залишила без задоволення, а касаційні скарги засуджених Б. і У. задовольнила частково: вирок Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 28 листопада 2005 р. та ухвалу Апеляційного суду Черкаської області від 21 березня 2006 р. щодо Б. й У. і в порядку, передбаченому ст. 395 КПК, щодо Д. змінила — виключила обтяжуючу покарання обставину, а саме рецидив злочинів. У решті судові рішення щодо засуджених залишено без зміни.

Звільнення особи від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України виключає застосування додаткового покарання у виді конфіскації майна. В такому випадку не потрібно звільняти особу від цього виду покарання ще й із застосуванням ст. 69 цього Кодексу

*Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 19 грудня 2006 р.
(в и т я г)*

Кіровський районний суд м. Донецька вироком від 16 лютого 2006 р. засудив: М. — за ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 212 КК із застосуванням ст. 69 КК на п'ять років позбавлення волі без конфіскації майна з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з наданням податкової звітності, строком на один рік, за ч. 3 ст. 358 КК — на один рік обмеження волі, за ч. 2 цієї статті — на два роки обмеження волі, за ч. 1 ст. 202 КК — на два роки обмеження волі; В. — за ч. 3 ст. 212 КК із застосуванням ст. 69 КК на п'ять років позбавлення волі без конфіскації майна з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з наданням податкової звітності, строком на один рік, за ч. 3 ст. 358 КК — на один рік обмеження волі, за ч. 2 цієї статті — на два роки обмеження волі. На підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів обом засудженим призначено остаточне покарання у виді п'яти років позбавлення волі без конфіскації майна з позбавленням права обіймати зазначені посади строком на один рік.

Відповідно до ст. 75 КК М. і В. звільнено від покарання з випробуванням з іспитовим строком один рік та покладено на них відповідні обов'язки згідно з вимогами ст. 76 цього Кодексу.

В апеляційному порядку вирок не переглядався.

М. і В. визнано винними в тому, що у період із 1 січня 2001 р. по 19 квітня 2004 р. вони за попередньою змовою ухилялися від сплати податків на суму 108 тис. 412 грн, що потягло ненадходження до бюджету коштів в особливо великих розмірах, а також підробили документи та їх використовували.

Крім того, М. визнано винним у здійсненні підприємницької діяльності, яка була пов'язана з отриманням доходу у великих розмірах (всього 51 тис. 151 грн), без одержання ліцензії.

У касаційному поданні заступник прокурора Донецької області порушив питання про скасування вироку щодо М. і В. та направлення справи на новий судовий розгляд, посилаючись на невідповідність призначеного засудженням покарання ступеню тяжкості вчинених злочинів та їх особам унаслідок м'якості, а також на те, що суд необґрунтовано призначив їм покарання із застосуванням ст. 75 КК. Він також вважав безпідставним застосування до засуджених ст. 69 КК.

Перевіривши матеріали справи та обговоривши наведені в касаційному поданні доводи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України задовольнила його частково з таких підстав.

Як убачається з матеріалів кримінальної справи, висновки суду про доведеність винності М. і В. у вчиненні злочинів суд зробив на підставі досліджених у судовому засіданні доказів.

Дії засуджених кваліфіковано правильно, що в касаційному поданні не оспорується.

При обранні засудженим міри покарання суд відповідно до вимог ст. 65 КК врахував ступінь тяжкості вчинених ними злочинів, дані про їх особи (а саме те, що вони вчинили злочини вперше, характеризуються позитивно, щиро розкаялися у вчиненому, кожен з них має на утриманні неповнолітню дитину) і дійшов обґрунтованого висновку про можливість призначення їм покарання із застосуванням ст. 75 КК та покладенням на них певних обов'язків. Таке покарання є необхідним і достатнім для виправлення М. і В. та запобігання вчиненню ними нових злочинів.

Проте колегія суддів визнала, що суд застосував до засуджених ст. 69 КК і звільнив їх на цій підставі від покарання у виді конфіскації майна безпідставно, оскільки до осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, конфіскація майна не застосовується.

З огляду на зазначене колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок Кіровського районного суду м. Донецька від 16 лютого 2006 р. змінила: виключила з нього рішення про звільнення засуджених від покарання у виді конфіскації майна із застосуванням ст. 69 КК.

Відповідно до п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» суд при звільненні особи від відбування основного покарання з випробуванням згідно з вимогами ст. 77 КК України може призначити додаткове покарання, зокрема позбавити права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. У цьому випадку додаткове покарання підлягає реальному виконанню, про що суд повинен зазначити в резолютивній частині вироку.

Рішення суду про позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має бути чітко сформульоване (п. 17 зазначеної постанови)

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 14 листопада 2006 р. (в и т я г)

Скадовський районний суд Херсонської області вироком від 10 березня 2006 р. засудив Д. за ч. 2 ст. 364 КК на п'ять років позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади строком на два роки, за ч. 2 ст. 366 КК — на два роки позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади строком на один рік. На підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів засудженій призначено остаточне покарання у виді п'яти років позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади строком на два роки. Відповідно до ст. 75 КК її звільнено від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком два роки.

В апеляційному порядку справа не переглядалася.

Д. визнано винною в тому, що вона, будучи службовою особою — головним бухгалтером-касіром сільськогосподарського товариства з обмеженою відповідальністю (далі — СТОВ), умисно в інтересах третьої особи: приватної фірми (далі — ПФ), зловживаючи своїм службовим становищем, 16 липня 2002 р. виписала прибутковий касовий ордер про внесення в касу СТОВ представниками ПФ 18 тис. 589 грн за відвантаження СТОВ цій фірмі на підставі укладеного між сторонами договору купівлі-продажу 64 тис. 100 кг зерна пшениці. Фактично ж зазначену суму коштів в касу СТОВ внесено не було, що завдало збитки останньому на суму, яка перевищує у 250 і більше разів неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

У касаційному поданні та доповненні до нього заступник прокурора Херсонської області, не оспоруючи правильності кваліфікації дії Д. та обґрунтованості її засудження, порушив питання про скасування постановленого щодо неї судового рішення в частині покарання, вважаючи, що воно призначене засудженій з порушенням вимог закону та є м'яким.

Перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що подання підлягає задоволенню частково з таких підстав.

Висновки про доведеність винності Д. у вчиненні злочинів та правильність кваліфікації її дій суд зробив на підставі досліджених і перевічених в судовому засіданні доказів, що в касаційному поданні не оспорується.

Проте вирок підлягає скасуванню через неправильне застосування судом кримінального закону.

У п. 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» передбачено, що суд при звільненні особи від відбування основного покарання з випробуванням відповідно до вимог ст. 77 КК може призначити додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади. У цьому випадку додаткове покарання підлягає реальному виконанню, про що суд повинен зазначити в резолютивній частині вироку.

Суд, призначаючи Д. за ч. 2 ст. 364, ч. 2 ст. 366 КК покарання у виді п'яти років позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади строком на два роки та на підставі ст. 75 КК звільнивши від відбування покарання з випробуванням з іспитовим строком два роки, порушив вказані вимоги закону, тобто звільнив засуджену як від основного, так і додаткового покарання.

Крім того, відповідно до вимог п. 17 зазначеної постанови Пленуму Верховного Суду України рішення про позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю має бути чітко сформульоване.

Однак суд на порушення цих вимог не конкретизував, які саме посади позбавлено Д. права обіймати.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок Скадовського районного суду Херсонської області від 10 березня 2006 р. скасувала, а справу направила на новий судовий розгляд.

Перелік видів покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітньої особи, визначений у ст. 98 КК України. Застосування до неповнолітніх, які на час постановлення вироку не досягли шістнадцятирічного віку, покарання у виді обмеження волі законом не передбачено

Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 19 грудня 2006 р. (в и т я г)

Кіровський районний суд м. Кіровограда вироком від 21 червня 2005 р. засудив Р. за ч. 2 ст. 187 КК

на вісім років позбавлення волі з конфіскацією майна, за ч. 3 ст. 357 КК — на два роки обмеження волі. На підставі ст. 70 КК шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим йому визначено вісім років позбавлення волі з конфіскацією майна.

Цим вироком також засуджено М. і Р.А., судові рішення щодо яких не оскаржено.

Постановлено також солідарно стягнути: з Р. і Р.А. на користь Ш. 600 грн матеріальної та 1 тис. грн моральної шкоди; з Р. і М. на користь Л. — 1 тис. 377 грн, С. — 624 грн, Г. — 710 грн матеріальної та по 1 тис. грн моральної шкоди кожному.

Апеляційний суд Кіровоградської області ухвалою від 18 жовтня 2005 р. вирок суду щодо Р. за епізодом вчинення розбою 23 січня 2005 р. змінив: перекваліфікував його дії з ч. 2 ст. 187 на ч. 2 ст. 186 КК та призначив йому за цією статтею покарання у виді чотирьох років позбавлення волі; пом'якшив засудженому покарання, призначене за ч. 2 ст. 187 КК, до семи років позбавлення волі, а на підставі ст. 70 КК за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 187, ч. 3 ст. 357 КК, остаточно визначив йому сім років позбавлення волі. З вироку також виключено рішення суду про застосування до Р. додаткового покарання у виді конфіскації майна. У решті вирок залишено без зміни.

Згідно з вироком суду Р. визнано винним у вчиненні таких злочинів.

23 січня 2005 р. він за попередньою змовою з Р.А. відкрито викрав у Ш. мобільний телефон зі стартовим пакетом загальною вартістю 770 грн.

2 лютого 2005 р. він за попередньою змовою з М. і не встановленими слідством особами, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, напав на Л., заподіявши йому легкі тілесні ушкодження, що спричинили короточасний розлад здоров'я, і заволодів майном потерпілого на загальну суму 1 тис. 377 грн та його особистими документами — посвідченням водія і технічним паспортом на автомобіль.

8 лютого 2005 р. Р. за попередньою змовою з М. і не встановленими слідством особами, перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, вчинив розбійний напад на С. і Г., поєднаний із насильством, небезпечним для їхнього життя та здоров'я, та заволодів майном потерпілих відповідно на загальні суми 624 і 710 грн.

У касаційній скарзі засуджений Р. просив змінити судові рішення і пом'якшити покарання. Він мотивував це тим, що апеляційний суд перекваліфікував його дії за епізодом 23 січня 2005 р. на ч. 2 ст. 186 КК, якою передбачене менш тяжке покарання, проте покарання за цією статтею не пом'якшив.

Перевіривши матеріали справи, колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України дійшла висновку, що касаційна скарга задоволенню не підлягає, проте вирок і ухвала підлягають зміні в порядку, передбаченому ст. 395 КПК, з таких підстав.

Висновок суду про доведеність винуватості Р. у вчиненні зазначених злочинів відповідає фактичним обставинам справи, підтверджується дослідженими судом доказами, що в касаційній скарзі не оспорується.

Дії Р. кваліфіковано за ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 187, ч. 3 ст. 357 КК правильно, а призначене покарання за цими статтями, крім ч. 3 ст. 357, відповідає вимогам ст. 65 цього ж Кодексу.

При призначенні покарання за ч. 3 ст. 357 КК суд помилково застосував до Р. обмеження волі.

Відповідно до матеріалів справи засуджений вчинив злочини у неповнолітньому віці.

Згідно зі ст. 98 КК до неповнолітніх як основні покарання можуть бути застосовані лише штраф, громадські та виправні роботи, арешт і позбавлення волі на певний строк, а як додаткові — штраф і позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Застосування до осіб, які на час постановлення вироку не досягли шістнадцятирічного віку, таких покарань, як громадські та виправні роботи, а також арешту законом не передбачено.

Перелік видів покарань, визначений у ст. 98 КК, є вичерпним. Інші основні та додаткові покарання до неповнолітніх не застосовуються, навіть якщо на час розгляду справи судом вони досягли повноліття. Обмеження волі як вид покарання в зазначений перелік не входить. Допущена судом помилка підлягає виправленню шляхом призначення за ч. 3 ст. 357 КК замість покарання у виді обмеження волі покарання у виді арешту з дотриманням вимог ст. 101 КК та з урахуванням того, що засуджений на час постановлення вироку досяг шістнадцятирічного віку.

За таких обставин колегія суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України вирок Кіровського районного суду м. Кіровограда від 21 червня 2005 р. та ухвалу Апеляційного суду Кіровоградської області від 18 жовтня 2005 р. щодо Р. у порядку, передбаченому ст. 395 КПК, змінила: призначила йому тридцять днів арешту за ч. 3 ст. 357 КК замість покарання у виді двох років обмеження волі. Постановлено також вважати Р. засудженим за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 187 і ч. 3 ст. 357 КК, до покарання, призначеного судом апеляційної інстанції.

Практика розгляду судами справ про адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління (статті 185—185² КпАП) ¹

Важливою умовою забезпечення прав і свобод громадян в Україні як суверенній і незалежній, демократичній, соціальній, правовій державі є здійснення ретельного аналізу правозастосовної практики, а також підтримання усіх форм демократії (збори, мітинги, вуличні походи, демонстрації тощо). У 2005 р. згідно з даними Державного комітету статистики України громадськими організаціями було проведено 7817 мітингів та демонстрацій, із них найбільше у м. Києві — 4926 та областях: Донецькій — 332, Львівській — 331.

Право громадян збиратися мирно, без зброї та проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування, закріплено ст. 39 Конституції України. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку — з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Важливе значення для судової практики має рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 р. № 4-рп/2001 у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України, в якому надано офіційне тлумачення ч. 1 ст. 39 Конституції України щодо завчасного сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання).

Визначення конкретних строків завчасного сповіщення з урахуванням особливостей форм мирних зібрань, їх масовості, місця, часу проведення тощо — предмет законодавчого регулювання.

В Україні так і не було прийнято закон, в якому було б визначено механізм реалізації права на свободу мирних зборів. Відповідно до Постанови Верховної Ради України від 12 вересня 1991 р. № 1545-ХІІ «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» залишаються чинними нормативно-правові

акти СРСР, які застосовуються у порядку правонаступництва, зокрема Указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 р. № 9306-ХІ «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій в СРСР» (далі — Указ від 28 липня 1988 р. № 9306-ХІ).

Аналіз статистичних даних

У 2005 р., згідно з даними Державної судової адміністрації України, в судах із винесенням постанов розглянуто 31,9 тис. справ про адміністративні правопорушення стосовно майже 32 тис. осіб щодо злісної непокори законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця (ст. 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі — КпАП)), що на 16,9 % менше, ніж у 2004 р. До адміністративної відповідальності за вказане правопорушення притягнуто 29,6 тис. осіб, що менше майже на 6 тис. осіб, або на 16,7 %.

Більшість осіб, щодо яких суди застосували адміністративні стягнення відповідно до ст. 185 КпАП, було відмічено у м. Києві — 3,2 тис. осіб, а також областях: Вінницькій — 2,1 тис., Київській — 2 тис., Полтавській — 1,9 тис., Одеській — 1,9 тис., Луганській — 1,8 тис., Львівській — 1,6 тис.

Закрито провадження у справах щодо 2,3 тис. осіб, що на 19 % менше, із них звільнено від адміністративної відповідальності у зв'язку з малозначністю правопорушення 1,3 тис. осіб, що на 27,7 % менше, ніж у 2004 р. Водночас кількість осіб, щодо яких закрито провадження в справах у зв'язку із закінченням строків накладення адміністративних стягнень, передбачених ст. 38 КпАП, збільшилася з 336 (2004 р.) до 413, або на 22,9 %.

Аналіз статистичних даних свідчить, що в 2005 р. найпоширенішим видом стягнення за вчинення злісної непокори законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця був адміністративний арешт. Питома вага осіб, щодо яких було застосовано адміністративний арешт, у 2005 р. становила 64,3 % (проти 70 % у 2004 р.) від кількості

¹ Узагальнення підготовлене суддею Верховного Суду України М.А. Колесником, заступником начальника управління узагальнення судової практики — начальником відділу Л.В. Гавриловою, старшим консультантом управління узагальнення судової практики І.М. Михайловою.

осіб, на яких накладено адміністративні стягнення за вчинення зазначеного правопорушення. Кількість осіб, щодо яких застосовано адміністративний арешт, зменшилася на 23,7 % і становила понад 19 тис. Натомість збільшилася кількість осіб, яким призначено арешт, у судах областей: Черкаської — на 18,6 %, Хмельницької — на 14,9 %, Житомирської — на 2,2 %, а також м. Севастополя — на 3,8 %.

Найчастіше цей вид стягнення застосовувалися судами областей: Херсонської — 80,1 % [85,1 % у 2004 р.]², Київської — 79,4 % [84,1 %], Черкаської — 75,2 % [79,5 %], Полтавської — 73,6 % [79,5 %], Одеської — 73 % [76,1 %].

Дещо зменшилася кількість осіб, на яких накладено штраф, із 10 462 (2004 р.) до 10 395 осіб, або на 0,6 %. Але їх частка від загальної кількості осіб, на яких накладено адміністративні стягнення за вчинення зазначеного правопорушення, збільшилася і становила 35,1 % [29,4 %].

Найбільший відсоток осіб, яким призначався штраф, у судах областей: Чернігівської — 73,9 % [44,3 %], Донецької — 61 % [46,1 %], Миколаївської — 57,6 % [49,1 %], а також м. Севастополя — 67,7 % [69,5 %].

Сума накладеного судами штрафу становить 1524 тис. грн, із них сплачено добровільно 444,2 тис. грн, що складає 29,2 %.

Кількість осіб, до яких застосовувалися виправні роботи, у 2005 р. збільшилася на 9,2 % та становила 201 особу.

У 2005 р. із винесенням постанови судами розглянуто 41 справу стосовно 41 особи про адміністративні правопорушення, відповідальність за які передбачена ст. 185¹ КпАП — «Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій», що менше на 26,8 %, ніж у 2004 р.

Найбільше справ за цією статтею було розглянуто судами м. Севастополя — 5, Дніпропетровської області — 5, Запорізької — 6, Автономної Республіки Крим — 7.

Закрито провадження у справах щодо 26 осіб, у тому числі звільнено від адміністративної відповідальності за малозначністю правопорушення 10 осіб; у зв'язку із закінченням строків, передбачених ст. 38 КпАП, — 10 осіб; за відсутністю складу вказаного правопорушення — 6 осіб.

Адміністративні стягнення за порушення порядку організації та проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій застосовано до 15 осіб, що удвічі менше, ніж у попередньому році. У тому числі винесено попередження 9 особам, або 60 % [51,6 %] від кількості осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності; штраф накладено на 5 осіб, або 33,3 % [25,8 %]; адміністративний арешт застосовано до 1 особи, або 6,7 % [22,6 %].

Аналіз вивчених справ свідчить про те, що суди переважно правильно застосовують норми законодавства і під час розгляду справ за ст. 185¹ КпАП, у цілому дотримуються вимог законодавства про адміністративні правопорушення.

Під час проведення узагальнення вивчено 23 справи про адміністративні правопорушення згідно зі ст. 185¹ КпАП та 154 справи — згідно зі ст. 185 КпАП.

Справи про адміністративні правопорушення, відповідальність за які передбачена ст. 185² КпАП — «Створення умов для організації і проведення з порушенням установленого порядку зборів, мітингів, вуличних походів або демонстрацій», у 2005 р. судами не розглядалися.

Загалом статистичні дані (порівняно з 2004 р.) свідчать про тенденцію до зменшення кількості справ про адміністративні правопорушення відповідно до статей 185—185² КпАП та, відповідно, й кількості осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності за названі правопорушення.

Якість та повнота адміністративних матеріалів, що надходять від органів внутрішніх справ

У ст. 256 КпАП визначено вимоги щодо змісту протоколу про адміністративне правопорушення, проте при вивченні справ зазначеної категорії виявлено непоодинокі факти неналежного оформлення адміністративних матеріалів працівниками органів внутрішніх справ.

Траплялися випадки, коли внаслідок незаконних вимог працівників міліції фактично за відсутності у діяннях осіб складу адміністративних правопорушень протоколи склалися необґрунтовано, чим порушувалися конституційні права та свободи осіб. Натомість місцевими судами на підставі цих матеріалів виносилися необґрунтовані постанови, що тягло їх скасування.

Так, постановою голови Апеляційного суду Дніпропетровської області від 25 листопада 2005 р. скасовано постанову Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 30 вересня 2005 р., якою С. визнано винним у вчиненні злісної непокори законній вимозі працівника міліції. Провадження у справі закрито, оскільки із протоколу не вбачається, з яких мотивів С. був затриманий, та відсутні відомості про те, що працівники міліції йому пред'явили законні вимоги або розпорядження.

Таким чином, вимоги працівника міліції та розпорядження — акт, юридично рівнозначний наказу, що виражений у категоричній формі, — мають бути законодавчо обґрунтовані.

У диспозиції ст. 185 КпАП передбачено, що вимоги працівника міліції повинні бути пред'явлені під час охорони ним громадського порядку. Про перебування його при виконанні службових

² Тут і далі у квадратних дужках наведено показники за 2004 р.

обов'язків мають свідчити установлена форма одягу, нагрудний знак, а також пред'явлене відповідне посвідчення.

Інколи протоколи про адміністративні правопорушення склалися щодо осіб, які не порушували громадського порядку.

Так, працівник ОВС УБОЗ УМВС України в Харківській області 1 червня 2005 р. склав протокол про адміністративне правопорушення відповідно до ст. 185 КпАП, згідно з яким 7 квітня 2005 р. о 17-й год. в.о. директора ХФ ЗАТ «Київстар GSM» К. відмовився на запит працівників УБОЗ надати інформацію про вхідні та вихідні дзвінки абонента. Відповідно до вимог ст. 31 Конституції та статей 187 і 187¹ Кримінально-процесуального кодексу України така інформація може бути надана лише після винесення судом постанови. Проте у матеріалах справи така постанова відсутня. Крім того, відповідно до ст. 185 КпАП адміністративній відповідальності підлягають особи, які вчинили злісну непокору законному розпорядженню або вимозі працівника міліції при виконанні ним службових обов'язків під час охорони громадського порядку. Отже, вимога працівників міліції була незаконною, а складений протокол щодо К. згідно зі ст. 185 КпАП неправомірний. За таких обставин постановою Держинського районного суду м. Харкова від 1 червня 2005 р. закрито провадження у справі за відсутністю у діях К. події та складу правопорушення.

Протоколи про адміністративні правопорушення склалися переважно із дотриманням вимог ст. 255 КпАП уповноваженими на те особами — дільничними інспекторами чергових частин міліції, підрозділами карного розшуку, відділу боротьби з економічними злочинами; у справах щодо військовослужбовців — зональними відділеннями військової служби правопорядку та посадовими особами, уповноваженими виконавчим комітетом міської ради. Однак виявлено випадки складення протоколу про адміністративне правопорушення не уповноваженими на те особами, зокрема органами податкової міліції, що тягло закриття провадження у справі.

Іноді порушення порядку сповіщення органів влади щодо проведення масових заходів виявлялось у надісланні повідомлення до районного відділу внутрішніх справ замість органу місцевого самоврядування або органу виконавчої влади. Крім того, суть правопорушень у зазначених адміністративних матеріалах викладалася не в протоколі, а в копіях постанов про відмову в порушенні кримінальної справи, складених органом внутрішніх справ, не затверджених начальником та без підпису посадових осіб.

Вказані недоліки мали місце у справах щодо Г., Р., Ч., К., розглянутих 13 липня 2005 р. Якимівським районним судом Запорізької області.

Ураховуючи спільність об'єкта адміністративних правопорушень, відповідальність за які передбачено статтями 185 та 185¹ КпАП, вважаємо, що у випадках злісної непокори законному розпорядженню або вимозі працівника міліції чи військовослужбовця у зв'язку з порушенням порядку організації та проведення зборів, мітингів тощо дії правопорушника слід кваліфікувати згідно з ч. 2 ст. 36 КпАП за двома зазначеними статтями із накладенням адміністративних стягнень у межах санкції, встановленої за більш серйозне правопорушення з уже вчинених.

Як свідчить судова практика, протоколи про адміністративні правопорушення за статтями 185 та 185¹ КпАП склалися неякісно через відсутність законодавчого визначення понять «громадський порядок», «збори», «мітинг», «вуличний похід», «демонстрація», «пікетування». Такі визначення містяться лише у науково-практичних коментарях³.

В окремих випадках неправомірно вживалися заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, особливо адміністративне затримання. Однак усупереч вимогам ст. 261 КпАП не завжди склалися протоколи про адміністративне затримання правопорушників, що ускладнювало суду можливість правильно обчислити строк адміністративного стягнення у виді адміністративного арешту.

Наприклад, постановою Керченського міського суду Автономної Республіки Крим від 27 січня 2005 р. К. притягнуто до адміністративної відповідальності відповідно до ст. 185 КпАП та накладено адміністративне стягнення у виді адміністративного арешту. Строк стягнення постановлено обчислювати з моменту затримання, однак протокол про адміністративне затримання у справі відсутній.

Узагальнення засвідчило, що досить часто працівники органів внутрішніх справ неякісно оформляють адміністративні матеріали: нерозбірливо вказують посаду, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала протокол; не зазначають усі відомості про особу порушника, зокрема адресу, що у подальшому унеможлиблює сповіщення його про час і місце розгляду справи судом, дату народження порушника, що позбавляє можливості зробити правильний висновок про те, чи підлягає за віком особа адміністративній відповідальності (наприклад, неповнолітній); відсутня інформація про притягнення раніше особи до відповідальності; не вказують сімейний стан правопорушника та наявність у нього утриманців; особу правопорушника засвідчують не паспортом, а довідкою адресного бюро Міністерства внутрішніх справ України без номера та дати, із ксерокопією фотографії; не зазначають

³ Див.: Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. — К., 2002. — С. 856; Кодекс України об адміністративних правопорушеннях : Научно-практический комментарий. — Х., 2002. — С. 624.

місце вчинення адміністративного правопорушення та неповно або взагалі не викладають його суть; не завжди конкретизують форму вчинення правопорушення; інколи відмову особи, яка вчинила правопорушення, від підписання протоколу не засвідчують підписами понятих; не зазначають прізвища, адреси свідків і потерпілих (якщо вказують, то часто свідками бувають працівники міліції); відсутні пояснення правопорушника та посилання на нормативний акт, яким передбачено відповідальність за вчинене правопорушення; відсутні документи, що підтверджують медичний огляд особи, хоча із протоколу та рапортів убачається, що правопорушник перебував у стані алкогольного сп'яніння; протокол про адміністративне правопорушення містить вивчення, що недопустимо тощо.

За правопорушення, склад яких передбачено у статтях 185 та 185¹ КпАП, настає адміністративна відповідальність, якщо у діях правопорушника відсутні ознаки злочину. Отже, має місце позитивна практика, коли перед складенням протоколу про адміністративне правопорушення виносяться постанови про відмову в порушенні кримінальної справи за фактом вчиненого порушення законодавства.

Такої практики дотримуються суди, зокрема, Київської та Львівської областей, Автономної Республіки Крим.

Крім того, проведене узагальнення дало підстави для висновку, що суди не завжди реагують на факти неналежного оформлення адміністративних матеріалів органами внутрішніх справ, що впливає на якість судочинства. У зв'язку з цим існує потреба періодично узагальнювати апеляційними судами практику розгляду справ зазначеної категорії та вживати заходів для усунення виявлених недоліків.

Своєчасний та правильний розгляд справ про адміністративні правопорушення

Відповідно до вимог статей 245 та 280 КпАП суди зобов'язані своєчасно, всебічно, повно та об'єктивно з'ясувати всі обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, зокрема й ті, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність, визначати розмір заподіяної шкоди тощо.

Вивчення справ показало, що у більшості із них усупереч вимогам ст. 281 КпАП протоколи судових засідань не велися, тому в справах відсутні: відомості про явку осіб, які брали участь у розгляді справи судом; пояснення, клопотання вказаних осіб і результати їх розгляду; інформація про документи та докази, досліджені судом при розгляді справ; відомості про оголошення прийнятих постанов і роз'яснення порядку їх оскарження.

Згідно з роз'ясненнями, що містяться у п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України від

26 червня 1992 р. № 8 «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів», судді зобов'язані перевіряти правильність складення протоколу про адміністративне правопорушення, наявність даних, що характеризують цю особу, зокрема, чи притягалась вона раніше до адміністративної відповідальності протягом року. У разі відсутності зазначених даних матеріал підлягає поверненню органу внутрішніх справ для належного оформлення. У мотивувальній частині постанови разом із поясненням притягнутої до відповідальності особи необхідно наводити пояснення свідків, потерпілих, інші докази, що були досліджені у справі і покладені в основу прийнятого рішення.

Однак не завжди суди виконують вказані вимоги, і через неналежне оформлення адміністративних матеріалів деякі суди закривали провадження у справах за відсутністю події та складу адміністративного правопорушення у діяннях осіб.

Так, із Деснянського РВ МУМВС України в м. Києві до Деснянського районного суду м. Києва надійшов адміністративний матеріал щодо Г., який 2 листопада 2005 р. у нетверезому стані вчинив правопорушення кваліфіковане за ч. 1 ст. 185 КпАП (хоча зазначена стаття не має частин). Постановою Деснянського районного суду м. Києва від 3 листопада 2005 р. провадження у справі щодо Г. закрито за відсутністю складу правопорушення за ст. 185 КпАП. Однак пояснення правопорушника у справі відсутні. Крім того, матеріали справи свідчать, що медичний огляд стосовно перебування Г. у нетверезому стані не проводився. Також у протоколі не зазначено, які саме законні розпорядження працівників міліції Г. не виконав та у чому виражалася злісна непокора. Натомість суд цим обставинам справи належну оцінку не дав і не повернув матеріал для належного оформлення органу внутрішніх справ.

Для застосування положень ст. 185¹ КпАП є важливим чітке відмежування реалізації суб'єктивного права на свободу вираження своєї думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34 Конституції) від незаконного проведення масових зібрань.

Аналіз вивчених справ показав, що збори, мітинги, вуличні походи і демонстрації здійснюються на законних підставах, коли їх місце або маршрут були визначені організаторами, про що останні завчасно сповістили виконавчі органи сільських, селищних, міських рад; вказані заходи є мирними, проводяться без зброї та не порушують гарантовані ст. 68 Конституції права і свободи інших людей; їх організація та проведення не заборонені судовим рішенням, яке набрало чинності й не скасоване. Проте є випадки, коли з метою ре-

алізації вказаного права особами застосовувалися шум, крики, биття у бочки тощо, чим порушувалися права інших людей.

Також істотним недоліком у судовій практиці є низький рівень здійснення судами підготовки до розгляду справ про адміністративне правопорушення. Не завжди виконуються вимоги ст. 278 КпАП: не перевіряється, чи правильно складено протокол та інші матеріали справи про адміністративне правопорушення, чи сповіщено осіб, які беруть участь у розгляді справи, про час і місце її розгляду, чи витребувано необхідні додаткові матеріали тощо. Допущення судами таких недоліків інколи призводить до порушення передбачених строків накладення адміністративних стягнень.

Так, через неявку правопорушника К. у судові засідання постановою Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 1 серпня 2005 р. провадження у справі закрито у зв'язку із закінченням строків, передбачених ст. 38 КпАП. До адміністративної відповідальності К. притягувався за ч. 2 ст. 185¹ КпАП. У мотивувальній частині постанови вказано, що правопорушник на неодноразові виклики суду не з'являвся. Проте у матеріалах справи не підтверджується ця обставина та убачається, що 5 липня 2005 р. суд постановив доставити К. у судові засідання приводом; 11 липня 2005 р. порушник ознайомився із матеріалами справи у суді, але навіть тоді не був повідомлений про призначення справи до розгляду.

Єдиним актом, що на сьогодні визначає строк завчасного сповіщення про проведення зборів, мітингів, вуличних походів або демонстрацій, є Указ від 28 липня 1998 р. № 9306-ХІ. Зокрема у п. 2 цього Указу зазначено, що уповноважені (організатори) масових зібрань зобов'язані не пізніше як за десять днів до наміченої дати їх проведення подати заяву в письмовій формі у виконавчий комітет відповідної місцевої ради.

Вивчення справ свідчить, що суди беруть до уваги завчасне сповіщення органів влади або місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій у письмовій формі. У разі відмови цих органів прийняти заяву про проведення масового зібрання та за умови доведеності вказаного факту судами обґрунтовано закривалося провадження у справах.

Так, у постанові Балаклавського районного суду м. Севастополя від 7 квітня 2005 р. щодо М. та С. провадження у справах за ч. 2 ст. 185¹ КпАП закрито за відсутністю в їх діях складу правопорушення. У мотивувальних частинах постанов суду зазначено, що М. разом із С. та іншими особами до початку мітингу принесли заяву в Орлінівську сільраду для реєстрації. Оскільки секретар голови був відсутній, вони передали заяву безпосередньо голові цієї сільради, а також усно під час розмови повідомили його

про проведення мітингу. Хоча голова сільради факт передачі заяви заперечував, однак його підтверджено показаннями свідків. Порушень громадського порядку під час мітингу не допускалося. За викладених обставин судові рішення є обґрунтованими.

Згідно з п. 4 Указу від 28 липня 1988 р. № 9306-ХІ збори, мітинги, вуличні походи і демонстрації проводяться відповідно до зазначених у заяві цілей, а також у визначені строки і в обумовленому місці.

Траплялися випадки, коли за метою забезпечення правопорядку і запобігання порушенням конституційних прав громадян, рішенням виконкому рекомендувалося громадським організаціям і політичним партіям проводити мітинги та інші масові заходи в певних місцях, а також визнавалося недоцільним проведення таких заходів на площах міста біля адміністративних будівель, торгових центрів, основних транспортних магістралей тощо. Особи, які проводили захід у місці, яке не було запропоноване виконкомом або визначене судовим рішенням, обґрунтовано притягалися до адміністративної відповідальності за ст. 185¹ КпАП.

Обставини, що мають значення для правильного вирішення справи, встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами (ст. 251 КпАП).

Деякі суди не завжди належним чином перевіряють, чи містяться в адміністративних матеріалах докази винності осіб у вчиненні правопорушень, передбачених статтями 185—185² КпАП, відомості про особу правопорушника, достатні для розгляду справи у суді. Часто доводи суду, викладені у постанові про адміністративне правопорушення, не відповідають фактичним обставинам справи, наведеним у протоколі.

Виявлено випадки порушення судами вимог ч. 2 ст. 277 КпАП, зокрема, допускалися порушення строків розгляду справ із закінченням доби (для справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185 КпАП) та триденного строку (для справ про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185¹ КпАП).

Так, адміністративний матеріал щодо вчинення Г. правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч. 2 ст. 185¹ КпАП, передано до суду 20 квітня 2005 р. Проте Бабушкінським районним судом м. Дніпропетровська вказану адміністративну справу розглянуто лише 29 червня 2005 р. (через 2 місяці 9 днів), про що винесено постанову, котрою Г. притягнуто до адміністративної відповідальності та призначено штраф у розмірі 340 грн. Оскільки станом на 29 червня 2005 р. закінчився строк накладення адміністративного стягнення, передбаченого

ст. 38 КпАП, необхідно було б закрити провадження у вказаній справі за перебігом строків накладення адміністративного стягнення.

Виявлено факти, коли суди необгрунтовано закривали провадження у справах.

Так, згідно з постановою Ленінського районного суду м. Полтави від 14 вересня 2005 р. закрито провадження у справі щодо О. про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 185 КпАП. Підставою для закриття провадження у справі було те, що пройшла доба, протягом якої повинна була розглядатися справа. Однак такий висновок суду не відповідає дійсності, оскільки із матеріалів справи убачається, що адміністративний матеріал надійшов до суду 13 вересня 2005 р., а справу розглянуто 14 вересня 2005 р. Крім того, О. вчинив правопорушення 10 вересня 2005 р., тобто строк накладення адміністративного стягнення, встановлений у ст. 38 КпАП, не сплинув. При цьому порушення строків розгляду справ про адміністративні правопорушення, передбачених ч. 2 ст. 277 КпАП, не є підставою для закриття провадження у справах. За викладених обставин вважається, що провадження у вказаній справі закрито судом необгрунтовано.

Законність притягнення до адміністративної відповідальності у справах вказаної категорії

Виявлено випадки, коли були підстави для притягнення осіб до адміністративної відповідальності, проте, через неналежне оформлення матеріалів органами внутрішніх справ, порушення судом вимог статей 245 та 280 КпАП щодо повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи, правопорушники уникали відповідальності, встановленої законом. Без належного вмотивування судом до цих осіб застосовувався вид стягнення, не передбачений санкцією інкримінованої статті.

Наприклад, 31 серпня 2005 р. об 11 год. 50 хв. Т., Ч., С.-Д., Ш., Н., Л. проникли до приміщення Київської міської державної адміністрації, захопили приймальню міського голови, чим перешкодили нормальній роботі міськдержадміністрації. На неодноразові вимоги працівників міліції припинити ці дії не реагували, після чого їх було затримано. Згідно з постановою Шевченківського районного суду м. Києва від 31 серпня 2005 р. вказаних осіб притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 185 КпАП та застосовано стягнення у виді попередження, яке не передбачено санкцією інкримінованої статті, та всупереч вимогам ст. 33 КпАП не вмотивовано судом. Із матеріалів справ також убачається, що протоколи стосовно Ч. та Л. працівниками міліції оформлені із порушенням вимог ст. 256 КпАП. Зокрема, у протокол стосовно Ч. не зазначено часу і місця вчинення правопорушення, відсутні пояснення

порушника, не вказані прізвища й адреси свідків (за змістом рапортів такі особи є); у протоколі стосовно Л. не вказано, чи роз'яснювалися йому права та обов'язки. У постановою суду щодо Ч., Л., Т. не зазначено у чому виражалася злісна непокоря законним вимогам працівників міліції, яким саме вимогам, не наведені пояснення правопорушників, не вказано, якими доказами підтверджується винність цих осіб. За таких підстав постановою голови Апеляційного суду м. Києва від 6, 10, 25 жовтня та 17 листопада 2005 р. скасовано ці постанови місцевого суду. Матеріали справ щодо Ч., Л., Т. направлені на додаткову перевірку до Шевченківського РУ ГУ МВС України у м. Києві. Справи щодо Ш. та С.-Д. направлені на новий судовий розгляд, а провадження у справі стосовно Н. закрито через порушення щодо нього кримінальної справи за ст. 341 КК України.

У судах обгрунтовано закривалося провадження у справах про адміністративні правопорушення щодо учасників масових зібрань, адже згідно з вимогами ч. 2 ст. 185¹ КпАП відповідальності підлягає лише організатор зборів, мітингу, вуличного походу, демонстрації.

Так, у постанові Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 8 червня 2005 р. закрито провадження у справі щодо З. про адміністративне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 185¹ КпАП, через відсутність у його діях складу правопорушення та оскільки З. не був організатором пікетування.

Іноді протоколи про адміністративні правопорушення складали необгрунтовано внаслідок незаконних вимог або розпоряджень працівників міліції, чим порушували конституційні права та свободи осіб. У таких випадках на підставі п. 1 ст. 247 КпАП суди цілком правомірно також закривали провадження у справах.

Наприклад, дільничний інспектор міліції Старосамбірського РВ УМВС України у Львівській області склав протокол про адміністративне правопорушення згідно зі ст. 185 КпАП щодо П. У протоколі зазначено, що 11 червня 2005 р. о 23 год. 30 хв. П., перебуваючи у нетверезому стані, на законну вимогу працівників міліції проїхати у чергову частину категорично відмовився, шарпав за формений одяг, на зауваження працівників міліції не реагував. Однак із матеріалів справи, зокрема рапортів працівників міліції, убачається, що під час оперативно-профілактичного відпрацювання території вони разом із працівниками спецпідрозділу «Беркут» приблизно о 23 год. 30 хв. шляхом зламу дверей зайшли у будинок раніше судимого П., розбудили його, стали кричати, чому він не відкрив двері, оглядали будинок, шукали макову соломку, привезли П. у чергову частину міліції. У судовому засіданні працівники міліції не змогли пояснити, на підставі чого вони у нічний час шляхом зламу дверей зайшли у дім П. та яким чином він порушив громадський порядок. Відповід-

но до постанови Старосамбірського районного суду Львівської області від 14 червня 2005 р. провадження в указаній справі закрито за відсутністю в діях П. складу правопорушення.

Незаконне притягнення особи до адміністративної відповідальності, зокрема необґрунтоване застосування до особи адміністративного арешту, є істотним недоліком у судовій практиці та, інколи, тягне відшкодування моральної шкоди у порядку цивільного судочинства. Також істотним недоліком є неодноразове направлення справи на новий судовий розгляд, що викликає тяганину в розгляді справи судом та порушує право особи на судовий розгляд упродовж розумного строку, гарантоване п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Наприклад, згідно з постановою Печерського районного суду м. Києва від 1 жовтня 2004 р. А. притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 185 КпАП та піддано адміністративному арешту на строк 10 діб. Через неправильну правову оцінку дій особи місцевим судом, постановами голови Апеляційного суду м. Києва вказану постанову суду скасовано, а справа двічі направлялася на новий судовий розгляд за результатами якого у постанові Печерського районного суду м. Києва від 15 квітня 2005 р. провадження у справі щодо А. було закрито у зв'язку із відсутністю події та складу адміністративного правопорушення в його діях. А. повністю відбув накладене на нього стягнення, а потім звернувся до суду із позовом про відшкодування моральної шкоди, завданої неправомірним застосуванням адміністративного арешту.

Рішенням Печерського районного суду м. Києва від 15 лютого 2006 р. позов А. задоволено та стягнуто на користь позивача 1 тис. 500 грн моральної шкоди і на судові витрати. Підставою для задоволення позову став установлений судом факт завдання позивачеві шкоди (глибоких душевних страждань), бо він не мав змоги виконувати обов'язки годувальника трьох своїх дітей, був принижений перед родичами, співробітниками та змушений виправдовуватися перед ними тощо.

Вмотивованість винесених судами постанов у справах про адміністративні правопорушення

Аналіз справ засвідчив, що у судах переважно правильно кваліфікуються діяння осіб за статтями 185 та 185¹ КпАП. Водночас, усупереч вимогам ст. 283 КпАП, інколи судові рішення належно не вмотивовані. Не завжди викладаються обставини вчинення правопорушення, не обґрунтовується законність вимог або розпоряджень працівників міліції, не зазначається, у чому полягає порушення порядку проведення масових зібрань, не наводять-

ся докази, які підтверджують винність особи. При цьому суди лише дублюють обставини вчиненого діяння, які поверхово викладені в протоколі про адміністративне правопорушення, не наводять пояснення порушника, свідків.

Так, згідно з постановами Білоцерківського міського районного суду Київської області від 18 та 31 серпня 2005 р. організаторів мітингу проти підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги Б. та С. притягнуто до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 185¹ КпАП із винесенням попередження. У зазначених постановках суть правопорушень викладена за змістом протоколів про адміністративні правопорушення поверхово, не конкретизовані докази, які підтверджують винність цих осіб. Крім того, у мотивувальній частині постанови щодо Б. не зазначено, в чому полягає порушення ним порядку проведення масового зібрання.

Деякі суди виносять невмотивовані постанови, в яких не обґрунтовують доведеність вини правопорушника або обмежуються переліком документів, не аналізуючи їх, не надають правову оцінку вчиненим діям, іноді не мотивують висновок про призначення стягнення тощо.

Виходячи зі змісту ст. 124 Конституції, зокрема у справах про адміністративні правопорушення, судові рішення ухвалюються іменем України у формі постанов. Однак вивчення надісланих апеляційними судами 154 справ за ст. 185 КпАП та 23 справ за ст. 185¹ КпАП засвідчило, що лише відповідно у 20 та 10 справах постанови виносилися судами іменем України.

Згідно зі ст. 10 Конституції судочинство в Україні має провадитися українською мовою. Проте лише у 2/3 справ цієї категорії постанови судів викладені українською мовою.

Обґрунтованість накладення адміністративних стягнень

Згідно зі ст. 284 КпАП у справі про адміністративне правопорушення суд виносить одну з таких постанов:

- 1) про накладення адміністративного стягнення;
- 2) про застосування заходів впливу, передбачених ст. 24¹ КпАП;
- 3) про закриття справи.

Усупереч загальним правилам накладення стягнення за адміністративне правопорушення, встановленим ст. 33 КпАП, деякими судами без належного вмотивування застосовувався вид стягнення, не передбачений санкцією інкримінованої статті, або адміністративні стягнення накладалися у меншому розмірі, ніж установлений санкцією статті.

Наприклад, згідно з постановою Гребінківського районного суду Полтавської області від 21 травня 2005 р. К. притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 185 КпАП та накладено штраф у

розмірі 34 грн, що становить два неоподатковуваних мінімуми доходів громадян. Натомість санкцією ст. 185 КпАП передбачено накладення штрафу від восьми до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Під час накладення адміністративних стягнень суди не завжди дотримуються принципу індивідуалізації стягнення, закріпленого у ст. 33 КпАП, не враховують характер вчиненого правопорушення, особу порушника (зокрема, чи притягувався раніше до кримінальної або адміністративної відповідальності), ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність. Не завжди виконується вимога щодо дотримання співвідношення між тяжкістю вчиненого адміністративного правопорушення та заходом державного примусу, застосованим до особи (адміністративним стягненням).

Так, згідно з постановою Володимир-Волинського міського суду Волинської області від 27 вересня 2005 р. М. притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 185 КпАП та застосовано до нього адміністративний арешт на строк 12 діб. Однак судом не повністю дотримано вимоги ст. 33 КпАП, зокрема у постанові не вказано, які саме обтяжуючі обставини взято до уваги, та не враховано, що М. навчається в інституті, має позитивну характеристику, до адміністративної відповідальності притягується вперше, що є пом'якшувальними обставинами. У зв'язку з наведеним постановою голови Апеляційного суду Волинської області від 30 вересня 2005 р. зазначену постанову суду змінено в частині накладення адміністративного стягнення та застосовано до М. адміністративний арешт на строк 4 доби.

Аналіз статистичних даних свідчить, що у 2005 р. адміністративний арешт за вчинення злісної непокори законному розпорядженню або вимозі працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця застосовано до 19 тис. осіб, що на 23,7 % менше, ніж у попередньому році. Їх частка становила 64,3 % (проти 70 % у 2004 р.) від кількості осіб, на яких накладено адміністративні стягнення за це правопорушення.

За порушення порядку організації та проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій адміністративний арешт застосовано всього до 1 особи, що становить 6,7 % від кількості осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності у 2005 р. (проти 22,6 % у 2004 р.).

Суть адміністративного арешту полягає у триманні правопорушника в умовах строкової ізоляції від суспільства в спеціально обладнаних державою установах. Однак деякі суди не враховують того, що адміністративний арешт є найсуворішим адміністративним стягненням і застосовується у виняткових ви-

падках, коли правопорушення за ступенем суспільної небезпечності наближене до злочину й застосування інших видів стягнень буде визнано недостатнім. При цьому в резолютивній частині постанови суду про адміністративне правопорушення обов'язково мають бути вказані час і дата, з якої обчислюється арешт. Проте іноді адміністративний арешт призначається судом без урахування всіх обставин справи.

Відповідно до ч. 2 ст. 32 КпАП адміністративний арешт не може застосовуватись до осіб, які не досягли 18 років. Проте деякі суди вказану вимогу порушували.

Так, оскільки на момент вчинення протиправних діянь правопорушники не досягли повноліття, постановами голови Апеляційного суду Київської області від 28 лютого та 11 березня 2005 р. задоволено протести першого заступника прокурора цієї області, скасовано постанови Фастівського міськрайонного суду Київської області щодо К., Фастівського міського суду Київської області ⁴ щодо Б., Таращанського районного суду Київської області щодо С., Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області щодо С-ка (якими на порушення вимог ч. 2 ст. 32 КпАП цих осіб було притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 185 КпАП та застосовано стягнення у виді адміністративного арешту) та закрито провадження у справах.

За вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185 КпАП, до неповнолітніх застосовуються заходи впливу, передбачені ст. 24¹ КпАП, зокрема передача під нагляд батькам. Однак у таких випадках суди не завжди притягують до участі у справі законних представників неповнолітнього, що дає можливість з'ясувати, чи згоден та здатний законний представник забезпечити нагляд і належний виховний вплив на неповнолітнього.

Закриття справ за малозначністю правопорушень

У ст. 22 КпАП встановлено, що при малозначності вчиненого адміністративного правопорушення суд може звільнити порушника від адміністративної відповідальності та обмежитися усним зауваженням.

По суті правопорушник звільняється від правових наслідків свого протиправного діяння, виходячи із засад гуманності, хоча це діяння як під час вчинення, так і під час звільнення від відповідальності залишається правопорушенням. У законодавстві не закріплено визначення малозначного правопорушення та відсутні вказівки на його ознаки. В кожному конкретному випадку суд має вирішувати питання про визнання діяння малозначним, виходячи з того, що його наслідки не представляють сус-

⁴ Наведено назву на час розгляду справи.

пільної небезпеки, не завдали або не здатні завдати значної шкоди суспільним або державним інтересам, правам та свободам інших осіб.

Згідно зі статистичними даними у 2005 р. в справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185 КпАП, закрито провадження щодо 2,3 тис. осіб, що менше на 19 %, із них звільнено від адміністративної відповідальності за малозначністю правопорушення — 1,3 тис. осіб, що на 27,7 % менше, ніж у 2004 р. У справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185¹ КпАП, закрито провадження щодо 26 осіб, у тому числі звільнено від адміністративної відповідальності за малозначністю правопорушення 10 осіб.

Суди переважно правильно застосовували положення ст. 22 КпАП та порушники обґрунтовано звільнялися від адміністративної відповідальності за малозначністю правопорушення. Як правило, висновки судів щодо малозначності діяння обґрунтовувалися наявністю пом'якшуючих обставин, зокрема, щирим каяттям винного, вчиненням адміністративного правопорушення уперше, а також відсутністю суспільної шкоди від вчиненого діяння правопорушника та наявністю доказів, які підтверджують зазначене.

У справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 185¹ КпАП, суди вірно визначають поняття «мітинг» як масове зібрання з приводу будь-яких важливих, переважно політичних питань. Проводяться мітинги, як правило, на вулицях, площах, стадіонах, парках. Їх ознаками є масовість аудиторії, оратори, гасла, усні або письмові заклики. Проте не завжди суди враховують суспільну шкідливість вчинених особами проступків під час звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення.

Наприклад, 21 листопада 2005 р. о 12 год. 50 хв., під час розгляду справ щодо вкладників АТ «Наш банк» В. із групою осіб у кількості 30—40 осіб зібралися перед приміщенням Апеляційного суду Запорізької області. Вони гучно проголошували образливі лозунги, створювали шумові ефекти, чим заважали роботі працівників суду. Постановою Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя В. звільнено від адміністративної відповідальності через малозначність правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 185¹ КпАП, обмежившись усним зауваженням. Однак убачається, що таке рішення суду є необґрунтованим, оскільки втручання у здійснення правосуддя заборонено законом. Також суд, порушивши вимоги ст. 245 КпАП, не дослідив усі обставини справи. Крім того, і в протоколі, і в постанові суду діяння В. кваліфіковано згідно з ч. 3 ст. 185¹ КпАП, яка такої частини не має.

Відповідно до п. 3 Указу від 28 липня 1988 р. № 9306-XI виконавчий комітет місцевої ради розглядає заяву і повідомляє уповноваженим (органі-

заторам) про прийняте рішення не пізніше, як за п'ять днів до часу проведення заходу, зазначеного в заяві. Виконавчий комітет має право при потребі запропонувати тим, хто звернувся із заявою, інші час і місце проведення заходу.

Вивчення справ показало, що часто суди не беруть до уваги недоліки, допущені органами внутрішніх справ при оформленні адміністративних матеріалів. Зокрема, якщо організатор звертався до органу влади або органу місцевого самоврядування із заявою про проведення масового зібрання пізніше, як за десять днів до запланованої дати їх проведення, або якщо виконавчий комітет місцевої ради не дотримався вищезазначених вимог, наприклад, у разі відмови прийняти або зареєструвати заяву про проведення масових зібрань, ненадання ним відповіді на такі звернення тощо.

У деяких справах особи притягувалися до адміністративної відповідальності за організацію такого масового зібрання, як пікетування. Слід вважати правильною судову практику, коли пікетуванням визнається форма демонстрації, прилюдне виявлення громадянами своїх соціально-політичних, економічних та інших інтересів, яке здійснюється біля адміністративних будинків законодавчих, виконавчих, правоохоронних органів, органів місцевого самоврядування тощо. При цьому, іноді, порушення порядку проведення пікетування полягає у недотриманні вимог п. 2 Указу від 28 липня 1988 р. № 9306-XI, а саме, несповіщенні або несвоєчасному сповіщенні органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування про проведення цих заходів заздалегідь, тобто у прийнятні строки, що передують даті їх проведення.

Іноколи уповноважені (організатори) звертаються до місцевого органу виконавчої влади із повідомленням щодо проведення мітингу в одному місці, але проводять його у іншому або приєднуються до іншого мітингу, чим також порушують порядок організації проведення масових зібрань.

Іноді суди закривали провадження у справах за малозначністю правопорушення без урахування того, що дії правопорушників являють суспільну небезпечність, завдають шкоду суспільним або державним інтересам тощо.

Так, протоколом про адміністративне правопорушення зафіксовано, що 8 липня 2005 р., перешкоджаючи проведенню будівельних робіт ДП «Інтеграл-Буд» на будівельному майданчику в м. Львові, К. проводив «несанкціоновані збори» мешканців сусідніх будинків, чим скоїв правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 185¹ КпАП. Із матеріалів справи убачається, що К. не сповіщав органи місцевого самоврядування про проведення зборів. Крім того, вночі з 7 липня 2005 р. на 8 липня 2005 р. К. разом з іншими мешканцями будинку скручували, перев'язували, роз'єднували шланги для відкачки води з котловану на вказаному буди-

вельному майданчику. Постановою Шевченківського районного суду м. Львова від 28 липня 2005 р. провадження у вказаній справі закрито та К. звільнено від адміністративної відповідальності у зв'язку з малою значністю вчиненого правопорушення із оголошенням усного зауваження. Проте суд належним чином не оцінив усі обставини справи, ступінь суспільної шкідливості діяння К., тому питання про його малою значністю є сумнівним.

Закриття судами справ на підставі ст. 38 КпАП

Притягнення особи до відповідальності із накладенням адміністративного стягнення стає неможливим із перебігом строків, установлених ст. 38 КпАП. Отже, якщо пройшло два місяці з дня вчинення правопорушення, то справа підлягає закриттю на підставі ч. 1 ст. 38 та п. 7 ст. 247 КпАП. Крім того, у мотивувальній частині постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення має бути встановлено винність особи у вчиненні діянь, визначених статтями 185—185² КпАП та строк, що пройшов із часу вчинення адміністративного правопорушення.

Строки накладення адміністративних стягнень іноді спливають через порушення судом вимог статті 280 КпАП, зокрема, через нез'ясування всіх обставин справи, що мають значення для її правильного вирішення.

Наприклад, постановою Куйбишевського районного суду м. Донецька від 22 лютого 2005 р. Р. було притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 185 КпАП та призначено штраф у розмірі 136 грн. Зі змісту постанови убачається, що 25 грудня 2005 р. Р. перешкодив проведення обшуку в одному із боксів, розташованому на території ТОВ «Завод «Універсал», а саме — не виконував вимогу прибрати від заїзду в бокс автомобіль «Москвич». Проте, із пояснень Р. виходить, що зазначений автомобіль належить В., який був присутнім при проведенні слідчих дій, та саме він перегородив своїм автомобілем виїзд зі складу, в якому проводився обшук. У матеріалах справи наявне клопотання Р., з яким він 21 лютого 2005 р. звернувся до суду щодо перенесення розгляду справи у зв'язку з необхідністю запросити для участі у справі адвоката, проте суд до уваги його не взяв. Оскільки місцевий суд не перевіряв зазначені обставини події, В. у судовому засіданні не допитувався, було порушено право Р. на захист, постановою в.о. голови Апеляційного суду Донецької області від 26 травня 2005 р. вказана постанова скасована, а враховуючи, що сплинув строк накладення адміністративного стягнення, провадження у цій справі закрито на підставі п. 7 ст. 247 КпАП.

Іноді провадження у справі закривалося через те, що справа тривалий час знаходилася у

суді, але була розглянута, коли закінчився строк накладення адміністративного стягнення.

Так, адміністративний матеріал щодо М., який 8 квітня 2005 р. вчинив правопорушення, передбачене ст. 185 КпАП надійшов до Гагарінського районного суду м. Севастополя 13 квітня 2005 р. Суд розглянув справу лише 17 червня 2005 р., тобто через 2 місяці 4 дні та за спливом строку накладення адміністративного стягнення, встановленого ст.38 КпАП, провадження у справі закрито.

Іноколи строки накладення адміністративних стягнень спливали через неявку правопорушника у судові засідання.

Наприклад, у протоколі вказано, що 12 лютого 2005 р. С. вчинив правопорушення, передбачене ст. 185 КпАП. Адміністративний матеріал щодо нього надійшов до Гагарінського районного суду м. Севастополя 18 лютого 2005 р. Суд надслав за адресою С. повідомлення про призначення до розгляду справи від 22 лютого 2005 р. та 14 березня 2005 р. Однак відмітки про отримання цих повідомлень правопорушником відсутні. Привід стосовно С., у супереч вимогам ч. 3 ст. 268 КпАП, судом не застосовувався, а замість постанови про привід у справі наявні три листи начальнику райвідділу міліції щодо забезпечення явки порушника у судові засідання. Будь-яких даних у справі про явку С. до суду немає. У зв'язку з тяганиною, допущеною судом, зокрема невжиттям заходів щодо розгляду справи у присутності правопорушника, строк накладення адміністративного стягнення сплинув і 22 квітня 2005 р. постановою Гагарінського районного суду м. Севастополя провадження у справі щодо С. закрито.

Крім того, провадження у справах за перебігом строків накладення адміністративних стягнень закривалося судами переважно без встановлення та обґрунтування вини правопорушника.

Підстави скасування або зміни постанов у справах про адміністративні правопорушення

У ч. 1 ст. 294 КпАП встановлено, що постанова судді у справах про адміністративні правопорушення, у тому числі передбачені статтями 185—185² КпАП, можуть бути скасовані або змінені за протестом прокурора самим суддею, а також незалежно від наявності протесту прокурора — головою вищестоящего суду, а згідно із Законом від 12 січня 2006 р. № 3336-IV «Про внесення змін до ст. 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення» — його першим заступником або заступниками.

Вивчення справ показало такі підстави зміни або скасування постанов у справах указаної категорії.

Адміністративні матеріали не завжди якісно оформляються органами внутрішніх справ, досить часто не містять достатніх доказів винності особи,

зокрема, обґрунтування законності вимог працівників міліції тощо. Натомість суди, внаслідок порушення вимог щодо своєчасного, всебічного, повного та об'єктивного з'ясування обставин кожної справи не завжди реагують на вказані факти.

Наприклад, постановою Голови Верховного Суду України від 23 серпня 2005 р. скасовано постанову Дніпровського районного суду м. Херсона від 28 березня 2005 р. щодо притягнення Б. до адміністративної відповідальності за ст. 185 КпАП та накладення штрафу у сумі 136 грн, а справу направлено на новий судовий розгляд. Підставою для скасування стало те, що із адміністративних матеріалів не можна зробити однозначного висновку щодо неправомірності поведінки Б. та законності дій працівника міліції. При повторному розгляді постановою Дніпровського районного суду м. Херсона від 9 вересня 2005 р. провадження у вказаній справі закрито за відсутністю у діях Б. складу правопорушення, передбаченого ст. 185 КпАП.

Іноді суди неповно досліджують обставини, що підлягають з'ясуванню при розгляді справи про адміністративне правопорушення, зокрема, не з'ясовують, чи було вчинене адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтями 185 та 185¹ КпАП.

Інколи у судах допускалася однобічна оцінка наявних у справі доказів винності особи, що тягне неправильну кваліфікацію.

Так, постановою Староміського районного суду м. Вінниці від 21 жовтня 2003 р., Р. притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 185 КпАП та призначено штраф у сумі 140 грн. Голова Апеляційного суду Вінницької області не знайшов підстав для перегляду зазначеного рішення. Із матеріалів справи убачається, що Р. знищила свої пояснення у кримінальній справі, в якій вона є потерпілою, оскільки мала намір їх переписати. Через надання як органом дізнання, так і судом однобічної оцінки доказам винуватості особи постановою Голови Верховного Суду України від 22 квітня 2005 р. змінено постанову Староміського районного суду м. Вінниці від 21 жовтня 2003 р., дії правопорушника перекваліфіковано на ст. 186 КпАП, а у зв'язку з перебігом строку накладення адміністративного стягнення, передбаченого ч. 1 ст. 38 КпАП, справу закрито.

Під час призначення адміністративного стягнення не завжди суди повною мірою враховували особу правопорушника, ступінь його вини, характер вчиненого проступку, обставини, що

пом'якшують або обтяжують відповідальність. Із порушенням вимог ст. 33 КпАП накладаються адміністративні стягнення, не передбачені санкцією інкримінованої статті або на підставі частини статті, що не має таких частин. Також, порушуючи вимоги ч. 2 ст. 32 КпАП мало місце застосування адміністративного арешту до осіб, які не досягли 18 років.

Стан виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення

Усупереч вимогам ст. 299 КпАП постанови про накладення адміністративних стягнень у виді штрафу не завжди надсилаються до виконавчої служби для примусового виконання, про що свідчить відсутність супроводжувальних листів у справах, а також відповідних відміток або платіжних документів, що підтверджують сплату штрафу.

Аналіз практики розгляду судами справ про адміністративні правопорушення, відповідальність за які передбачена ст. 185¹ КпАП, дає підстави стверджувати, що іноді порушується порядок виконання постанов про винесення попередження, зокрема вимог ст. 285 та 306 КпАП. Наведене підтверджується відсутністю у справах відміток про вручення копії постанови правопорушнику. Наявні випадки, коли копія постанови про адміністративне правопорушення висилається або оголошується із порушенням встановленого строку.

Так, постановою Якимівського районного суду Запорізької області від 13 липня 2005 р. Ч. притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 185¹ КпАП та винесено попередження. Копія постанови надіслана правопорушнику лише 8 серпня 2005 р. (через 26 днів замість триденного строку встановленого ст. 285 КпАП).

Вивчення практики розгляду судами справ про адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління (статті 185—185² КпАП) проведено з метою усунення порушень вимог закону під час винесення судами постанов у справах зазначеної категорії та підвищення ефективності здійснення судочинства. Апеляційним судам необхідно періодично узагальнювати практику розгляду місцевими судами справ досліджуваної категорії та вживати відповідних заходів для усунення виявлених недоліків, що сприятиме підвищенню рівня правосуддя.

Редакція ст. 56 Кодексу адміністративного судочинства України потребує удосконалення

Я.П. Зейкан
адвокат

Існуючі в Україні чотири види юрисдикції (а по суті п'ять) та дві системи загальних судів першої інстанції ускладнюють судовий процес і створюють проблеми як для громадян, так і для суддів. Справи вирішуються у порядку цивільного, адміністративного, господарського та кримінального судочинства. Крім того, розгляд справ про адміністративні правопорушення вирішується за окремою спеціальною процедурою, яка, хоч і не врегульована спеціальним процесуальним кодексом, відмінна від інших видів судочинства. Цивільне, адміністративне та господарське судочинство можна було б звести у єдиний процесуальний кодекс, передбачивши у ньому окремі особливості розгляду тих чи інших видів справ (так, як це зроблено у Франції). Це значно полегшило б роботу суддів і адвокатів. Для повної уніфікації питання представництва у цивільних, господарських та адміністративних справах принципових заперечень немає.

Вирішуючи питання представництва у адміністративному судочинстві, необхідно враховувати вимоги до представника, які встановлені у Кодексі адміністративного судочинства України (далі — КАС). Відповідно до ст. 56 КАС сторона, а також третя особа може брати участь в адміністративному процесі особисто і (або) через представника. «Адміністративне процесуальне представництво є правовідносинами, у яких одна особа (представник) на підставі повноважень, наданих їй договором або законом, вчиняє у адміністративному судовому процесі процесуальні дії, спрямовані на захист прав і інтересів іншої особи, а також публічних інтересів»¹. Дії, вчинені представником, створюють, змі-

нюють, припиняють права та обов'язки особи, яку він представляє (ст. 239 Цивільного кодексу України (далі — ЦК)).

Представництво в адміністративному судовому процесі відрізняється від інших видів представництва насамперед характером та змістом правовідносин і, до певної міри, колом осіб, які можуть бути представниками. Потреби у розширенні таких відмінностей немає. Суть судового представництва — представлення у суді інтересів довірителя, створення, зміна або припинення прав та обов'язків цієї особи, незалежно від того, яка це справа (адміністративна, цивільна чи господарська).

Представником може бути особа, яка має адміністративну процесуальну дієздатність. Судовий представник — це особа, що досягла 18 років і має належно підтвержені повноваження на виконання процесуальних прав особи, яку вона представляє. Положення щодо віку не узгоджуються з деякими нормами ЦК і Сімейного кодексу України (далі — СК). Так, неповнолітня особа, відповідно до ст. 34 ЦК, у разі реєстрації шлюбу набуває повної цивільної дієздатності. У разі припинення шлюбу до досягнення повноліття набута особою повна цивільна дієздатність зберігається. Зберігається повна цивільна дієздатність і у разі визнання шлюбу недійсним з підстав, не пов'язаних із протиправною поведінкою неповнолітньої особи. Немає підстав для твердження, що ці особи, володіючи повною цивільною дієздатністю (у випадках, передбачених ст. 34 ЦК), не мають адміністративної дієздатності.

«Стаття 35 ЦК України передбачає, що повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка запи-

¹ Кодекс адміністративного судочинства України : Наук.-практ. комент. / За ред. Ківалова С.В., Харитонові О.І. — Х., 2005. — С. 144.

сана матір'ю або батьком дитини. Повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла 16 років і бажає займатись підприємницькою діяльністю. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця (ст. 35 ЦК). У законодавствах інших країн такий правовий інститут називається «емансипація» (див. ст. 37 ГПК РФ)².

Наприклад, для виконання функції підприємця особа повинна володіти і адміністративною дієздатністю: мати право оскаржувати дії посадових осіб, зокрема податкової служби, різних державних інспекцій. Але бажано, щоб ці питання були чіткіше врегульовані у КАС. Доки це не зроблено, судам доведеться вирішувати їх за аналогією з цивільним та сімейним законодавством.

Автори коментаря КАС наголошують, що для певних осіб чи категорій осіб можливість бути представником обмежена. Для цього використовується аналогія з Цивільним процесуальним кодексом України (далі — ЦПК), у якому зазначено, що «згідно зі ст. 116 ЦПК України не можуть бути представниками в суді особи, виключені з колегії адвокатів, судді, слідчі і прокурори, крім випадків, коли вони діють як батьки, опікуни, піклувальники або представники відповідного суду чи органу прокуратури, що є стороною в справі»³. Приклад невдалий, оскільки зроблена аналогія на ЦПК 1964 р., який уже нечинний. Щодо ст. 41 ЦПК 2001 р., то вона не містить заборони бути представником для осіб, позбавлених свідчення про право на заняття адвокатською діяльністю. Отже, вирішуючи питання про те, які особи не можуть бути представниками у адміністративній справі, потрібно керуватись ст. 57 КАС, а не аналогією зі ст. 116 ЦПК. Якщо у ст. 40 ЦПК зазначено, що представником може бути адвокат або інша особа, то ст. 56 КАС такий акцент щодо адвоката не робить. Особливий статус адвоката, як особи, що надає правову допомогу, закріплений у Конституції України.

Особи, що діють в адміністративній справі як представники, у більшості випадків потребують правової допомоги кваліфікованих юристів, якими, зокрема, є адвокати. Якщо інтереси особи представляють досвідчені юристи, то знімається багато проблемних питань, пов'язаних із тим, що представник не знає судової процедури, не вміє поводитися в суді, не знає, як розпорядитись наданими йому законом правами. Наївна віра окремих спеціалістів у те, що процедура розгляду адміністративних справ буде простою, а справи не будуть становити серйозних труднощів не виправдалася. Це стало очевидним після перших зіткнень із суворою практикою реальних справ. Навіть суддям знадобився час, щоб

адаптуватись до справ, які вирішуються за правилами адміністративного судочинства.

У ч. 3 ст. 56 КАС зазначено, що представники беруть участь в адміністративному процесі на основі договору або закону. Отже, потрібно чітко розмежовувати підставу представництва (наприклад, договір) від документа, яким підтверджуються повноваження представника — довіреність, ордер, документ, що підтверджує займану посаду. Суд, перевіряючи повноваження представника, з'ясовує підстави, на основі яких представник бере участь у справі і вже потім перевіряє, яким документом така участь підтверджена. Отже, якщо представником є адвокат, який виступає на підставі ордера, то в цьому випадку визнається, що видачі ордера передував договір про надання правової допомоги і представництво у суді.

Права, свободи та інтереси малолітніх та неповнолітніх осіб, які не досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, а також недієздатних фізичних осіб, захищають у суді їхні законні представники — батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники чи особи, визначені законом. Права батьків на представництво інтересів своїх дітей закріплено не тільки в КАС, але й ЦК та СК. Законними представниками малолітніх та неповнолітніх дітей також є усиновлювачі. Статті 58 і 59 ЦК визначають осіб, над якими встановлюється опіка і піклування, а ст. 64 ЦК визначає, яка особа не може бути опікуном чи піклувальником.

Суддя, вирішуючи питання про допуск до участі у справі опікуна чи піклувальника, повинен бути розсудливим та обачним. Наприклад, статті 211 та 212 СК встановлюють осіб, які не можуть бути усиновлювачами. Це, зокрема, особа, обмежена у дієздатності, позбавлена батьківських прав, або якщо вона страждає на певні хвороби, перелік яких затверджений Міністерством охорони здоров'я України, перебуває на обліку у психоневрологічному диспансері. Може виникнути ситуація, коли дитина була усиновлена, а обставини, передбачені ст. 212 СК, виникли пізніше і достовірно встановлені у судовому засіданні. Як бути у подібній ситуації? Відповіді на це запитання закон не дає. У випадку, коли особа визнана недієздатною, вона не може бути законним представником саме з цієї причини. Якщо ж виникли інші, передбачені ст. 212 СК, підстави, то суд дає їм оцінку у кожному конкретному випадку і може, за певних умов, відмовити у допуску такої особи в якості представника.

За певних умов, на нашу думку, якщо є очевидні підстави для скасування усиновлення, суд може довести до відома про це орган опіки і піклування для вирішення питання про звернення до суду про скасування усиновлення (ст. 240 СК). У ч. 3 ст. 244 СК визначено осіб, які не можуть бути опікунами або піклувальниками. У суді можуть виявитись об-

² Зейкан Я.П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України. — К., 2006. — С. 73.

³ Кодекс адміністративного судочинства України: Наук.-практ. комент. — С. 146.

ставини, які не дають права бути опікуном чи піклувальником уже після призначення особи піклувальником, що вимагає від суду певної обачності при допуску цієї особи в якості представника у таких випадках.

У ч. 5 ст. 56 КАС міститься неточність. У ній вказано, що права, свободи та інтереси неповнолітніх осіб, які досягли віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, можуть захищати в суді їхні законні представники. Відповідно до ст. 48 КАС адміністративна процесуальна дієздатність належить фізичним особам, які досягли повноліття. Отже, якщо буквально викласти зміст цієї норми, права та інтереси осіб, які досягли повноліття, можуть захищати їхні батьки або усиновлювачі. Це помилка, бо особи, які досягли повноліття, самостійно виступають у суді й користуються правом вибору представника. Особа не може бути неповнолітньою та повнолітньою одночасно. Таке твердження не логічне. Тобто, якщо особа досягла повноліття, то вона вже не є неповнолітньою.

Частина 5 ст. 56 КАС стосується фізичних осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, й інтереси яких можуть захищати їх законні представники — батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники, чи інші особи, визначені законом. Також у статті виділено і непрацездатних осіб, інтереси яких можуть представляти їхні законні представники. Але непрацездатність особи сама по собі не передбачає обмеження її дієздатності, як це можна зрозуміти з контексту статті. То хто ж може бути представником непрацездатної особи? Опікуни та піклувальники для непрацездатних осіб не встановлюються. Отже, положення про те, що непрацездатних фізичних осіб представляють їх законні представники, неточне. Непрацездатна особа, яка досягла повноліття, продовжує володіти адміністративною дієздатністю й сама може представляти свої інтереси в суді. Таким чином і в частині про непрацездатних осіб ст. 56 КАС міститься істотна неточність.

Стаття 78 ЦК передбачає, що дієздатна фізична особа, яка за станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої права та виконувати обов'язки, має право обрати собі помічника. Такий помічник може бути зареєстрований органом опіки і піклування й має право на одержання пенсії, аліментів, заробітної плати, поштової кореспонденції. Помічник має право вчиняти дрібні побутові правочини в інтересах особи, яка потребує допомоги. Він має право представляти особу в органах державної влади та місцевого самоврядування. Однак у суді, про що безпосередньо зазначено у ч. 4 ст. 78 ЦК, помічник може представляти особу лише на підставі окремої довіреності. Отже, якщо непрацездатна особа за станом здоров'я не може самостійно здійснювати свої права, то її інтереси може представ-

ляти помічник або інша особа лише на підставі окремої довіреності. Якщо ж непрацездатна особа є неповнолітньою або визнана обмежено або повністю недієздатною, то її опікун або піклувальник може представляти її інтереси в суді згідно з ч. 4 або 5 ст. 56 КАС. Але критерієм цього буде не факт непрацездатності особи, а інші підстави.

Із контексту ч. 5 ст. 56 КАС не зрозуміло, про який вид непрацездатності йдеться. Адже непрацездатність може бути спричинена загальним захворюванням, трудовим або побутовим каліцтвом, професійними захворюваннями, вагітністю і пологами. Для неповнолітніх і людей похилого віку передбачено вікову непрацездатність. Непрацездатність буває тимчасова, тривала або постійна. Таким чином, слова «непрацездатних фізичних осіб» по суті є зайвими, оскільки непрацездатність особи безпосередньо на її дієздатність не впливає.

Приклад № 1. *В інтересах 35-річного чоловіка, який тимчасово непрацездатний, на підставі ч. 5 ст. 56 КАС звертається до суду як законний представник його 70-річний батько, який і сам непрацездатний за віком. Виникає питання, чи є 70-річний батько в цій ситуації законним представником, як це може здатися з буквального прочитання ч. 5 ст. 56 КАС?*

Резюме. *Батько 35-річного сина не може вважатися у цій ситуації законним представником, бо тимчасова непрацездатність не тягне за собою обмеження дієздатності (ні цивільної, ні адміністративної процесуальної). Для того, щоб батько подав адміністративний позов в інтересах сина, у цій ситуації він повинен мати окрему довіреність від нього.*

Приклад № 2. *В інтересах особи, яка досягла повноліття (тобто досягла віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність (ст. 48 КАС)), батько, як законний представник, подає адміністративний позов до суду. Виникає питання, чи є в цій ситуації батько законним представником, який може звернутися в інтересах сина?*

Резюме. *Очевидно, що ні. Син досяг віку, з якого настає цивільна та адміністративна процесуальна дієздатність, тобто досяг повноліття (ст. 48 КАС). Отже, такий син не може бути неповнолітнім і одночасно повнолітнім, як це передбачено у ч. 5 ст. 56 КАС. Батько у цій ситуації повинен мати окрему довіреність від сина, який самостійно розпоряджається своїми правами і має право обирати для себе представника в суді з моменту досягнення повноліття.*

Приклад № 3. *Мати подала адміністративний позов у інтересах 20-річного непрацездатного сина. Посилаючись на п. 5 ст. 56 КАС, просила залучити до участі у справі непрацездатного сина. Виникає питання, чи може мати без волі 20-річного непрацездатного сина подавати судовий позов в його інтересах та розпоряджатись його правами?*

Резюме. Факт, що син є непрацездатним, не позбавляє його ні цивільної, ні адміністративної процесуальної дієздатності. В цьому випадку для пред'явлення позову потрібно мати окрему довіреність від сина. Інакше виходить, що мати розпоряджається правами повнолітнього сина, не позбавленого цивільної дієздатності, поза його волю. Це ні що інше, як ущемлення законних прав сина розпоряджатись належними йому правами, в тому числі й правом вибору представника для суду.

Частина 5 та ч. 6 ст. 56 КАС необхідно переглянути та викласти її так, як це зроблено, наприклад, у ч. 2 ст. 39 ЦПК. Допущену неточність повторили і автори коментаря до КАС. Зокрема, у ньому зазначено: «Частиною 5 коментованої статті встановлюється правило, відповідно до якого навіть

S u m m a r y

Highlights controversial issues of representation and capacities in administrative proceeding. Represents comparative analysis of civil and administrative proceeding's norms. Concludes that article 56 of the Code of Administrative Proceeding of Ukraine should be improved.

при досягненні віку, з якого настає адміністративна процесуальна дієздатність, права, свободи та інтереси неповнолітніх осіб... можуть захищати в суді їхні законні представники...»⁴ Відповідно до ст. 48 КАС адміністративна процесуальна дієздатність належить фізичним особам, які досягли повноліття. Особа, яка досягла повноліття, не може вважатися неповнолітньою особою.

Отже, чинна редакція ст. 56 КАС потребує корекції. До внесення змін у вказану статтю суди повинні враховувати, що ст. 56 КАС містить неточності логічного порядку і не допускати ущемлення права осіб, які досягли повноліття, самостійно вирішувати, кому доручати ведення справи у суді адміністративної юрисдикції.

⁴ Кодекс адміністративного судочинства України : Наук.-практ. комент. — С. 148.

Обмін досвідом підготовки і підвищення кваліфікації суддів

28 березня 2007 р. у м. Києві відбувся «круглий стіл» на тему «Організація навчання із підвищення кваліфікації та підготовка навчальних планів для суддів і кандидатів на посаду судді з урахуванням досвіду європейських країн», організований Академією суддів України (далі — Академія) за підтримки Ради Європи. У його роботі взяли участь судді Верховного, Вищого адміністративного судів України, голови та судді апеляційних (загальних, господарських, адміністративних) судів, працівники Академії та директори її регіональних відділень, експерти Ради Європи.

У вступних промовах ректор Академії Ірина Войтюк, Голова Державної судової адміністрації України Іван Балаклицький, заступник голови Ради суддів України, суддя Верховного Суду України Олександр Волков, менеджер програми відділення суддівських і правових програм Генеральної дирекції з правових питань Ради Європи Агнес Гілка відзначили актуальність і важливість заходу, який дає можливість обмінятися із представниками інших країн досвідом організації навчання суддів.

Програма «круглого столу» складалась із трьох частин. Перша була присвячена спільним діям і координації роботи з підготовки та підвищення кваліфікації суддів і працівників

апарату судів. Тетяна Фулей — доцент кафедри загально-теоретичних дисциплін Академії — поінформувала про методику планування навчального процесу в цьому закладі, а директори регіональних відділень Академії — про участь останніх у навчанні суддів.

Згідно з другою частиною програми учасники заходу після ґрунтовної доповіді І. Войтюк зосередили увагу на законодавчих засадах статусу Академії, на її ролі у формуванні національної системи підготовки та підвищення кваліфікації суддів і працівників апарату судів.

Після цього присутнім було запропоновано ознайомитися з європейським досвідом підготовки кандидатів на посаду судді та підвищення кваліфікації суддів. Експерти Ради Європи: голова Суду вищої інстанції м. Шалонь (Шампань, Франція) Марі-Люс Кавра, директор Національного інституту магістратури Румунії Міхай Селіган, адміністратор відділення суддівських і правових програм Генеральної дирекції з правових питань Ради Європи, прокурор Джордж Діас Дуарте — детально розповіли про організації навчального процесу в Національній школі магістратури Франції, Національному інституті магістратури Румунії, Центрі навчання магістратів Португалії.

Учасники «круглого столу» обмінялися думками й висловили пропозиції щодо організації навчання суддів, удосконалення положень законодавства, які визначають роль і місце Академії в системі підготовки суддівських кадрів та судової влади України в цілому. Дискусія була не тільки цікавою, а й вельми корисною та актуальною у зв'язку з тим, що суддівська громадськість широко обговорює законопроекти, які стосуються судоустрою України і статусу суддів.

Підсумовуючи виступи учасників дискусії, І. Войтюк запевнила присутніх, що всі висловлені думки й побажання будуть ретельно проаналізовані та враховані як при плануванні навчального процесу в Академії, так і при подальшому опрацюванні проектів названих законодавчих актів.

Міжнародні зв'язки

26—27 березня 2007 р. у Верховному Суді України відбулися робочі зустрічі з представниками Посольства Канади в Україні (далі — Посольства): радником Посольства, керівником відділу технічної співпраці Доріс Вон, експертом Посольства з питань співпраці в галузі верховенства права Андре Делеграв, експертом із аналізу політики департаменту співпраці з країнами Європи Канадського агентства міжнародного розвитку (CIDA) Терезою Фінік та експертом проєктів Посольства Наталією Заварзіною.

Верховний Суд України представляли заступник Голови Верховного Суду України Анатолій Ярема, голова Судової палати у господарських справах Верховного Суду України Іван Шицький, голова Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України Віктор Кривенко, заступники голови Ради суддів України (далі — РСУ), судді Верховного Суду України Василь Гуменюк та Олександр Волков, заступник начальника відділу міжнародного співробітництва Верховного Суду України Наталія Напрієнко.

На початку зустрічі Доріс Вон повідомила, що у грудні 2006 р. уряди України та Канади погодили чотири напрями співпраці на наступні п'ять років: сільське господарство та приватний сектор, реформа судочинства, адміністративна реформа, питання розвитку місцевих органів влади. Зараз в Україні перебуває технічна місія Канадського агентства міжнародного розвитку, метою якої є вивчення потреб, визначення напрямів та інституцій щодо співпраці, вироблення спільних програм тощо у галузі реформи судочинства.

Анатолій Ярема зазначив, що допомога Уряду Канади була б доречною у реформуванні судової системи, удосконаленні процедури розгляду справ апеляційними судами і Верховним Судом України. «Для нас важливе питання — це вивчення досвіду допуску до касації, адже в Україні немає обмежень оскарження до Верховного Суду, — зауважив Анатолій Ярема. — Тому варто детальніше ознайомитися з роботою Верховного суду Канади, а особливо з процедурою проходження справи від реєстрації до винесення рішення».

Із проблемами адміністративного судочинства присутніх ознайомив Віктор Кривенко. Він акцентував увагу на недосконалості Кодексу адміністративного судочинства України та розповів про концептуальні напрями його вдосконалення в тому числі й шляхом запозичення досвіду Канади.

Під час обговорення сучасного стану судочинства в Україні Іван Шицький наголосив, що зараз складно чітко сформулювати підсудність спеціалізованих юрисдикцій — адміністративної, господарської і цивільної. Не завершивши реформу в приват-

но-правовій та адміністративно-правовій сферах, говорити про судову — завчасно. Адже часткові зміни у підборі суддів, їх навчання, вдосконаленні судових процедур, визначенні структури судових органів — абсолютно необхідні. Проте вони не можуть слугувати базою для розвитку судової системи на довгостроковий період. На нинішньому етапі судової реформи доречною була б допомога Уряду Канади при впровадженні змагальної процедури в господарському судочинстві.

Василь Гуменюк під час виступу зауважив, що Україна вже має позитивний досвід співпраці з Урядом Канади щодо проєктів ювенальної юстиції та розробки Кодексу професійної етики судді. Співпраця, зокрема з РСУ, може здійснюватися у кількох напрямках: розвиток органів суддівського самоврядування; їх співпраця з органами судової, законодавчої та виконавчої влади; спільна розробка програм із підвищення рівня кваліфікації суддів та працівників апарату; розробка Кодексу етики працівника апарату. Корисним також буде ознайомлення з досвідом складання бюджету, необхідного для повноцінної роботи суду. Але основні проблеми — забезпечення незалежності судової влади і суддів, їх зв'язок із засобами масової інформації та суспільством — залишаються. В Україні і досі не всі судді мають можливість ознайомитися із текстами таких документів: Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1985 р. № 40/32, від 13 грудня 1985 р. № 40/146; Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 13 жовтня 1994 р. Розповсюдження цих документів серед суддів апеляційних і судів першої інстанції було б дуже корисним.

Відповідаючи на запитання, Олександр Волков розповів про повноваження та порядок роботи РСУ як органу суддівського самоврядування, існуючі на сучасному етапі проблеми. На його думку, РСУ повинна не лише погоджувати, але й вирішувати питання щодо призначення суддів на адміністративні посади. «В рамках спільного проєкту ми хотіли б вивчити канадський досвід щодо організації роботи апарату суду, підготовки його персоналу, ознайомитися з архітектурними проєктами будівель судів, адже велика кількість приміщень судів в Україні не побудовані як суди, а лише пристосовані для їх роботи», — зауважив Олександр Волков і запропонував створити модельний суд із залом засідань суду присяжних (сьогодні в Україні немає жодного такого суду).

Представники Посольства подякували за відверту розмову і висловили впевненість у подальшій плідній співпраці.